

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВОЙ ІНСТИТУТ ПРАКТИЧНОЇ КУЛЬТУРОЛОГІЇ ТА
АРТ-МЕНЕДЖМЕНТУ**

КАФЕДРА АРТ-МЕНЕДЖМЕНТУ ТА ІВЕНТ-ТЕХНОЛОГІЙ

На правах рукопису

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістр

на тему:

**«РОЗВИТОК СИСТЕМИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОСЛУГ У СУЧАСНОМУ
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ»**

Виконав:

студент II курсу магістратури,
група МІС-51-23
спеціальність 029 Інформаційна,
бібліотечна та архівна справа
Сіренко Сергій Іванович

Науковий керівник:

кандидат економічних наук, професор
Шморгун Леонід Григорович

Рецензент:

доктор наук з державного управління
Ковальський Максим Романович

Допущено до захисту:

протокол засідання кафедри

№ __ від __ _____ 2024 р.

В.о. завідувач кафедри кафедри арт-
менеджменту та івент-ехнологій

_____ Вікторія ДОБРОВОЛЬСЬКА

Київ 2024

АНОТАЦІЯ

Сіренко С.І. Розвиток системи інформаційних послуг у сучасному інформаційно-комунікаційному середовищі. — Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістр (на правах рукопису).

Об'єкт дослідження — публічні бібліотеки України та інформаційно-комунікаційні послуги в системі бібліотек.

Предмет дослідження — напрями модернізації публічних бібліотек та інформаційно-комунікаційних послуг.

Мета дослідження — Метою дослідження є наукове обґрунтування теоретико-методичних підходів до розвитку інформаційно-комунікаційних послуг у публічних бібліотеках України в умовах інформаційного суспільства. Дослідження спрямоване на визначення ключових векторів модернізації, що сприятимуть адаптації бібліотек до сучасних запитів користувачів, зокрема через впровадження інноваційних технологій, розширення спектра послуг та підвищення якості інформаційного обслуговування. Використання соціокомунікативного, соціокультурного, системного та модернізаційного підходів дозволило проаналізувати трансформацію функцій бібліотек як провідних центрів надання інформаційно-комунікаційних послуг, а також сформулювати рекомендації для їхньої інтеграції в сучасний інформаційний простір.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні послуги, соціальні комунікації, публічна бібліотека, модернізація, інноваційна діяльність публічних бібліотек, організаційна структура бібліотек, інформаційні технології, стратегії розвитку публічних бібліотек.

ANNOTATION

Sirenko S.I. Development of Information Services Systems in the Modern Information and Communication Environment. — Qualification thesis for obtaining the master's degree (manuscript).

Object of the study: public libraries of Ukraine and information and communication services in the library sector.

Subject of the study: directions for modernizing public libraries and their information and communication services.

Purpose of the study: The purpose of the study is to scientifically substantiate the theoretical and methodological approaches to the development of information and communication services in public libraries of Ukraine in the context of the information society. The study aims to identify the key vectors of modernization that will enable libraries to adapt to the modern needs of users, particularly through the implementation of innovative technologies, expanding the range of services, and improving the quality of information services. By utilizing socio-communicative, socio-cultural, systemic, and modernization approaches, the research analyzes the transformation of library functions as leading centers for providing information and communication services and formulates recommendations for their integration into the modern information space.

Keywords: information and communication services, social communications, public library, modernisation, innovative activity of public libraries, organisational structure of libraries, information technologies, strategies of development of public libraries.

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОСЛУГ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНО- КОМУНІКАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ	13
1.1. Методологічні засади дослідження. Методичні підходи до впровадження новітніх технологій. Міжнародний досвід	13
1.2. Інновації як основа процесу модернізації бібліотечної сфери.....	23
Висновки до розділу 1	23
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАКТИК НАДАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОСЛУГ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ	35
2.1. Аналіз практик у системі інформаційно-комунікаційних послуг	35
2.2. Техніко-технологічні трансформації публічних бібліотек України.....	40
2.3. Організаційні зміни в діяльності публічних бібліотек	53
2.4. Соціально-економічна модернізація управління діяльністю публічних бібліотек	56
2.5. Висновки до розділу 2.....	61
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНО- КОМУНІКАЦІЙНИХ ПОСЛУГ В СОЦІОКУЛЬТУРНІЙ СФЕРІ	62
3.1. Напрями розгортання інформаційно-комунікаційного сервісу публічних бібліотек України.	62
3.2. Напрями розгортання інформаційно-комунікаційного сервісу публічних бібліотек України	64
3.3. Реформування системи публічних бібліотек України в умовах децентралізації	77

3.4. Створення комфортного інформаційно-комунікаційного середовища в публічних бібліотеках України.....	79
3.5. Висновки до розділу 3	85
ВИСНОВКИ.....	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	93
ДОДАТКИ.....	105

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ:

Назва	Детальний опис
ІКС	інформаційно-комунікаційне середовище або Інформаційна сфера (англ. Infosphere) — неологізм, який складається з двох слів інформація і сфера. Вживається в інформатиці для опису сукупності інформації, інформаційної інфраструктури, суб'єктів інформаційних відносин, а також системи регулювання виникаючих при цьому суспільних відносин
ІоТ	(Internet of Things, IoT) — концепція мережі, що складається із взаємозв'язаних фізичних пристроїв, які мають вбудовані датчики, а також програмне забезпечення, що дозволяє здійснювати передачу і обмін даними між фізичним світом і комп'ютерними системами в автоматичному режимі, за допомогою використання стандартних протоколів зв'язку
ІКП	інформаційно-комунікаційні послуги – надання провайдером за допомогою комунікацій інформаційного потоку абоненту, спрямоване на задоволення його відповідних потреб
ШІ	штучний інтелект - це галузь інформатики, яка займається розробкою інтелектуальних машин, здатних виконувати завдання, які зазвичай потребують людського інтелекту. Системи штучного інтелекту створені для навчання на досвіді, розпізнавання закономірностей і ухвалення рішень на основі вхідних даних
Big Data	набори інформації (як структурованої, так і неструктурованої) настільки великих розмірів, що традиційні способи та підходи (здебільшого засновані на рішеннях класу бізнесової аналітики та системах управління базами даних) не можуть бути застосовані до них

ВСТУП

Актуальність теми. Інформаційно-комунікаційні послуги відіграють ключову роль у сучасному суспільстві, забезпечуючи доступ до інформації та сприяючи ефективній комунікації між різними соціальними, науковими та бізнес-структурами. Швидкий розвиток інформаційних технологій, таких як штучний інтелект, хмарні обчислення та великі дані, змінює підходи до надання інформаційних послуг, підвищуючи їх якість та доступність. В умовах глобальної цифровізації виникають нові виклики, пов'язані з безпекою даних, конфіденційністю та адаптацією користувачів до нових технологічних рішень.

Актуальність теми кваліфікаційного дослідження зумовлена наявністю основних протиріч між вимогами інформаційного суспільства до публічних бібліотек України і повільними темпами їх техніко-технологічних, організаційних та управлінських трансформацій; зростаючими потребами користувачів і наявним рівнем інформаційного сервісу; станом приміщень публічних бібліотек та світовими тенденціями створення комфортного інформаційного середовища.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є узагальнення методологічних та теоретико-методичних підходів до розвитку інформаційно-комунікаційних послуг у системі публічних бібліотеках України в умовах інформаційного суспільства. Дослідження спрямоване на визначення ключових напрямків модернізації системи по наданню інформаційно-комунікаційних послуг, що сприятимуть адаптації бібліотек до сучасних запитів користувачів, зокрема через впровадження інноваційних технологій, розширення спектра послуг та підвищення якості інформаційного обслуговування.

Досягнення поставленої мети магістерської роботи передбачає виконання таких завдань:

- 1) з'ясувати рівень наукової розробленості проблеми модернізації публічних бібліотек;

- 2) обґрунтувати теоретичну базу та методологічний інструментарій кваліфікаційного дослідження;
- 3) дослідити динаміку техніко-технологічних трансформацій публічних бібліотек України;
- 4) проаналізувати організаційні зміни в діяльності публічних бібліотек України;
- 5) визначити напрями розвитку інформаційно-комунікаційного сервісу публічних бібліотек України;
- 6) обґрунтувати шляхи соціально-економічної модернізації управління діяльністю публічних бібліотек України;
- 7) визначити вектори реформування системи публічних бібліотек України в умовах децентралізації;
- 8) виявити ефективні інструменти створення комфортного інформаційно-комунікаційного середовища в публічних бібліотеках України.

Об'єкт дослідження. Публічні бібліотеки України та процес надання інформаційно-комунікаційних послуг.

Предмет дослідження. Напрями модернізації публічних бібліотек на основі впровадженні інноваційних технологій в систему надання інформаційно-комунікаційних послуг.

Практичне значення одержаних результатів. Головні положення, висновки і рекомендації кваліфікаційного дослідження становлять теоретичне підґрунтя для ефективної модернізації публічних бібліотек України, спрямованої на подолання цифрової і технологічної нерівності, посилення ролі публічної бібліотеки як інформаційного центру розвитку громади. Запропоновані автором засади реформування організаційних структур бібліотек допоможуть стало підтримувати в книгозбірнях інноваційну активність по вдосконаленню інформаційно-комунікаційних послуг. Окремі наукові результати дослідження використано і реалізовано в діяльності

наукової бібліотеки Центрального науково-дослідного інституту озброєння та військової техніки Збройних Сил України.

Результати дослідження можна використовувати в системі підвищення кваліфікації бібліотечних фахівців.

Апробація результатів та публікації. Результати дослідження були апробовані на конференціях і круглих столах, присвячених цифровим трансформаціям у бібліотечній сфері та розвитку інформаційних послуг. Зокрема, II Міжнародна наукова конференція "У пошуку нових сенсів полікультурного світу. Повоєнний діалог культур", тези - "Інформаційні комунікації та технології: зарубіжний досвід (на прикладі освітніх закладів Фінляндії)" 16–17 травня 2024 р., НАКККиМ Київ; семінар "Платформа Відкритих Інновацій «OIP - інструмент УкрІНТЕІ для популяризації вітчизняних розробок", 2022 р., УкрІНТЕІ, Київ; VII Міжнародна науково-практична конференція, тези - "Інноваційні підходи до розвитку експортного потенціалу України в умовах глобальних світових процесів", 1-3 квітня 2021 р., Кіото, Японія [Архів конференції](#); "Конфіденційність, безпека і захист інформації у використанні цифрових інструментів Google", серія тренінгів у період з 05 до 18 грудня 2022 р, Академія цифрового розвитку, Київ.; Науково-практичний журнал №22, стаття - "Інновації системи освіти Фінляндії та інтеграція в навчальні заклади України", 2020 р. Київ, [Текст статті](#).; Науково-практичний журнал Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку" №31, стаття - "Військова освіта і наука: виклики воєнного часу", Київ, 2023 р., с. 4., [Повний текст статті](#); I Міжнародна науково-практична конференція MODERN RESEARCH IN SCIENCE AND EDUCATION, тези - "Актуальні проблеми сучасного етапу трансформації системи військової освіти", 14-16 вересня 2023 р., Чикаго, США. [Архів конференції](#); VII Міжнародна науково-практична конференція, тези-"Становлення системи народовладдя на принципах формування корпоративної держави в контексті сталого розвитку України", Харків, Україна, 29-31 січня 2022 р. [Електронний ресурс](#).

Це дало можливість отримати відгуки фахівців у галузі інформаційних технологій і цифрових комунікацій, що підвищило достовірність дослідження.

Окремі елементи дослідження, такі як застосування хмарних обчислень для доступу до ресурсів, були апробовані на базі наукової бібліотеки Центрального науково-дослідного інституту озброєння та військової техніки Збройних Сил України, що забезпечило зворотний зв'язок і підтвердило актуальність методів, рекомендованих для підвищення якості інформаційних послуг та адаптації користувачів до нових цифрових інструментів (Додаток 1).

Методи дослідження Для досягнення мети дослідження було використано комплекс методів, які дозволяють всебічно вивчити процес розвитку інформаційних послуг у сучасному інформаційно-комунікаційному середовищі, а саме: Аналіз наукових джерел та літератури, порівняльний аналіз, емпіричний аналіз, статистичний аналіз даних.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що розроблено концептуальні засади модернізації публічних бібліотек України, визначено динаміку їх розвитку й напрями трансформацій в умовах інформатизації за останній період.

У роботі:

- обґрунтовано науково-методичні засади системної модернізації публічних бібліотек України в напрямі їх техніко-технологічних, організаційних та управлінських трансформацій, зорієнтованих на сталий розвиток публічних бібліотек в інформаційному суспільстві;

- запропоновано комплекс дій, спрямованих на забезпечення сталого розвитку публічних бібліотек, а саме: трансформація мережі публічних бібліотек України; розроблення та впровадження гнучких організаційних структур управління; *удосконалено:*

- концептуальні засади розвитку інформаційно-комунікаційного сервісу публічних бібліотек України, які реалізуються в диверсифікації інформаційних продуктів і послуг; використанні мережевих, хмарних та мобільних технологій;

наданні доступу до електронного урядування; урізноманітненні напрямів соціокультурної діяльності: створенні коворкінг- зон, використанні краудсорсингу; запровадженні інформаційних технологій дистанційного інклюзивного бібліотечного обслуговування; набули подальшого розвитку:

– методики застосування ефективних інструментів створення комфортного інформаційно-комунікаційного середовища публічних бібліотек, що базуються на теорії емоційного дизайну та передбачають функціональне зонування простору; корегування його візуальних характеристик за допомогою кольору й освітлення; запровадження тактильних показників для обслуговування людей з вадами зору; застосування інтерактивних пристроїв як композиційних елементів простору;

– уявлення про напрями модернізації публічних бібліотек, основою яких є техніко-технологічна, сервісна й управлінська складові та механізми їх реалізації.

Структура та обсяг роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів з підрозділами, висновків та списку використаних джерел. Список використаних джерел налічує 118 найменування. Загальний обсяг роботи – 120 сторінки, з них основного тексту 91 сторінки, 1 таблиця, 17 рисунків.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОСЛУГ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

1.1. Методологічні засади дослідження

Методологічну базу дослідження модернізації публічних бібліотек України складають підходи: соціокомунікативний, соціокультурний, системний та модернізаційний. Використання теорії соціальних комунікацій та бібліотекознавства дало змогу комплексно проаналізувати стан матеріально-технічної бази, організаційної інфраструктури та інформаційного сервісу бібліотек, а також визначити напрями їх модернізації в умовах інформаційного суспільства.

Модернізаційний підхід спрямований на вивчення змін в економіці та національній інформаційній політиці, що впливають на підвищення конкурентоспроможності бібліотек як базових інформаційних установ. Особлива увага приділяється розвитку матеріально-технічної бази, організаційній структурі управління та підготовці фахівців бібліотечної справи. Дослідження О. Воскобойнікової-Гузевої обґрунтовує доцільність застосування цього підходу [28].

Модернізація бібліотек означає удосконалення їх діяльності відповідно до сучасних вимог, без зміни сутності як інформаційно-комунікаційних установ. Трансформація, навпаки, передбачає зміну форми та суттєвих властивостей. У випадку бібліотек модернізація зосереджена на вдосконаленні, просуванні вперед та реалізації нових цілей і стратегій, тоді як трансформація може відбуватися в будь-якому напрямку.

Одним із важливих аспектів модернізації є підготовка сучасних фахівців, які відзначаються відкритістю до інновацій, плюралізмом думок, орієнтацією

на майбутнє, пунктуальністю та повагою до гідності інших незалежно від статусу [46, с.233-247].

Модернізація бібліотек потребує якісно нового підходу в умовах інформатизації суспільства, що інтегрує бібліотеки в загальну інформаційну інфраструктуру. Це вимагає аналізу їх впливу на соціальні комунікації та участі в суспільних процесах. Дослідження показує, що реформування мережі бібліотек має враховувати індивідуальні характеристики громад та їх потреби.

Теоретико-методологічне поле дослідження базується на фундаментальних підходах до бібліотеки як провідної соціокомунікативної установи суспільства, що доведено в монографічних дослідженнях В. О. Ільганаєвої [47-51], Л. Бейліса [6-8], І. О. Давидової [39-43], Н. М. Кушнарєнко [62, с.41-48], Г. В. Шемаєвої [94-97], М. Слободяника [102], О. М. Кобелева [55-57], А. А. Соляник [62, с 41-48], Г. Шемаєва [85], О. Ю. Мар'їної [66-70], Т. Гранчак [36-38], В. Горового [31-34] та інших.

Наукову основу дослідження складають роботи таких авторів, як В. Ільганаєва [47-51], Л. Бейліс [6-8], І. Давидова [39-43], Н. Кушнарєнко [17, 62], Г. Шемаєва [94-97], що обґрунтовують значущість бібліотек у соціокомунікативній системі суспільства.

Сучасне суспільство швидко розвиває єдиний інформаційний простір на базі інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Публічні бібліотеки активно впроваджують інновації ІКТ, зокрема електронні ресурси, реалізуючи концепцію доступності інформації для всіх [50]. Аналіз функцій бібліотек із соціокомунікативного підходу дозволив виділити напрями модернізації їхнього інформаційного сервісу для покращення обслуговування користувачів.

Інформатизація публічних бібліотек визначає нові напрями розвитку, де інформація стає не лише об'єктом, а й засобом комунікації.

Соціокомунікативний підхід дозволяє досліджувати функціональні зв'язки та

розподіл завдань у бібліотеці, що сприяє трансформації її діяльності. Аналіз таких зв'язків показує глибинні процеси в системі відносин між бібліотекою і користувачем.

Т. Ю. Гранчак доходить висновку, що «розуміння бібліотеки як інтегративного соціального інституту виводить вивчення її функціонування за межі виключно культурної та інформаційної сфер і відкриває широкі перспективи для дослідження участі бібліотечних структур в різноманітних соціально-комунікаційних процесах» [37]. Соціальні зміни вплинули на організацію бібліотек, стан їх фінансування, зросла конкуренція з інформаційними центрами. Це вимагає активної роботи з громадськістю, пошуку партнерів і спонсорів.

Комунікативна функція бібліотек реалізує потреби у спілкуванні та інформаційній взаємодії. Це включає клуби за інтересами, літературні вечори, інформаційний обмін у різних сферах суспільного життя. Такі функції спрямовані на духовну реабілітацію, розвиток творчих здібностей, забезпечення безперервної освіти.

Застосування системного підходу дозволяє розглядати бібліотеки як частину загального інформаційного простору країни, аналізувати внутрішні зв'язки та трансформацію організаційної структури. Це дає змогу виділити основні передумови змін, зокрема вдосконалення обслуговування, розвиток нових напрямків діяльності, модернізацію на основі інформаційних технологій.

Аналіз цих функцій дав змогу відзначити позитивну тенденцію зростання відвідуваності соціокультурних заходів у публічних бібліотеках України в період 2018–2023 років, що дозволило визначити перспективні напрями покращення їхньої соціокультурної діяльності. Це сприятиме вдосконаленню організації роботи у цій сфері, а також ефективнішому використанню матеріальних, фінансових та кадрових ресурсів.

Важливою складовою дослідження стали загальнонаукові методи, зокрема аналіз, синтез і моделювання, які допомогли сформуванню нової концептуальної стратегії розвитку публічних бібліотек України в умовах демократизації та децентралізації. Використання методів логічного аналізу, таких як індукція та дедукція, забезпечило формування висновків щодо специфіки функціонування окремих типів бібліотек (обласних універсальних наукових бібліотек, обласних юнацьких та дитячих бібліотек).

Методи дослідження включають концептуальне моделювання та статистичний аналіз. Було вивчено рівень комп'ютеризації, автоматизації та медіатизації бібліотек за період 2018-2023 рр. Використання статистичного методу дозволило визначити основні показники діяльності бібліотек: кількість зареєстрованих користувачів, технічні засоби, відвідування заходів, видача документів, робота з вебсайтами та соціальними мережами.

Соціокультурний підхід розглядає бібліотеку як установу, що відображає єдність культури та соціальності. Вона функціонує в системі відносин з суспільством та культурою, зокрема з урахуванням історичних і регіональних традицій. Це допомагає формувати фонди, облаштовувати приміщення, планувати стратегічні цілі та критерії обслуговування користувачів.

Отже, методологічні засади дослідження модернізації публічних бібліотек України, представлені в цьому параграфі як інструментарій для аналізу визначеної предметної сфери, дозволили встановити: поточний стан публічних бібліотек як ключових соціокомунікаційних установ; особливості техніко-технологічних трансформацій у їхній діяльності; організаційні зміни в роботі бібліотек; напрями розвитку інформаційно-комунікаційного сервісу; підходи до модернізації управлінських процесів; шляхи створення комфортного інформаційно-комунікаційного середовища; аспекти удосконалення нормативно-правового регулювання бібліотечної сфери, а також основні вектори реформування мережі публічних бібліотек України.

У даному дослідженні наведено основні характеристика, сучасного інформаційно-комунікаційного середовища (ІКС)

Сучасне інформаційно-комунікаційне середовище (ІКС) є багатокомпонентною системою, яка поєднує інноваційні технології для забезпечення ефективного обміну інформацією. Основними характеристиками ІКС [табл 1.1] є доступність, інтеграція, персоналізація та безпека даних.

Таблиця 1.1.

Основні характеристики сучасного ІКС

Характеристика	Опис	Приклад застосування
Доступність	Забезпечення можливості швидкого доступу до інформації через інтернет	Онлайн-платформи бібліотек для доступу до електронних ресурсів
Інтеграція	Використання хмарних технологій для взаємодії платформ і систем	Спільні бази даних між науковими установами
Персоналізація	Адаптація інформаційних сервісів під потреби користувача	Рекомендаційні системи бібліотек
Безпека даних	Застосування методів шифрування та багаторівневої аутентифікації	Використання блокчейн-технологій для безпеки даних

Джерело: власна розробка автора [Додаток 2.]

Детальний опис характеристик сучасного ІКС наведені у додатку 2

Основою для виокремлення критеріїв став аналіз проблем цифровізації, які окреслює Онищенко О. у статті «Адаптація бібліотек до «життя в цифрі» [114]. Обґрунтовуючи виділені нами критерії, зупинимось детально на проблемах, які виокремлює бібліотекознавець в контексті цифровізації діяльності бібліотек. Отже, до таких проблем належать:

- технічні проблеми: нестача ресурсів для розвитку інформаційних технологій, обмежені можливості програмного забезпечення, нестача кваліфікованих спеціалістів;
- організаційні проблеми: недостатня увага до організаційної структури бібліотеки, відсутність чіткої стратегії цифровізації, неефективна комунікація з користувачами;
- інформаційні проблеми: незадовільна якість цифрового контенту, низький рівень довіри користувачів до цифрових джерел інформації, неповнота та неточність даних;
- юридичні проблеми: відсутність однозначної правової бази для цифрової бібліотеки, недостатня захист авторських прав, проблеми з ліцензуванням та правовими аспектами використання електронних ресурсів;
- економічні проблеми: нестача фінансових ресурсів на розробку та підтримку цифрової інфраструктури, складність визначення рентабельності проектів цифровізації, низький попит на цифрові послуги серед користувачів [114].

Злигостев С. [113] особливу увагу приділяє дослідженню бібліотечної видавничої діяльності у інформаційному просторі.

Виокремлені нами критерії представлені на рис.1.1.

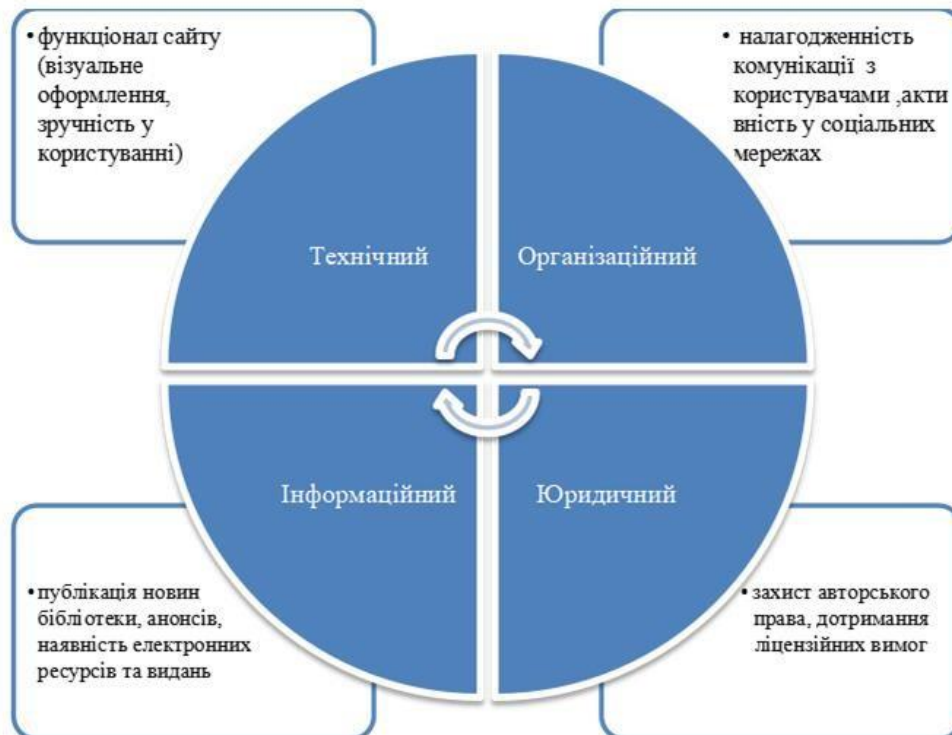

Рисунок 1.1. Критерії видавничої діяльності бібліотек.

Детальний опис критерій видавничої діяльності наведені у додатку 3.

Основою нашого дослідження виступало вивчення вебсайтів бібліотек та їх сторінок у соціальних мережах з точки зору користувача. Саме тому ми виокремили технічний критерій. Всі інформаційні ресурси бібліотек мають бути функціональними та зручними у користуванні. Це дозволить спростити роботу користувачів з доступною інформацією та сприятиме залученню більшої категорії користувачів. Також у цей критерій було включено і візуальне оформлення сторінок. Візуальна складова вебсайту не є ключовою у сприйнятті інформації користувачами, проте гармонійне оформлення сторінок значно підвищує імідж бібліотеки.

Трофімов В.[112] у своєму дослідженні акцентує увагу на швидкості обміну інформацією що є важливою складовою і забезпечуються завдяки інтернету та мобільним технологіям. Це створює можливість для користувачів отримувати необхідну інформацію у зручний для них час.

На рисунку 1.2. наведено процес інформаційної комунікації.

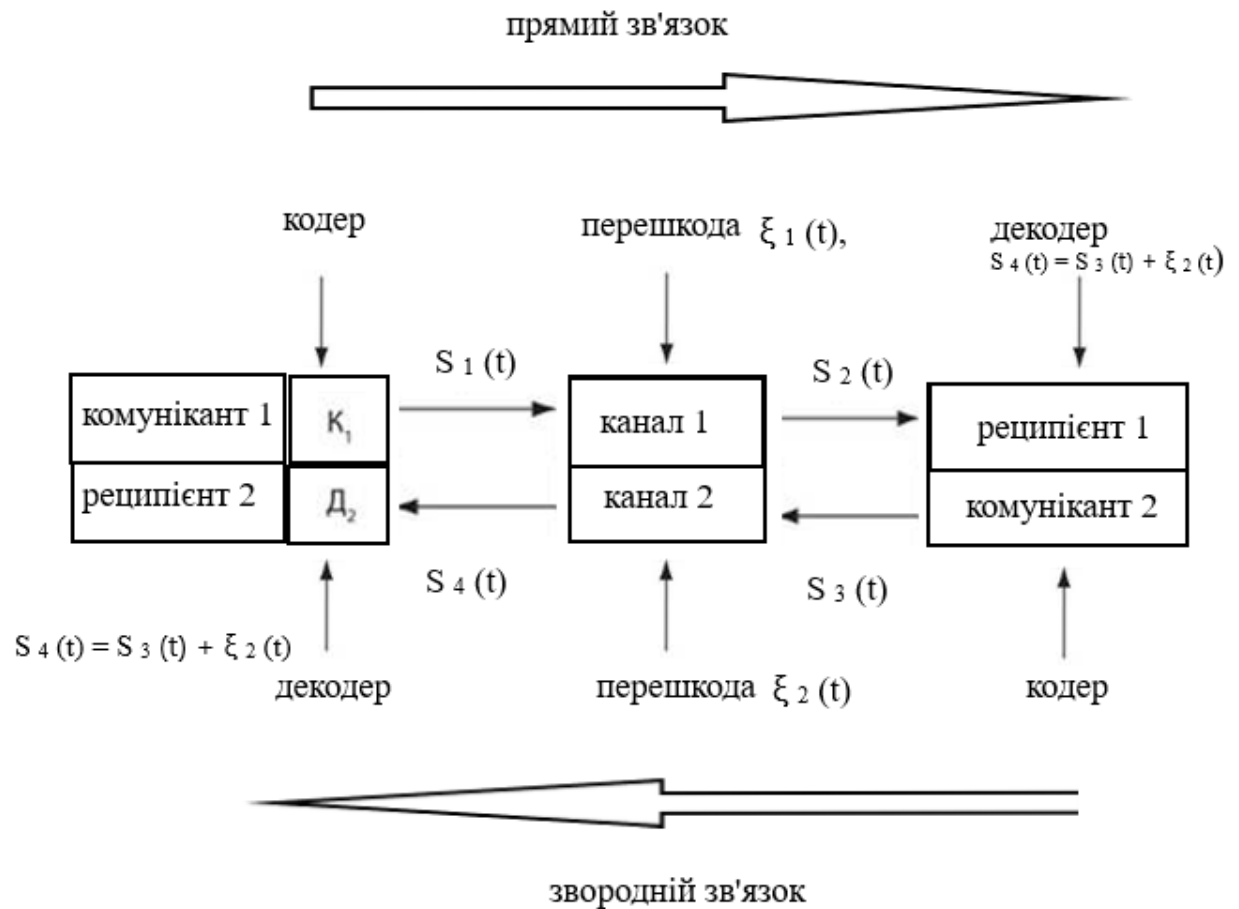

Рисунок 1.2. Процес інформаційної комунікації

На базі спрощеної лінійної моделі комунікації системна модель розглядається як комунікаційний процес не у вигляді монологу, а рівноправного діалогу. Поряд з комунікаційними процесами, провідну роль в такій моделі починають грати інформаційні взаємодії. Системна модель інформаційнокомунікаційних процесів (рис. 1.2.) має наступні частини:

- о передавальна - комунікатор, який є джерелом повідомлень;
- о передана - повідомлення яке формується (кодується - D_{o1}) за допомогою символів;
- о канал 1 - шлях (засіб) фізичної передачі повідомлення, в якому діє перешкода $\xi_1(t)$, викривляє повідомлення;

- о приймаюча - реципієнт, який одержує спотворене каналом повідомлення $S_2(t)$ і розшифровують його за допомогою декодера (D_1).

Зворотній зв'язок, по якій передається реакція одержувача на отримане повідомлення, може бути описана ланцюжком: $S_4(t) = S_3(t) + \xi_2(t)$.

Запропонована системна модель інформаційно-комунікаційних процесів може бути використана для опису взаємодії агентів при послідовному обміні повідомленнями, в якому кожне наступне повідомлення ґрунтується на попередньому, а комунікант і реципієнт міняються ролями.

У кваліфікаційній роботі автором було враховано міжнародний досвід, зокрема, діяльності Національної бібліотеки Франції.

Національна бібліотека Франції (Bibliothèque nationale de France, BnF) є одним із провідних прикладів впровадження автоматизованих систем для покращення роботи бібліотек. Ця бібліотека активно використовує сучасні інформаційні технології для каталогізації своїх фондів і надання рекомендаційних сервісів, що значно підвищує ефективність обслуговування користувачів.

Для цього Національна бібліотека Франції використовує SINDBAD — це інтегрована бібліотечна система [Рис. 1.3.].

ПИТАННЯ? ПОДУМАЙТЕ ПРО SINDBAD!

Сервіс SINDBAD надає безкоштовні довідкові документи на всі теми та фактичну інформацію

ЗАДАЙТЕ СВОЇ ЗАПИТАННЯ

Рисунок 1.3. Практичне застосування «системи SINDBAD»

Ця система призначена для управління бібліотечними процесами, включаючи каталогізацію, зберігання, доступ та обслуговування користувачів. Основною метою SINDBAD є створення ефективного середовища для зберігання та доступу до колекцій бібліотеки, що містять як сучасні, так і історичні документи.

Особливості системи SINDBAD:

1. Каталогізація та управління колекціями: система підтримує процеси опису та систематизації друкованих і цифрових матеріалів.
2. Доступність: забезпечує користувачам можливість переглядати електронні каталоги та замовляти документи через онлайн-платформу.
3. Інтеграція з іншими системами: дозволяє співпрацювати з іншими європейськими та міжнародними бібліотеками для обміну даними та ресурсами.
4. Підтримка цифрових архівів: сприяє збереженню оцифрованих версій рідкісних видань, стародруків і архівних документів, забезпечуючи їхню доступність.

SINDBAD сприяє підвищенню ефективності роботи бібліотекарів та зручності для відвідувачів, роблячи доступ до великої кількості ресурсів швидким і легким. Завдяки цій системі Національна бібліотека Франції підтримує високий рівень обслуговування, зберігає унікальні культурні цінності та надає користувачам можливість ознайомитися з величезним масивом інформації [107, електронний ресурс].

Автоматизовані системи для каталогізації дозволяють бібліотеці підтримувати актуальність і точність даних про книги та інші матеріали. Завдяки використанню спеціалізованих програмних платформ, бібліотекарі можуть швидше обробляти нові надходження і забезпечувати користувачам доступ до електронних ресурсів [107, електронний ресурс]. Це значно знижує

час, необхідний для пошуку матеріалів, і підвищує ефективність внутрішніх процесів.

Рекомендаційні сервіси на базі штучного інтелекту аналізують історію переглядів і пошукових запитів користувачів, щоб пропонувати їм релевантні матеріали. Це особливо корисно для відвідувачів, які шукають тематично пов'язані джерела або хочуть отримати рекомендації щодо нових видань. Такі сервіси сприяють зростанню рівня задоволеності користувачів і залученості до процесу пошуку інформації.

Завдяки впровадженню цих систем, Національна бібліотека Франції значно покращила доступність своїх ресурсів та зручність використання. Автоматизовані рішення допомогли бібліотеці зменшити навантаження на персонал та надати можливість більше часу приділяти складнішим завданням, таким як проведення тематичних досліджень або організація заходів для відвідувачів [107, електронний ресурс].

Переваги впроваджених технологій:

- Зниження часу на обробку запитів.
- Персоналізація рекомендацій для користувачів.
- Підвищення точності та якості каталогізації.

Застосування сучасних технологій, таких як автоматизація каталогізації та рекомендаційні системи на базі ШІ, є важливим кроком для бібліотек, які прагнуть залишатися актуальними та конкурентоспроможними в умовах цифрової трансформації.

1.2. Інновації як основа процесу модернізації бібліотечної сфери.

Публічна бібліотека є важливим інструментом поширення освіти, культури та інформації, сприяючи ідеям миру та духовності. ЮНЕСКО у Маніфесті про публічні бібліотеки закликає надавати їм підтримку на всіх

рівнях. Кабінет Міністрів України затвердив "Стратегію розвитку бібліотечної справи до 2025 року", яка спрямована на євроінтеграцію та забезпечення сталого розвитку, рівних можливостей для всіх громадян. У стратегії підкреслюється недооцінка ролі бібліотек у суспільних перетвореннях, що обмежує реалізацію їхнього потенціалу [71].

Бібліотеки є важливою ланкою соціальних комунікацій. Р. Клут зазначає, що їх місце в суспільстві можна визначити через науку про комунікації, де бібліотекознавство розглядається як частина цієї структури [58]. В Україні теорію соціальних комунікацій розробили В. Ільганаєва, А. Соколов [85], О. Холод та інші. Дослідженням бібліотеки як соціокомунікативної установи займалися О. Воскобойнікова-Гузєва [25, 29], Горовий В, [31-34], Гранчак Т. [36-38], Давидова І. [39-43], Кобелєв О. [55-57], Кушнарєнко Н. [17, 62].

Ільганаєва В. [47] у своїй монографії "Бібліотечна освіта: нова парадигма розвитку" підкреслює соціокомунікативну природу бібліотек. Бібліотеки виступають суб'єктами соціальної діяльності, носіями якої є бібліотекарі.

З початку ХХІ століття в Україні інформатизація бібліотек стала важливим фактором їх змін. Різні аспекти цього питання розглядали Дубровіна Л.[45], Горова С, [30], Горовий В. [30-34], Костенко Л. [60], Мар'їна О. [66-70]. Стратегічні основи інформатизації бібліотек викладені в роботах М. Сенченка [83], Лобузїної К, [63-64], а технологічні аспекти вивчала Баркова О. [5]. Проблеми автоматизації досліджувала Пашкова О. [76], особливості трансформацій —Онищенко О. [45,64,74].

Шрайберга Я. [108], Ільганаєвої В. [47-51], Давидової І. [39-43]. Проблему трансформації бібліотек у 90-х рр. ХХ ст. за часів незалежності України за нових соціально-політичних і економічних реалій досліджує Онищенко О. [74]. Автором висвітлено особливості удосконалення системи бібліотек, формування нової інфраструктури бібліотечно- бібліографічних установ, фахової періодики, інформатизації бібліотечної справи. Увагу

приділено активізації використання фондів, становленню нових умов управління та матеріально-технічного забезпечення діяльності бібліотек.

Автоматизація бібліотек базується на впровадженні новітніх інформаційних технологій і вимагає модернізації матеріально-технічної бази, організаційної структури та підготовки кадрів. У галузі з'явилися нові спеціальності, пов'язані з використанням розмножувальної техніки та телекомунікацій, що сприяють створенню електронної "бібліотеки без стін". Постійна програма підвищення кваліфікації є необхідною умовою для адаптації та інновацій.

У науково-методичному збірнику «Підвищення ефективності діяльності бібліотечно-інформаційного комплексу в умовах цифровізації» Василенко О., Яковенко О. [28] досліджують окремі аспекти функціонування бібліотечно-інформаційного комплексу в умовах цифрової трансформації суспільства. Проаналізовано питання створення та використання бібліотечних ресурсів, організації бібліотечно-інформаційного обслуговування, а також соціокультурної, науково-методичної, видавничої, освітньої діяльності. Особливу увагу приділено аспектам бібліотечної статистики, інтелектуальної власності та кадрового забезпечення.

Проблеми трансформації бібліотек та значення людського фактору почали розглядатися з 1980-х років. Важливий внесок у цю сферу зробив А. С. Чачко [92-94]. Інновації є основою модернізації публічних бібліотек України. Різні аспекти інноваційної діяльності бібліотек розглядали Т. Вилегжаніна [59], Н. Каліберда [53], Качанова О. [54].

Качанової Ю. [53] зазначено, що в сучасних умовах розвиток жодної організації не можливий без постійного вдосконалення ключових аспектів її діяльності, таких як впровадження нових послуг, застосування сучасних технологій, а також оновлення методів управління процесами та персоналом. Інновації є обов'язковим чинником прогресу: без них бібліотеки не зможуть

зберігати свою соціальну значущість, надавати конкурентоспроможні послуги та посилювати свої позиції в умовах ринкової конкуренції. Модернізація публічних бібліотек тісно пов'язана з інноваційною діяльністю, оскільки одним із її завдань є виявлення особливостей і розробка стратегічних механізмів управління, що сприяють довгостроковому та ефективному розвитку бібліотек.

Модернізація бібліотек тісно пов'язана з інноваціями, які сприяють стратегічному управлінню та забезпечують розвиток. Інноваційна політика, зокрема в умовах документно-інформаційних комунікацій, розглядається в дослідженні Давидової І. [39]. «Інноваційна політика бібліотек України: зміст та стратегії розвитку в інформаційному суспільстві». Автор вказує, що бібліотеки виконують роль виробників і посередників інформаційних продуктів, виступаючи гарантом гуманістичних цінностей суспільства.

Питання інтернет-ресурсів та мережевих технологій досліджували Копанєва В. [58], Солов'яненко Д. [86], Філіпова Л., Костенко Л. [59-60]. Мар'їна О. аналізувала розвиток бібліотек у цифровому середовищі, що відбулося завдяки еволюції World Wide Web від Web 1.0 до Web 5.0 [69, с.93].

Згідно зі статтею 6 Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», публічні бібліотеки є загальнодоступними, включаючи спеціалізовані для дітей, юнацтва та осіб з обмеженими можливостями [91]. Основними функціями бібліотек є кумулятивна (формування та збереження ресурсів), сервісна (обслуговування користувачів), науково-методична, навчальна, просвітницька, виховна та соціальна функції.

Публічні бібліотеки об'єднані в централізовані бібліотечні системи (ЦБС) відповідно до адміністративного устрою. Центральні бібліотеки створюють власні інформаційні продукти та є методичними центрами, тоді як сільські бібліотеки зазвичай виконують функцію точок доступу до інформації.

Сьогодні публічні бібліотеки визначаються як загальнодоступні установи. Вони забезпечують рівний доступ до інформації всім верствам населення та є гарантом збереження історичної пам'яті. Ідеологія діяльності базується на пріоритеті загальнолюдських цінностей [73]. Доступ до знань і різноманітних думок є важливим для розвитку демократичного суспільства.

Обслуговування в публічних бібліотеках організовано на основі рівного доступу, незалежно від віку, статі, національності чи соціального статусу. Особливі послуги надаються тим, хто має спеціальні потреби. Фонди мають включати як традиційні матеріали, так і сучасні технічні засоби, відображати тенденції суспільства та еволюцію людських прагнень. Важливо, щоб зміст фондів не підлягав ідеологічній, політичній чи релігійній цензурі.

Публічна бібліотека — це суспільна організація, що фінансується державою. Вона повинна розташовуватися у зручному місці та відповідати сучасним вимогам технічного оснащення. Основна мета бібліотеки полягає в задоволенні освітніх, інформаційних та культурних потреб населення, що робить її важливим суспільним інститутом. Вона має місію, яка визначається відповідно до регіональних особливостей, історії та соціокультурного оточення. Основними завданнями публічної бібліотеки є збереження знань, надання доступу до інформації та культурно-просвітницька діяльність.

На думку Тітової Н., публічні бібліотеки України відіграють значну роль у забезпеченні прав громадян на вільний доступ до інформації, сприяють розвитку інформаційної грамотності та подоланню цифрової нерівності [89]. Вплив соціально-політичних змін з 2021 р. призвів до скорочення бібліотечної мережі, зокрема через ситуацію в Луганській, Донецькій областях та Криму.

Ільганаєва В. вказує на зміну місії бібліотек у сучасному інформаційному просторі — від збереження документальної інформації до надання вільного доступу до знань. Це трансформує бібліотеку в центр формування свідомості суспільства [48]. Давидова І. підкреслює, що бібліотека є базовою соціально-

комунікаційною структурою, яка забезпечує процеси передачі інформації [40]. Шемаєва Г. розглядає бібліотеки як елемент соціальних комунікацій, що інтегруються у світовий інформаційний простір і сприяють збереженню культурної ідентичності [95].

На думку Пашкової В., у контексті інформаційного суспільства публічні бібліотеки мають забезпечувати безперервне навчання та сприяти розвитку інформаційної грамотності. Вона наголошує, що бібліотеки відіграють ключову роль у зменшенні «інформаційної прірви» через безкоштовний доступ до інтернету [79, 80]. Це важливо як для великих міст, так і для віддалених регіонів.

Публічна бібліотека залишається важливою для населення у різні періоди життя та сприяє соціальному включенню громадян. Вона адаптується до сучасних потреб, підвищуючи доступність та забезпечуючи комфорт для користувачів, зокрема через надання відкритого доступу до інформаційних ресурсів та використання інноваційного менеджменту. Бібліотека прагне стати центром громади, де кожен може отримати інформацію, навчання та культурний розвиток.

Для ефективної роботи бібліотек важливі відповідне законодавче забезпечення та фінансування. Національні стандарти діяльності бібліотек враховують національної особливості і ґрунтуються на рекомендаціях ЮНЕСКО. Таким широко відомим документом став Маніфест ІФЛА/ЮНЕСКО 1994 року, який визначає напрями розвитку бібліотек у XXI столітті [73]. В законі України, «Про бібліотеки і бібліотечну справу» [91], (у редакції 2006 р.) закріплено право бібліотек на самостійне визначення змісту своєї діяльності, що підкреслює важливість відповідності їхніх фондів запитам населення.

Західні підходи до формування бібліотечних фондів включають «теорію запитів» і «теорію цінностей», де перша орієнтована на інтереси громадян, а

друга — на професійну оцінку важливості літератури. Вибір між «запитом» і «якістю» є важливим для успішності бібліотеки. Концепція «Бібліотека для користувача» спрямована на обслуговування різних цільових ринків і відповіді на запити громади.

Місія публічних бібліотек «Бібліотека для користувача» передбачає чітку адресність, усвідомлення місця бібліотеки у навколишньому інформаційному просторі, на цільових ринках: інформації, знань, вільного часу. Тому кожна бібліотека має:

- визначити свою місію, тобто відповісти на питання: «Чому існує, для кого і як саме буде працювати»;
- виділити основні групи користувачів, яким вона буде надавати пріоритет в обслуговуванні та формуванні фондів.
- провести певну спеціалізацію філій (в умовах ЦБС), що, у свою чергу, дасть можливість зосередити зусилля на одному напрямі, а не створювати у всіх філіях схожі універсальні фонди.

Фонд публічної бібліотеки включає художню літературу, енциклопедії, довідники, електронні ресурси та локальні видання. Згідно з рекомендаціями ІФЛА, бібліотеки також мають інтегрувати в свої фонди сучасні носії інформації, зокрема електронні. Ця стратегія втілюється у перспективному (стратегічному), тематико-типологічному та щорічних поточних планах комплектування [73].

Інтернет відкриває нові можливості для бібліотек, забезпечуючи доступ до глобальної інформації для всіх категорій громадян. Бібліотеки стають точками доступу до інтернету, підтримуючи рівні можливості доступу до знань. Вони допомагають подолати бар'єри між різними групами населення, забезпечуючи доступність інформації для всіх, незалежно від соціального статусу та місця проживання.

Глобальна мережа Інтернет надає можливості для реалізації права на інформацію без жодних ідеологічних чи економічних обмежень. Бібліотеки та інформаційні служби повинні забезпечувати доступ до якісної інформації та обслуговувати всіх членів громади без дискримінації за будь-якими ознаками, включаючи вік, національність чи релігію. Важливо поважати конфіденційність користувачів та підтримувати доступ до інформації за їхнім вибором. Бібліотекарі мають допомагати користувачам орієнтуватися у великих масивах інформації, включаючи ненадійні чи оманливі ресурси, і навчають їх раціональному використанню електронних ресурсів, особливо для дітей та юнацтва.

Дослідження, присвячені техніко-технологічним змінам у бібліотеках України, розглядають трансформацію їх діяльності через інформатизацію. Соловяненко Д. [86] у своїй роботі детально аналізує концепцію бібліотечного Інтернет-сервісу (БІС) як інноваційну технологію, орієнтовану на користувача, де цикл збору даних від користувачів дозволяє постійно вдосконалювати сервіси. Серед ключових досягнень відзначається зростання кількості підключених бібліотек та збільшення їхньої активності у створенні веб-ресурсів.

У 2021-2022 рр. Національною бібліотекою України ім. Ярослава Мудрого було проведено загальнодержавне дослідження нових інформаційних технологій, що використовуються у публічних бібліотеках України. Завданнями дослідження було: аналіз порівняно з результатами дослідження 2018 р., нинішнього стану та динаміки в часі кількісних та якісних показників наявних комп'ютерного парку, програмно-технічних засобів автоматизації бібліотечних процесів в ОУНБ, доступу до Інтернету; існування веб-сайтів у бібліотеках, БД та інформаційних ресурсів; кадрового складу підрозділів автоматизації; послуг [65].

Техніко-технологічні зміни, що відбувалися в публічних бібліотеках у різних аспектах досліджували: Н. Г. Ашаренкова [2-4], О. В. Воскобойнікова-Гузєва [29], Т. І. Вилегжаніна [21-25], Цуріна [21-25], О. Ю. Мар'їна [66-70], Л. В. Кислюк [112]

Стан впровадження автоматизаційних технологій у бібліотечні процеси досліджено в кандидатській дисертації Кислюк Л. [109]. У роботі охарактеризовано мультимедійні технології та проаналізовано організаційні зміни в діяльності бібліотек під впливом використання інформаційно-комунікаційних технологій. Автор підкреслює, що технології автоматизації, за своєю сутністю, є не лише технологічними, але й соціальними. На основі аналізу впровадження мультимедійних технологій виділено кілька ключових напрямів: забезпечення комплектування та доступу користувачів до мультимедійних продуктів і послуг; створення позитивного іміджу бібліотек через мультимедійні презентації та інші продукти, що демонструють сучасні бібліотечні послуги; розвиток багатовимірного науково-освітнього і соціокультурного середовища шляхом передачі мультимедійної інформації і знань у межах програм збереження культурної та наукової спадщини; організація мультимедійних читальних залів, центрів та медіатек.

Ісаєнко О. [52] підкреслює важливість організаційної гнучкості бібліотек, що сприяє успішному впровадженню новацій та адаптації до змін. Публічні бібліотеки активно впроваджують проектну діяльність як стратегію розвитку, що дозволяє їм залишатися актуальними та конкурентоспроможними у сучасному інформаційному середовищі.

Актуальність впровадження нових інформаційних технологій підтверджується дослідженнями Вилегжаніної Т. [22-23] та іншими науковцями, які досліджують динаміку змін у бібліотечній професії та посилення ролі інформаційних технологій у забезпеченні доступу до знань.

У своїх працях Ашаренкова Г. [3], Kowalsky, Michelle [98] особливу увагу, приділено адаптації бібліотек для користувачів з особливими потребами, що є актуальною тенденцією як у вітчизняній, так і зарубіжній практиці,

Процеси інформатизації стають ключовими для розвитку бібліотек, що перетворюються на важливі соціально-культурні центри, здатні задовольняти інформаційні потреби користувачів у сучасному суспільстві. Особливо перспективними напрямками є впровадження мобільних додатків та технологій віртуальної реальності, що дозволяють бібліотекам розширювати свої послуги та створювати нові формати взаємодії з громадськістю [99, 101].

Дослідження моделі публічної бібліотеки як складової соціальних комунікацій було проведено Шемаєвою Г. [96]. В основі данської моделі лежить інтеграція чотирьох просторів, що забезпечує взаємодію різних напрямків діяльності бібліотеки. Один із таких просторів спрямований на задоволення освітніх потреб користувачів, що залежить від якості інформаційних ресурсів та технологічного оснащення. Пріоритетним залишається вивчення запитів та потреб читачів, а також організація доступу до інтерактивних освітніх форм, включаючи е-навчання та тренінги.

Бібліотеки виконують важливу роль у соціокультурному просторі, забезпечуючи комфортні умови для доступу до інформації. Це вимагає високого рівня довіри та професіоналізму бібліотекарів у задоволенні потреб користувачів. Важливим напрямком є трансформація бібліотечного середовища у віртуальний та мультимодальний простори, що дозволяє об'єднати традиційні та цифрові формати для надання якісних послуг [35].

Реформування бібліотечної галузі в Україні є стратегічно важливим напрямом розвитку держави. Питання оптимізації мережі публічних бібліотек досліджували Розколупа Н. [81, 82] та Вилегжаніна Т. [57, 67]. Було доведено, що більшість змін відбувається спонтанно, без належного вивчення потреб користувачів, що призводить до порушень у сфері об'єднання бібліотек.

Вилегжаніна Т. [67] наголошує на важливості врахування соціокультурних та регіональних особливостей при реорганізації бібліотечної мережі.

Автори Marcotte, Alison [52], Vainio, Mikko [96] у своїх дослідженнях узагальнили необхідність модернізації публічних бібліотек з урахуванням вимог інформаційного суспільства. Системні зміни, спрямовані на підвищення ефективності бібліотечного обслуговування, включають використання сучасних технологій, автоматизацію процесів та впровадження інтерактивних послуг.

Таким чином, ґрунтовний аналіз публікацій, проведений для визначення рівня розробленості теми, засвідчив фактичну відсутність узагальнюючих праць з проблематики кваліфікаційного дослідження, що актуалізує необхідність розроблення теоретико-методичних засад модернізації публічних бібліотек України в інформаційно-комунікаційному середовищі.

Висновки до розділу 1

Дослідження актуальності модернізації публічних бібліотек України як ключових соціокомунікаційних інституцій держави підтверджує, що невідповідність техніко-технологічних, функціональних, організаційних та управлінських трансформацій сучасним вимогам інформаційного суспільства є нагальною проблемою. Модернізація цих установ є важливим завданням, яке має вирішуватися з урахуванням положень Конституції України, законів України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», «Про інформатизацію», «Про Національну програму інформатизації», «Про співробітництво територіальних громад» та інших нормативних актів, включаючи Державну цільову національно-культурну програму «Бібліотека – XXI». Питання оновлення матеріально-технічної бази, впровадження сучасних технологій, розвитку нових компетенцій персоналу та створення динамічних організаційних структур стають надзвичайно актуальними.

Теоретична база дослідження включає напрацювання з теорії соціальних комунікацій і бібліотекознавства, зокрема роботи українських і зарубіжних

вчених: Воскобойнікової-Гузевої О., Горового В., Дубровіної Л., Ільганаєвої В., Костенко Л., Лобузної К., Мар'їної О., Пашкової В., Солов'яненка Д., Шевченка І., Шрайберга Я. тощо. Значна увага приділяється розробці теоретико-методологічних основ модернізації, що відображено в публікаціях Воскобойнікової-Гузевої О. Проте, як, показав аналіз, поки що не існує комплексних досліджень, які б системно розкривали всі аспекти трансформації публічних бібліотек різного рівня в умовах інформатизації, демократизації та децентралізації українського суспільства.

Методологічну основу цього дослідження складають модернізаційний, соціокомунікативний, системний і соціокультурний підходи. Використання цих підходів дозволило проаналізувати технологічні, структурні та інституціональні зміни в бібліотечній сфері, визначити ефективні стратегії реформування. Модернізаційний підхід дав змогу виявити ключові аспекти інтеграції бібліотек у цифровий інформаційний простір. Соціокомунікативний підхід підкреслює їхню роль як установ, які забезпечують доступ до знань, комунікацію та освітню діяльність.

Системний підхід дозволив концептуалізувати функціональну структуру бібліотек як частини соціокультурного середовища, а соціокультурний акцентував увагу на їхньому значенні як осередків культурної і соціальної взаємодії.

На основі проведеного аналізу вдалося сформулювати напрями модернізації, які включають інтеграцію цифрових технологій, створення комфортного інформаційного середовища та покращення інформаційно-комунікаційного сервісу. Це дозволить підвищити ефективність роботи бібліотек, адаптувати їх до сучасних потреб користувачів та забезпечити конкурентоспроможність в умовах інформаційного суспільства.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАКТИК НАДАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОСЛУГ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

2.1. Аналіз практик у системі інформаційно-комунікаційних послуг

У кваліфікаційній роботі проведено аналіз практик систем інформаційно-комунікаційних послуг а саме: Національна історична бібліотека України; Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, наукова бібліотека Центрального науково-дослідного інституту озброєння та військової техніки Збройних Сил України; Національна парламентська бібліотека України, Національна бібліотека Франції (Bibliothèque nationale de France, BnF)

Національна історична бібліотека України (НІБУ) є одним із провідних науково-інформаційних закладів країни, що займається збереженням і популяризацією культурної спадщини. З моменту заснування у 1939 році бібліотека виконувала функції державного депозитарію документів, які відображають історію України та інших держав, накопичуючи колекції рідкісних і унікальних видань. НІБУ підпорядковується Міністерству культури та інформаційної політики України, що підкреслює її значущість як національного наукового центру.

Оцифрування та створення цифрових колекцій. Однією з найважливіших стратегій, впроваджених у діяльність бібліотеки, є оцифрування рідкісних і цінних видань. Процес оцифрування має на меті захист фізичних примірників від зношення і забезпечення безперешкодного доступу до матеріалів через інтернет. Завдяки цій ініціативі користувачі можуть переглядати стародруки, карти, літографії та інші цінні документи онлайн, що робить роботу з історичними джерелами доступнішою для дослідників і поціновувачів історії незалежно від їхнього місця перебування.

Формування електронного каталогу (ЕК) та баз даних (БД). НІБУ активно працює над розширенням власних електронних ресурсів, забезпечуючи їхню постійну підтримку та актуалізацію. Електронний каталог бібліотеки, який створюється з 1996 року, включає інформацію про нові надходження та ретрокаталогізування історичних фондів. Він доступний через офіційний вебсайт бібліотеки, що дозволяє користувачам замовляти документи для перегляда навіть під час карантинних обмежень. Під час пандемії COVID-19 бібліотека запровадила проєкт "Працюй вдома з АБІС", який дозволив прискорити каталогізацію та підтримку доступу до фондів у дистанційному режимі.

Унікальні колекції та їхнє значення. Бібліотека має у своєму розпорядженні понад 27 тисяч рідкісних видань, які згруповані у 21 тематичну колекцію. Серед них:

- Колекція кириличного друку: понад 800 старослов'янських пам'яток, зокрема видання друкарні Києво-Печерської лаври.
- Рукописні книги та літографії: документи 15–19 століть, серед яких "Острозька Біблія" (1581), видання Івана Федорова та інші твори, що є надбанням світового значення.
- Прижиттєві видання класиків української літератури: твори Т. Шевченка, І. Франка, М. Гоголя та інші видання з автографами видатних діячів.

Соціокультурна діяльність і популяризація історії. Окрім збереження та цифровізації, НІБУ активно займається соціокультурною діяльністю. Відділ соціокультурних комунікацій організовує виставки, лекції, тематичні заходи та екскурсії, щоб ознайомити громадськість із багатством бібліотечних фондів і популяризувати історію. Завдяки співпраці з іншими науковими та

культурними установами, бібліотека поширює свій вплив і забезпечує доступ до історичних знань на міжнародному рівні.

Методичний центр і наукова діяльність. НІБУ виконує функцію методичного центру для інших бібліотек, зокрема в питаннях історико-краєзнавчої роботи. Бібліотека бере активну участь у наукових конференціях і семінарах, організовує підготовку краєзнавчих баз даних і методичних матеріалів. Важливою частиною наукової діяльності є підготовка бібліографічного покажчика "Історія України", що відображає розвиток історичної науки в країні.

Збереження рідкісних видань і участь у цифрових проєктах. У науково-дослідному відділі стародруків та рідкісних видань зберігаються документи, які є важливими для дослідників з усього світу. Бібліотека бере участь у національних та міжнародних проєктах оцифрування, що дозволяє зберігати та популяризувати видання через інтернет. Наприклад, "Арифметика" Л. Магницького (1703) та інші рідкісні книги оцифровані та представлені в електронній бібліотеці "Історична спадщина України".

Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського (НБУВ) є найбільшим науковим інформаційним центром України, який активно застосовує інформаційно-комунікаційні технології для забезпечення доступу до наукових і освітніх ресурсів. Однією з ключових інновацій у НБУВ є використання автоматизованих систем управління бібліотечними фондами, що дозволяє значно покращити обслуговування користувачів.

Зокрема, бібліотека використовує рекомендаційні системи на базі штучного інтелекту, які аналізують попередні запити користувачів та надають персоналізовані рекомендації щодо матеріалів. Це дозволяє користувачам швидше знаходити необхідні матеріали та покращує взаємодію з бібліотекою. Як зазначає Довженко (2023), такі рекомендаційні системи є ефективним інструментом для оптимізації роботи з інформаційними ресурсами.

Крім того, НБУВ активно використовує хмарні обчислення для зберігання та управління цифровими колекціями, що дозволяє забезпечити безперебійний доступ до матеріалів для користувачів з будь-якої точки світу. Це знижує витрати на зберігання даних і забезпечує високу швидкість доступу до інформації.

Наукова бібліотека Центрального науково-дослідного інституту озброєння та військової техніки Збройних Сил України є унікальною та важливою установою в інформаційній інфраструктурі Збройних сил України. Її завдання зосереджені на підтримці інформаційних потреб військових, а також на забезпеченні швидкого доступу до спеціалізованих ресурсів із військової тематики, історії, управління та стратегічного планування. Враховуючи закритий характер установи, доступ до її ресурсів та використання інформаційних технологій здійснюються з дотриманням високих стандартів конфіденційності та безпеки [110, електронний ресурс].

Однією з ключових функцій бібліотеки є створення та підтримка електронних баз даних, які дають змогу зберігати, класифікувати та впорядковувати значний обсяг інформації. Ці бази даних містять документи, що охоплюють теми від історичних оглядів до сучасних стратегій і тактичних прийомів. Такі електронні ресурси забезпечують не лише доступність інформації, а й швидкість пошуку необхідних матеріалів. Це особливо важливо для військовослужбовців, які працюють в умовах обмеженого часу та необхідності швидкого ухвалення рішень.

Для забезпечення доступу до баз даних бібліотека використовує спеціалізовані програмні рішення та мобільні додатки, розроблені для роботи в польових умовах. Це дозволяє користувачам отримувати інформацію навіть у ситуаціях, коли фізичний доступ до бібліотеки неможливий. Завдяки таким інноваційним підходам, військові підрозділи можуть залишатися добре проінформованими незалежно від місця дислокації.

Інформаційно-комунікаційні технології відіграють важливу роль у забезпеченні оперативної роботи бібліотеки. Використання цифрових платформ дозволяє автоматизувати процеси управління фондами та підтримувати актуальність баз даних. Окрім того, система моніторингу запитів допомагає аналізувати, які ресурси користуються найбільшим попитом, і відповідно адаптувати пропозиції бібліотеки. Це підвищує ефективність обслуговування та дозволяє швидше реагувати на запити користувачів.

Особлива увага приділяється підготовці персоналу, який працює з цифровими ресурсами бібліотеки. Організація навчальних курсів та семінарів з використання новітніх технологій допомагає військовослужбовцям підвищувати свою інформаційну грамотність та ефективно використовувати ресурси бібліотеки. Це сприяє не тільки збереженню високого рівня обслуговування, а й підвищенню готовності персоналу до адаптації в умовах швидкого технологічного розвитку.

Інтеграція бібліотеки з іншими інформаційними системами Міністерства оборони створює єдине інформаційне поле, яке дозволяє швидше передавати та обробляти дані. Це не тільки спрощує процес обміну інформацією між підрозділами, а й сприяє координації дій у складних військових операціях. Такий підхід забезпечує безперебійну інформаційну підтримку, що підвищує ефективність роботи військових формувань.

Бібліотека Міністерства оборони України є прикладом того, як інформаційно-комунікаційні технології можуть ефективно поєднуватися з традиційними методами інформаційного обслуговування, створюючи умови для швидкого та безпечного доступу до важливих знань. Завдяки впровадженню новітніх технологій, бібліотека підтримує високі стандарти роботи, надаючи користувачам оперативний і надійний доступ до необхідних даних, що є ключовим фактором у забезпеченні ефективної діяльності військових підрозділів.

Парламентська бібліотека України відіграє важливу роль у підтримці законодавчої діяльності Верховної Ради України. Основною метою бібліотеки є надання доступу до нормативно-правових документів, аналітичних звітів та інших матеріалів, що необхідні для законотворчої діяльності. Для цього бібліотека активно впроваджує електронні каталоги та цифрові архіви, що дозволяють користувачам швидко знаходити необхідні документи.

Парламентська бібліотека використовує цифрові архіви для зберігання нормативно-правових актів, аналітичних звітів та інших матеріалів, які необхідні для роботи депутатів і державних службовців. Це дозволяє скоротити час на пошук документів і забезпечує доступ до актуальної інформації для ухвалення рішень. Як зазначає Лещенко (2023), цифрові архіви є важливим компонентом інформаційної підтримки законотворчої діяльності.

2.2. Техніко-технологічні трансформації публічних бібліотек України

Протягом останніх тридцяти років розвиток бібліотек значно залежав від прогресу у сфері обчислювальних систем та інформаційних технологій. Використання електронно-обчислювальних машин та автоматизованих технологій обробки інформації (збір, систематизація, зберігання, пошук) стало важливим інструментом для оптимізації роботи бібліотек. Згідно зі Стратегією розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року, модернізація технічної бази та інформаційно-технологічної інфраструктури є стратегічним напрямом розвитку галузі. Це передбачає створення сучасної матеріально-технічної бази для надання якісних послуг та універсального доступу до інформації [90].

Основними передумовами техніко-технологічних змін стали інформатизація суспільства та розвиток інформаційних технологій, що стимулювали бібліотеки до відповідності новим вимогам. Активна інформатизація бібліотек в Україні розпочалася з прийняттям Закону «Про національну програму інформатизації», що призвело до створення Міжвідомчої

ради з інформатизації бібліотек для розвитку кооперації та формування електронних баз даних [74].

У середині 80-х років ХХ століття почалася комп'ютеризація бібліотек, що призвела до створення локальних мереж для оптимізації діяльності. Перший етап інформатизації (кінець 80-х — перша половина 90-х років) був зосереджений на автоматизації бібліотечних процесів, створенні електронних каталогів та впровадженні автоматизованих бібліотечних систем.

Другий етап (друга половина 90-х років — початок ХХІ століття) ознаменувався переходом до мережевих технологій, зокрема Інтернету, та розробкою корпоративних бібліотечних проєктів за регіональною ознакою. Це дало можливість розширити доступ користувачів до електронних ресурсів та сприяло використанню Інтернету для спільного доступу до інформації.

Третій етап (2000-ні роки) характеризується впровадженням інтегрованих автоматизованих бібліотечних систем, комп'ютеризацією внутрішніх процесів та створенням електронних бібліотек. Бібліотеки активно розвивали власні інформаційні ресурси, зокрема електронні каталоги та бази даних, а також впроваджували сервіси дистанційного доступу [1, 9-16].

Подальший розвиток інформаційних технологій забезпечив трансформаційний вплив на діяльність бібліотек, розширивши їх можливості у використанні Інтернету та технологій WEB 1.0 і WEB 2.0. Це сприяло модернізації матеріально-технічної бази та впровадженню нових форм роботи, таких як інтеграція електронних каталогів та створення цифрових ресурсів [1].

М ережа публічних бібліотек України

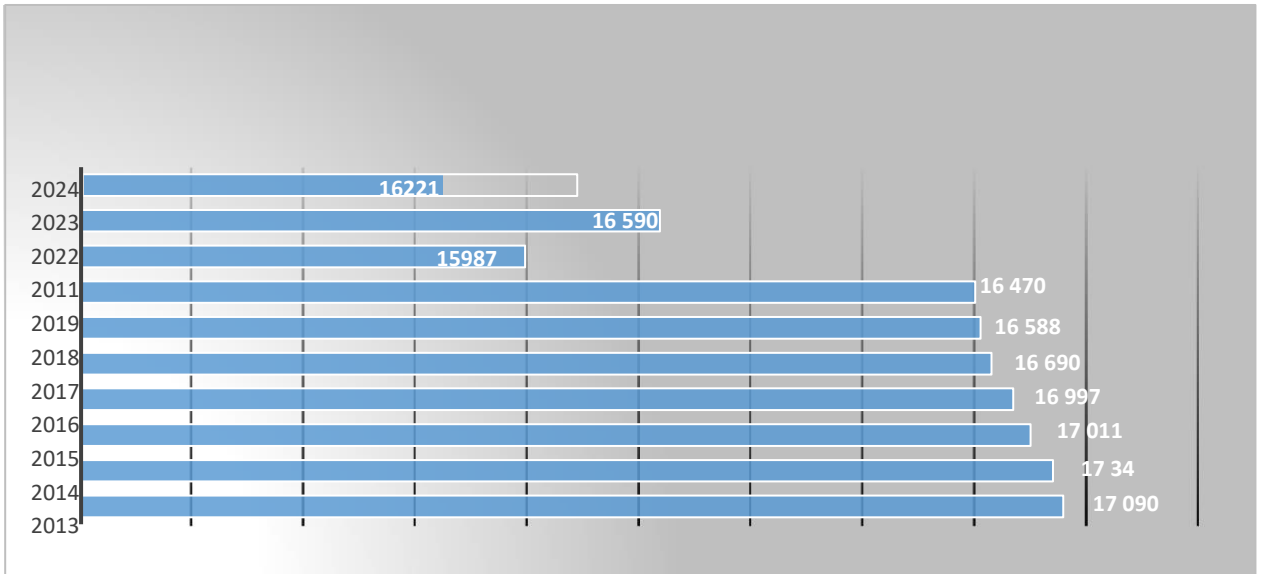

Рисунок 2.1 Мережа публічних бібліотек України

Мережа публічних бібліотек України динаміка з 2018 по 2024 р.р.

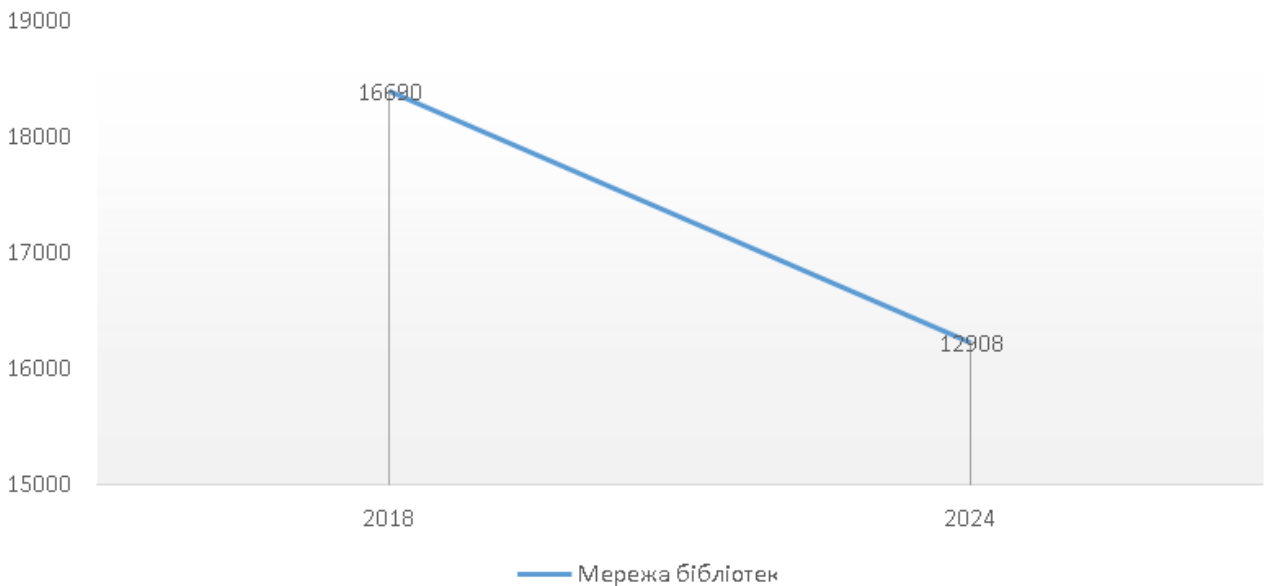

Рисунок 2.2. Динаміка змін кількості публічних бібліотек України 2018-2024 рр.

У сучасних умовах спостерігаються тенденції у скороченні чисельності бібліотек. Станом на 2023р. кількість публічних бібліотек становила 13486, а

станом на 2024р. кількість бібліотечних просторів – 12908, але тільки 3658 з них мають статус юридичної особи.

Крім того, значна частина сільських бібліотек функціонує у приміщеннях, що перебувають у аварійному стані (станом на 2024 – 68 бібліотек) або потребують капітального ремонту (станом на 2024 – 1077 бібліотек), а книжкові фонди зберігаються у непридатних для цього умовах (станом на 01.01.2024 2798 бібліотек не забезпечені опаленням) і вимагають суттєвого оновлення, щоб задовольнити потреби читачів. З реалізацією реформи децентралізації в Україні та створенням територіальних громад, 2074 бібліотек (що складає 16% від загальної кількості публічних бібліотек) увійшли до складуТГ (станом на 01.01.2024) структурі громад та зовнішні чинники, такі як російська агресія, що спричинила руйнування і закриття бібліотек у постраждалих регіонах

Станом на 2017 рік мережа публічних бібліотек в Україні налічувала 18 395 одиниць, з яких 14 828 — у сільській місцевості [3]. До кінця 2022 року їх кількість скоротилася до 18 249, тобто було ліквідовано понад 1000 бібліотек, переважно сільських. Протягом наступного року мережа зменшилася ще на 77 закладів, що підтверджує тенденцію до скорочення [4, с 23-29].

У 2023 році кількість бібліотек становила 16 000, з яких 81% були сільськими. До 2024 року їх залишилося 15 987, зокрема 13 253 у сільській місцевості (83% від загальної кількості). Соціально-політичні події 2014 року призвели до скорочення бібліотечної мережі, особливо в Луганській, Донецькій областях та Криму.

Станом на 2020 рік під управлінням Міністерства культури України залишалася 13 590 бібліотек, з них 74% у сільській місцевості. Більшість із них (12 965 бібліотек або 84,2%) були об'єднані у 471 централізовану бібліотечну систему (ЦБС) [54].

На початок 2020 року кількість бібліотек скоротилася до 11 221, з яких 80% все ще були сільськими [6]. Більшість бібліотек (9069 або 76,3%) залишаються об'єднаними у 479 ЦБС. Разом із скороченням стаціонарних бібліотек спостерігається тенденція до збільшення кількості пунктів нестаціонарного обслуговування, яких на 2021 рік налічувалося 2 982.

Стан матеріально-технічної бази бібліотек є важливим показником їхньої модернізації. Він охоплює приміщення, інженерне обладнання, меблі, засоби зв'язку, аудіо- та відеотехніку, комп'ютерне обладнання та інші ресурси, необхідні для надання якісних послуг.

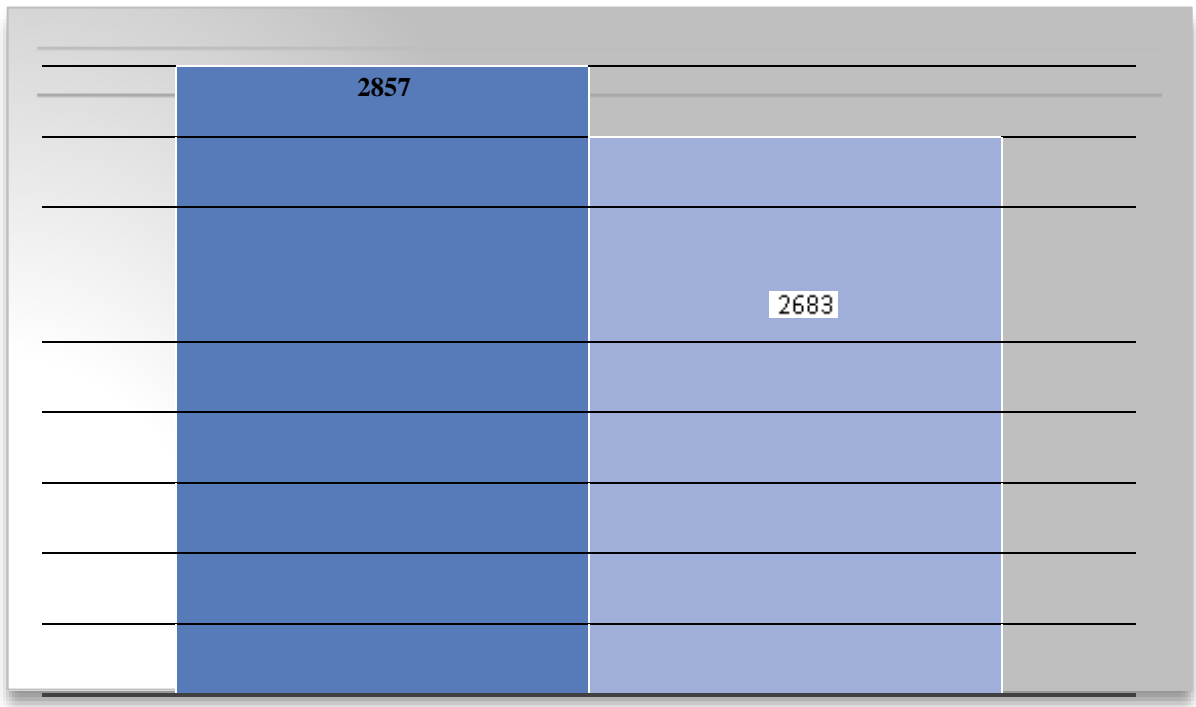

Рисунок 2.3. Кількість телефонізованих публічних бібліотек

Завданням бібліотек є формування системи комунікацій як по вертикалі, так і по горизонталі. Базовим елементом є телефонний зв'язок та Інтернет. Станом на 2022 рік, лише 17% публічних бібліотек в Україні мали стаціонарний телефон. Повна телефонізація зберігається тільки у Києві, тоді як у регіонах ситуація значно гірша. Наприклад, у Донецькій області телефони є у 33% бібліотек, у Дніпропетровській — 31%, у Запорізькій — 28%, а у

Харківській — 23%. У деяких областях, таких як Волинська, Житомирська та Закарпатська, телефоном забезпечена лише одна з кожних 9-10 бібліотек, а в Тернопільській області — лише 8%.

Ситуація у сільській місцевості ще критичніша: лише 5% бібліотек на селі мають телефон, тобто один телефон припадає на 20 бібліотек. Найкращі показники у Чернівецькій (14%), Запорізькій (13,3%) та Київській (10,8%) областях. У більшості регіонів цей відсоток залишається нижчим за середній по країні — менше 3%.

Інформатизація бібліотечної діяльності неможлива без наявності комп'ютерної техніки. У 2021 році з 18 349 публічних бібліотек комп'ютери мали лише 1 585 бібліотек (8,6%) [4]. Протягом наступних років спостерігалось поступове зростання рівня комп'ютеризації. Станом на 2016 рік комп'ютерами було обладнано 5 025 бібліотек (30,9%), що свідчить про позитивну динаміку, хоча темпи залишаються низькими [6].

У 2018 році серед 18 тисяч бібліотек 9 300 мали комп'ютери (17,5 тисяч одиниць), що означає зростання кількості на 10 тисяч за 4 роки [6]. У 2021 році комп'ютерами були оснащені лише 45,1% бібліотек, серед яких лише 33% сільських. Доступ до Інтернету мали 35,7% бібліотек, з них лише 21% у сільській місцевості [7].

У 2018 році комп'ютерами були обладнані 27,6% бібліотек, включаючи 14,5% сільських. До кінця 2018 року комп'ютерний парк налічував 18 305 машин, що втричі більше, ніж у 2018 році. Протягом 2017-2019 років кількість комп'ютерів у сільських бібліотеках зросла у 19 разів — з 534 до 5 478 одиниць.

Сільські бібліотеки також досягли значного прогресу в інтернетизації: у 2016 році доступ до Інтернету мали лише 1024 бібліотеки, тоді як у 2020 році — вже 2860. Всього 34% публічних бібліотек забезпечують доступ до Інтернету через

Wi-Fi, що є недостатнім. Близько 73% сільських бібліотек із комп'ютерами мають доступ до Інтернету, але його відсутність обмежує використання можливостей техніки.

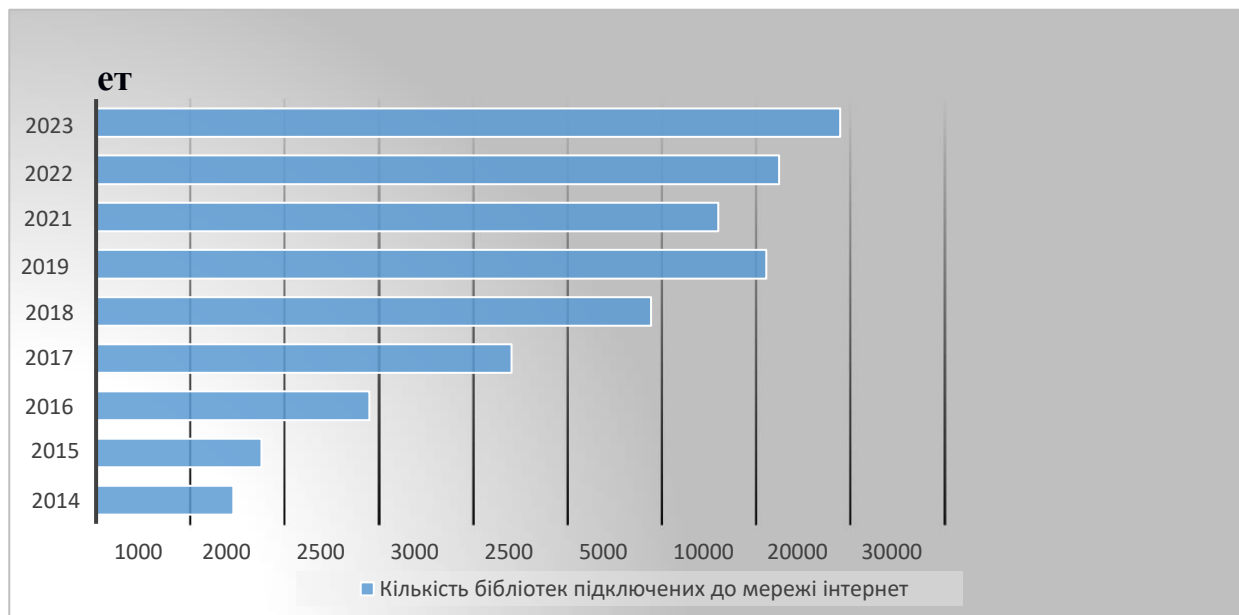

Рис. 2.6. Кількість публічних бібліотек підключених до мережі Інтернет

Станом на 2023 рік, 100% комп'ютерів у бібліотеках мали доступ до Інтернету. У 2018 році до мережі були підключені 3 953 бібліотеки, що свідчить про п'ятикратне зростання порівняно з 2014 роком завдяки участі у благодійних проєктах.

На кінець 2016 року лише 61,9% бібліотек мали доступ до Інтернету, з них 49,7% — у сільській місцевості. Це вказує на значне відставання у доступі до цифрових технологій у сільських регіонах, що залишається серйозною проблемою для забезпечення рівного доступу до інформаційних ресурсів.

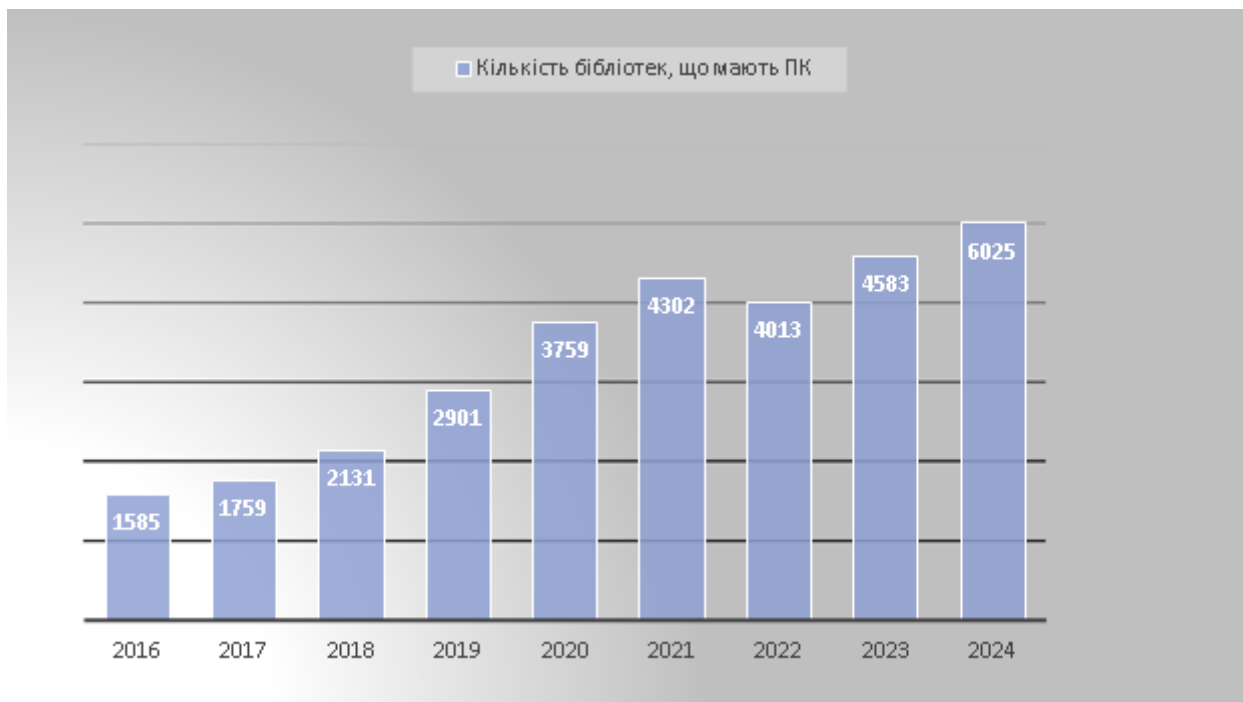

Рисунок 2.4. Динаміка кількості публічних бібліотек України, що мають персональні комп'ютери

Зважаючи на розвиток інформаційних технологій, інформатизація бібліотечної діяльності неможлива без використання копіювально-розмножувальної техніки. У 2018 році лише 10,3% публічних бібліотек мали таку техніку [11]. У 2019 році кількість бібліотек із копіювальною технікою збільшилася до 1 900 установ, а кількість пристроїв досягла 5 719 [12]. До 2020 року 3 921 бібліотека використовувала 10 378 одиниць техніки, що майже вдвічі більше, ніж у 2021 році [16]. У 2018 році кількість бібліотек із копіювальною технікою досягла 4 079, а кількість пристроїв — 10 331 [14].

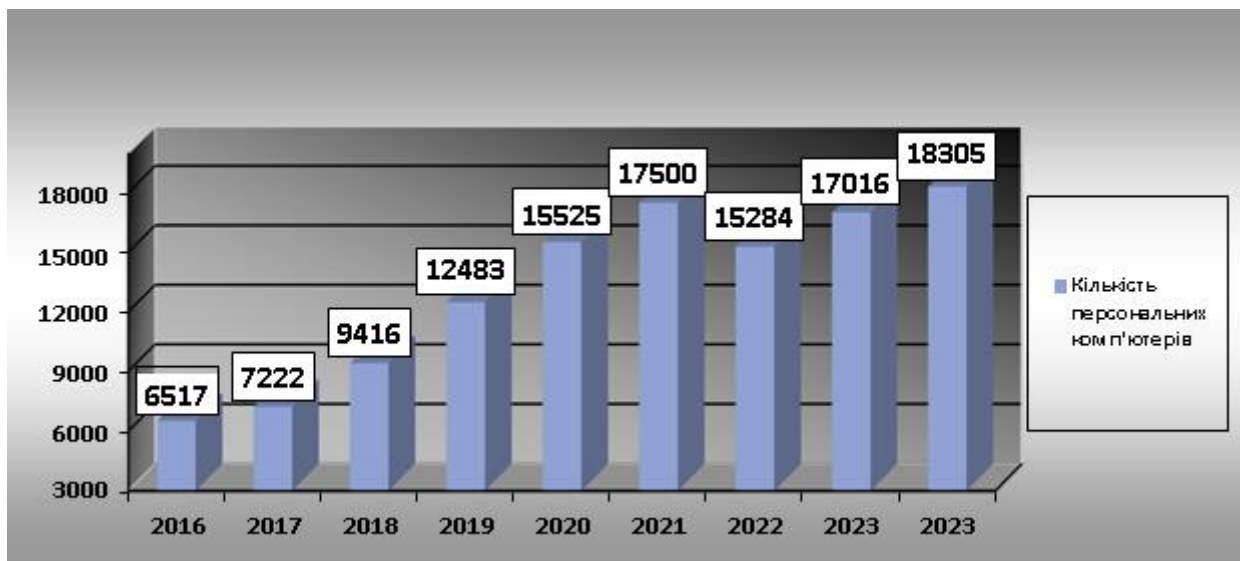

Рисунок 2.5. Динаміка кількості персональних комп'ютерів у публічних бібліотеках України

Соціокультурна діяльність публічних бібліотек залишається важливим напрямом роботи, спрямованим на формування ціннісних орієнтирів різних верств населення. Бібліотеки активно використовують свої інформаційні ресурси та приміщення для організації культурних заходів [23].

Соціокультурну діяльність можна диференціювати на чотири основні напрямки: новаційний, орієнтаційний, стимуляційний та кореляційний [61].

Для ефективного проведення соціокультурних заходів бібліотекам необхідно сучасне мультимедійне обладнання, включаючи телевізори, проектори, екрани, мікрофони та інтерактивні дошки. Це дозволяє значно підвищити якість заходів, таких як майстер-класи, літературні вечори та конференції. Відсутність такого обладнання обмежує можливості бібліотек [61].

Використання мультимедійних технологій має кілька переваг:

1. Покращує імідж бібліотеки та робить її сучасною установою.

2. Підвищує привабливість для партнерів та створює нові можливості для співпраці.
3. Збільшує популярність заходів, покращує їх якість та ефективність.
4. Сприяє залученню нових читачів та розвитку інтересу до читання.
5. Допомагає людям старшого віку адаптуватися до нових технологій.
6. Підвищує професійну компетентність бібліотекарів.
7. Стимулює творчість та обмін культурними цінностями.

Застосування мультимедіа сприяє залученню нових читачів та підвищенню якості обслуговування, що робить бібліотеки більш привабливими для громадськості.

На кінець 2016 року публічні бібліотеки України мали 6 418 одиниць мультимедійного обладнання, яким користуються лише 13% (2093) бібліотек. Кількість обладнаних бібліотек значно варіює між областями — від 1084 одиниць в Івано-Франківській до 3722 у Вінницькій. У середньому, одна бібліотека оснащена двома мультимедійними пристроями. З 2018 по 2019 рр. кількість бібліотек із мультимедійним обладнанням знизилася, тоді як обсяг техніки зріс, що може свідчити про списання застарілих пристроїв, таких як телевізори і проектори.

Матеріально-технічний стан бібліотек також характеризується наявністю автотранспортних засобів для мобільного обслуговування. У 2018 році 146 бібліотек мали 1176 автомобілів, а до 2019 року залишилося лише 129 транспортних засобів у 116 бібліотеках, що свідчить про значне скорочення через обмежене фінансування і високі витрати на утримання. Найбільше автомобілів зафіксовано в Миколаївській (10) та Тернопільській (7) областях.

Загальне впровадження інтернету та цифрових технологій трансформують роль бібліотек у суспільстві знань, перетворюючи їх на інформаційно-

комунікаційні установи. Проте, модернізація бібліотек відбувається повільно і не на рівні європейських стандартів. Хоча з 2018 по 2021 рр. кількість бібліотек з копіювальною технікою, комп'ютерами та інтернетом зростає удвічі, це відбулося завдяки міжнародним проектам із залученням позабюджетного фінансування, зокрема за підтримки Міжнародного Фонду «Відродження», Інституту Відкритого Суспільства, Гете-Інституту, Посольства США, Європейської Комісії та, наймасштабніше, проекту «Бібліоміст», реалізованого Фондацією Білла і Мелінди Гейтс та IREX.

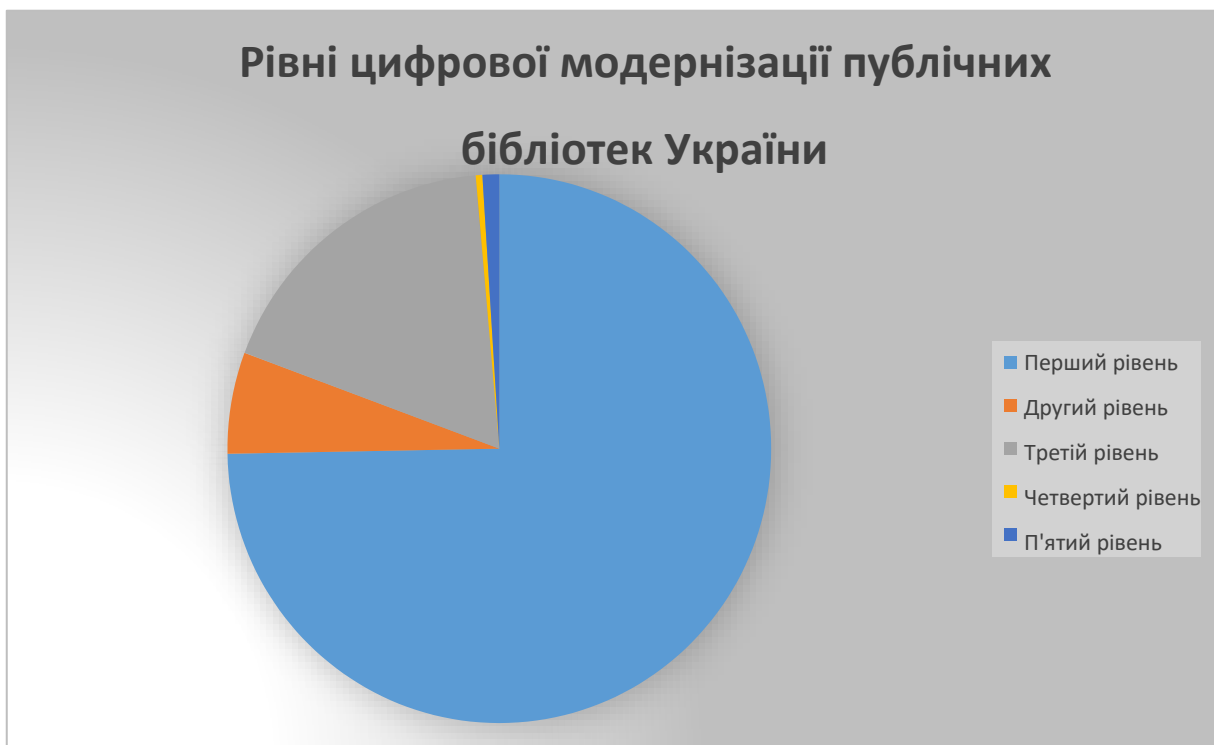

Рис. 2.6. Рівні цифрової модернізації публічних бібліотек України

Аналізуючи техніко-технологічні трансформації публічних бібліотек України за показниками комп'ютеризації, автоматизації та інтернетизації, можна виділити п'ять рівнів цифрової модернізації, запропоновані в роботі Мар'їної О. [69].

На першому рівні перебувають бібліотеки, які обмежують цифрові перетворення через нестачу ресурсів чи кадрів [69]. За статистикою, 75,5%

бібліотек (загалом 16 221, з яких 13 656 – сільські) не мають базового комп'ютерного обладнання чи інтернету.

Другий рівень складають 6% бібліотек, що розпочинають інтеграцію в цифрове середовище через комп'ютеризацію й інтернетизацію, але ще не створюють власних електронних ресурсів; до цього рівня входять сільські, міські філії та районні ЦБС [69].

До третього рівня належать бібліотеки, що активно впроваджують цифрові технології та автоматизують свої процеси, охоплюючи близько 3 000 установ [19]. Серед них 408 бібліотек ведуть електронні каталоги, 182 – блоги, що складає 18% від загальної кількості.

Четвертий рівень характеризує бібліотеки, які координовано застосовують цифрові інновації, включаючи хмарні технології; сюди входять обласні універсальні, дитячі та юнацькі бібліотеки, що становить 0,4% від загальної кількості [69].

П'ятий рівень об'єднує бібліотеки, які успішно реалізують стратегії цифрової модернізації та розвивають глобальні проєкти, зокрема Національна бібліотека ім. В. І. Вернадського та Національна бібліотека України ім. Ярослава Мудрого, що становить 0,01% [69].

Оновлення матеріально-технічної бази та інфраструктури бібліотек є стратегічним пріоритетом, який забезпечить формування сучасної бібліотечної мережі, що відповідає міжнародним стандартам. Державна підтримка у цій сфері прискорить цифрову трансформацію публічних бібліотек України, наближаючи їх до глобального інформаційного простору.

Злигостев С. [113] у своїй роботі провів детальний аналіз сайтів дав можливість отримати всю необхідну інформацію про видавничу активність бібліотек, а також оцінити його функціональність, як основної платформи

представлення бібліотечної видавничої діяльності. В ході дослідження ми з'ясували, що всі обрані бібліотеки мають сторінки у соціальних мережа.

Кількісні показники наявності таких сторінок у обраних бібліотек представлено на рис. 2.7.

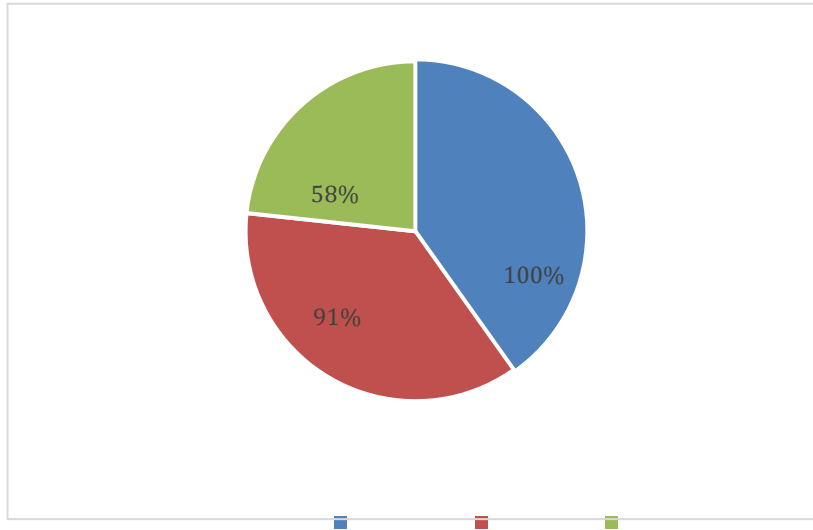

Рисунок 2.7. Представленість бібліотек у соціальних мережах

Згідно з аналізом (рис. 2.7), усі 12 бібліотек, включених до вибірки, мають активні сторінки у соціальній мережі Facebook, що становить 100%. На платформі YouTube зареєстровані 10 бібліотек (91%), серед яких 3 є державними, 3 національними, а 5 належать закладам вищої освіти. Проте Наукова бібліотека ім. М. Максимовича відсутня на YouTube. У соціальній мережі Instagram сторінки створили 7 із 12 бібліотек (58%). Відсутність акаунтів у цій мережі характерна для таких бібліотек, як НБ ім. М. Максимовича, НБ ОНУ ім. І. Мечникова, ДНАББ, ДНПБ та ЛННБУ.

Подальший аналіз засвідчив, що Facebook є основною платформою для поширення бібліотечних видавничих матеріалів. YouTube та Instagram використовуються значно рідше через специфіку контенту (переважно фото- та відеоформат), який менш активно застосовується бібліотеками для представлення своєї діяльності.

Для кращого розуміння формату представлення бібліотечної видавничої діяльності в інформаційному просторі, розглянемо інформацію, яку подають бібліотеки на сайтах та на сторінках у Facebook.

2.3. Організаційні зміни в діяльності публічних бібліотек

Структура бібліотеки відображає стабільні взаємозв'язки між її підсистемами, впорядковує функції та завдання, які виконуються за організаційною схемою, затвердженими положеннями про бібліотеку та посадовими інструкціями. Розмір структурних підрозділів варіюється залежно від обсягу роботи, ступеня підпорядкування та виду організаційної побудови. Ефективна структура сприяє використанню сучасних технологій, забезпечуючи оптимальне функціонування системи управління, з мінімізацією рівнів підпорядкування та уникненням дублювання функцій. За даними досліджень, оптимальною є структура, що об'єднує відділи для ефективного використання нових технологій [44].

Організаційна структура охоплює всі відділи бібліотеки та зв'язки між ними, які вибудовані як вертикально, так і горизонтально. Вона вважається раціональною, якщо досягається чітка розподіленість функцій, мінімальне дублювання та оптимальна кількість рівнів управління. Зміна структури бібліотеки відбувається під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників, таких як цілі, завдання, принципи управління, наявність технологій та кваліфікованих кадрів [44].

Сучасні публічні бібліотеки України поступово впроваджують нові відділи, які відповідають за цифровізацію, інноваційну діяльність, маркетинг, автоматизацію бібліотечних процесів, соціокультурну діяльність і науково-методичну роботу. Створюються відділи автоматизації, інформаційних технологій, а також інтернет-центри, що сприяють доступу до баз даних і електронних ресурсів [22]. Ці зміни є результатом технологічного прогресу та розширення спектра бібліотечних послуг.

Протягом 1990-х рр. значним кроком до автоматизації стало впровадження бібліотечних інформаційних систем та електронних каталогів, що виявило потребу в окремих відділах автоматизації, створених у багатьох

обласних бібліотеках [79, с. 84]. Сьогодні ці процеси продовжуються завдяки підтримці проєктів, таких як «Інтернет для читачів публічних бібліотек» та «Вікно в Америку», що дозволили відкрити 135 інтернет-центрів з робочими місцями для користувачів.

Розвиток електронних технологій дозволяє трансформувати бібліотечну роботу: з'являються електронні бібліотеки, що забезпечують віддалений доступ до ресурсів, керування якими здійснюють спеціальні відділи новітніх технологій. Завдяки цьому бібліотеки стають інформаційно-комунікаційними центрами, заповнюючи український сегмент інтернету та адаптуючи свої структури під сучасні вимоги інформаційного суспільства [76].

Публічні бібліотеки України включають центри європейської інформації, загальною кількістю 24, що надають користувачам консалтингові послуги та безкоштовний доступ до ресурсів ЄС. Ці центри також інформують про культурні, політичні та освітні процеси в Європі, можливості навчання та участь у програмах ЄС. Вони проводять освітньо-інформаційні заходи, сприяючи інтеграції України в європейське співтовариство [22].

З 1990-х років бібліотеки впроваджують нові відділи, що відповідають за маркетинг, PR та соціокультурну діяльність. Згідно з аналізом сайтів обласних бібліотек, 11,5% мають відділ маркетингу, 7,6% – відділ реклами, а 17,3% – підрозділи для соціокультурної роботи. Наприклад, у Вінницькій ОУНБ є сектор зв'язків із громадськістю, а в Дніпропетровській – відділ соціокультурних проєктів. Такі відділи допомагають розширити співпрацю з місцевими установами та активізувати проєктну діяльність.

Потреба в нових штатних посадах, таких як системні адміністратори, вебдизайнери та контент-менеджери, обумовлена інформатизацією бібліотечної діяльності. У 2008 році лише 2% бібліотек мали посади, пов'язані з інформаційними технологіями, зокрема в Миколаївській області та Києві (10%) і значно менше у Львівській та Харківській областях (менше 0,4%) [79, с.

85]. Деякі бібліотеки, як-от Харківська обласна юнацька, включають в штат соціологів та юрисконсультів.

Склад бібліотечних кадрів також є ключовим елементом модернізації. У 2008 році загальна кількість працівників становила 34 940 осіб, з яких 78% працювали на повну ставку. У 2018 році цей показник скоротився до 29 281, причому лише 40,7% мали повну вищу бібліотечну освіту, що свідчить про поступовий відтік фахівців із галузі.

Методичні відділи бібліотек стали активніше надавати консалтингові послуги, організовувати віртуальні консультації та проводити дослідження серед бібліотек регіону. Інноваційні зміни в методичній роботі також охоплюють перспективне планування та підвищення кваліфікації кадрів [22].

Організаційна структура бібліотек загалом має ієрархічний характер, але сучасні вимоги інформаційного суспільства стимулюють перехід до адаптивних структур, що забезпечують більшу гнучкість і децентралізоване прийняття рішень. Це також стосується впровадження дивізіональних структур, які об'єднують самостійні підрозділи, здатні вирішувати поточні питання. Запровадження інноваційних структур, як-от холократія, може сприяти розподіленому лідерству та активнішій участі співробітників у прийнятті рішень, хоча така модель має свої виклики і може потребувати адаптації.

Управління організаційними змінами є одним із найскладніших завдань керівників публічних бібліотек, оскільки потребує вирішення комплексу соціальних, економічних і технічних проблем. Процес змін вимагає активної участі вищого керівництва для подолання консерватизму та рутинності, що перешкоджають інноваціям.

Інновації в структурі бібліотек сприяють ефективності, підвищують якість обслуговування, дозволяють запроваджувати нові послуги та

вдосконалюють професійні навички фахівців. Завдяки структурним трансформаціям посилюється взаємодія між відділами, розширюється співробітництво та створюються нові вакансії, що відповідають вимогам сучасного інформаційного суспільства.

Інформатизація суспільства через комп'ютеризацію, автоматизацію та медіатизацію значно впливає на організаційні зміни в публічних бібліотеках. Основні напрями трансформацій включають:

- розробку та впровадження гнучкіших організаційних структур;
- формування електронних ресурсів та впровадження інформаційно-комунікаційних технологій;
- розвиток інформаційного сервісу та маркетингової діяльності;
- створення нових посад і активізацію програмно-проектної діяльності.

Аналіз показує, що організаційні структури бібліотек потребують оновлення для відповідності вимогам інформаційного суспільства. Адаптація структури та сучасні штатні посади сприятимуть інформатизації бібліотек, підвищать ефективність їхньої роботи та покращать імідж професії.

2.4. Соціально-економічна модернізація управління діяльністю публічних бібліотек

Ефективне управління публічною бібліотекою вимагає оптимального використання технічних, економічних, організаційних, технологічних і соціальних ресурсів для досягнення її цілей. Головна мета управління полягає у підвищенні ефективності діяльності бібліотеки як соціально-економічної

системи та модернізації існуючих механізмів управління у відповідь на виклики інформаційного суспільства.

Сучасні публічні бібліотеки активно впроваджують програмно-проектну діяльність як ключовий напрям соціально-економічної модернізації, що виражається в адаптації проєктів до розвитку внутрішнього та зовнішнього середовища бібліотек. Це дає змогу бібліотекам взаємодіяти з культурними та освітніми організаціями, владою та бізнесом, тим самим розширюючи ресурсну базу та значущість проєктів для громади. Проектна діяльність сприяє вирішенню актуальних проблем регіону та зміцненню партнерських відносин.

Проектування у бібліотечній діяльності має такі особливості, як орієнтація на потреби населення, міжгалузева співпраця, проблемно-ситуаційний підхід та використання соціологічних і культурологічних методів для виявлення проблем і перспектив бібліотеки. Управління проєктом включає моніторинг реалізації проєктів, усунення недоліків і аналіз досягнень для вирішення організаційних проблем. Для цього необхідна сучасна інформаційно-управлінська система, що базується на використанні комп'ютерних технологій [20].

Програмно-проектна діяльність дозволяє зосередити обмежені ресурси бібліотеки на актуальних напрямках, сприяючи розвитку бібліотек на різних рівнях:

На державному рівні — залучення фінансування для культурних ініціатив і розвитку спонсорства.

На обласному рівні — посилення ролі бібліотек у культурному житті регіону.

На муніципальному рівні — стабільний розвиток і підвищення іміджу бібліотек.

На міжнародному рівні — розширення співпраці та залучення інвестицій у бібліотечну діяльність.

В умовах розвитку інформаційних технологій методи управління проєктами стають основою соціокультурного розвитку на регіональному рівні. Передумовами для застосування проєктного управління є поява нових завдань з інноваційними елементами, динамічність зовнішнього середовища та необхідність координації дій між культурними й освітніми структурами [19].

Проєктна діяльність стала важливим інструментом соціально-економічної модернізації управління бібліотекою, сприяючи її інноваційному розвитку. Українські бібліотеки активно використовують проєктний підхід з середини 90-х років, впроваджуючи численні ініціативи для задоволення інформаційних потреб спільноти.

Проєктна діяльність публічних бібліотек спрямована на підвищення рівня інформаційної культури користувачів, популяризацію електронних ресурсів та розробку нових послуг. Мета кожного проєкту повинна бути чітко визначена, досяжна та відповідати напрямкам діяльності бібліотеки. Інноваційні підходи дозволяють бібліотекам не лише популяризувати свої фонди, але й розвивати творчі здібності бібліотекарів, стимулювати їхню професійну активність.

Сьогодні активно впроваджується ідея проєктної освіти, що стимулює розвиток ключових компетенцій бібліотекарів та привертає увагу молоді до читання. Проєктна діяльність дозволяє бібліотекам адаптуватися до сучасних вимог суспільства та залучати додаткові ресурси через участь у грантових конкурсах.

Багато публічних бібліотек України активно реалізують проєкти, що спрямовані на популяризацію читання та позиціонування бібліотеки як громадської платформи. Наприклад, Миколаївська ОУНБ ім. О. Гмирява

запровадила акції «Бібліомаршрут» та «Миколаївщина читає», що включали запуск "читаючого" тролейбуса та створення літературно-музичних вечорів. Подібні заходи сприяють популяризації читання серед громадян та формують позитивний імідж бібліотеки.

Одеська ОУНБ ім. М. Грушевського реалізувала проект «Читаюча Одещина», що включав читацькі конкурси, марафони та тематичні вечори для стимулювання інтересу до книги серед молоді. Херсонська ОУНБ ім. О. Гончара провела низку креативних заходів, таких як «Читай стильно» та «Бібліотечне весілля», що залучали нових користувачів та підвищували популярність бібліотеки серед молоді.

У 2016 році Українська бібліотечна асоціація запровадила проект «Читай! Формат не має значення!», який включав підтримку читання будь-якому формату та закупівлю електронних ресурсів для бібліотек. До цього проекту приєдналися численні бібліотеки України, що організували флешмоби, присвячені 200-річчю Тараса Шевченка.

Бібліотеки як громадські платформи створюють арт-майстерні, коворкінги та кіно-клуби. Наприклад, проект «Арт-підвал» у Херсоні об'єднав талановиту молодь, яка змогла реалізувати свої творчі ідеї. Миколаївська ОУНБ ім. О. Гмирява пропонує безліч культурних заходів для користувачів, що підвищують інтерес до читання.

В межах проєктної діяльності бібліотеки активно популяризують свої послуги. Наприклад, Рівненська ОУНБ провела автопробіг «Острожчина читає», а Тернопільська та Полтавська бібліотеки організували велофлешмоби для реклами бібліотечних послуг. Подібні ініціативи демонструють, що бібліотека може бути

Проект Дніпропетровської ОУНБ «Бібліотечна альтанка» та «Бібліотека під парасолькою» залучили відвідувачів до ознайомлення з новими

можливостями книгозбірень, зокрема безплатним доступом до Інтернету та інформаційних ресурсів. Миколаївська ОУНБ створила мобільну бібліотечну зону, де мешканці могли знайомитися з бібліотечними фондами через буккросинг.

Проекти сприяють розширенню взаємодії з користувачами та покращенню якості бібліотечних послуг, що робить бібліотеки активними учасниками соціокультурного життя громади.

Акція «Бібліотека виходить у місто» привернула увагу громадськості завдяки висвітленню у ЗМІ та соціальних мережах. Програмно-проектна діяльність стала важливим напрямом модернізації бібліотек, особливо дитячих та юнацьких, що активно залучають нове покоління до читання. Наприклад, Херсонська обласна бібліотека для дітей запустила програму «Канікули з книгою – 2015», спрямовану на стимулювання читання через літературні подорожі та квести. Миколаївська ОДБ ім. В. Лягіна впровадила проєкт «Велике читання», що сприяє розвитку стратегій моделювання бібліотек для дітей.

Юнацькі бібліотеки активно долучилися до акції «Українська молодь читає», організованої Державною бібліотекою України для юнацтва, з метою популяризації читання серед молоді та привернення уваги громадськості до ролі бібліотек у збереженні культурної спадщини.

Українським бібліотекам варто переймати зарубіжний досвід, зокрема проєкт «На добрий початок» у Вроцлаві, де кожен новонароджений отримує читацький квиток ще в пологовому будинку. Інший успішний приклад — «Культурна облігація», що надає власникам читацького квитка знижки в культурних та комерційних установах міста.

З кожним роком форми проєктної діяльності бібліотек стають більш креативними, використовуючи нові технології для залучення аудиторії та

формування позитивного іміджу бібліотек. Стратегічне планування програмно-проектної діяльності на державному рівні потребує ухвалення цільових програм, які забезпечать ефективну взаємодію держави, місцевої влади та бібліотек у створенні сучасної соціокомунікаційної інфраструктури на основі проєктного підходу.

Інтеграція державних і місцевих зусиль дозволить досягти високої ефективності бібліотек як соціально-інформаційних центрів, що відповідають сучасним викликам.

Висновки до розділу 2

Аналіз динаміки техніко-технологічного розвитку публічних бібліотек України за період 2018–2023 років свідчить про значне зростання рівня інформатизації та впровадження мережевих технологій, хоча процес модернізації гальмується через недостатній стан матеріально-технічної бази та низький рівень фінансування. Порівняння статистичних даних за цей період показує, що:

- Кількість комп'ютеризованих бібліотек зросла в 3,5 рази: з 8,6% (1 585 бібліотек) у 2018 році до 31% (5 025 бібліотек) у 2023 році.
- Доступ до Інтернету значно покращився: у 2018 році лише 8,5% бібліотек мали доступ до мережі, тоді як у 2023 році цей показник становив 89,3%.
- Серед бібліотек, що мають персональні комп'ютери (58 305 одиниць), 90% підключені до Інтернету, що свідчить про поступову інтеграцію до цифрового простора.

Незважаючи на позитивну динаміку комп'ютеризації, значна частина сільських бібліотек (82% від загальної кількості) все ще залишається недостатньо забезпеченою сучасними інформаційними технологіями. Це ускладнює їхнє функціонування як точок доступу до інформаційних ресурсів у

сільській місцевості, де 25-30% населення є постійними користувачами бібліотечних послуг.

Основні виклики для бібліотек включають:

1. Недостатню матеріально-технічну базу, що обмежує впровадження сучасних технологій.
2. Низький рівень фінансування, що гальмує оновлення інфраструктури та розвиток нових послуг.
3. Обмежені організаційні структури, які не завжди відповідають сучасним потребам інформатизації.

Для подолання цих проблем у бібліотеках відбуваються організаційні трансформації: створюються відділи автоматизації, запроваджуються нові посади, такі як системні адміністратори та веб-дизайнери, але це все ще залишається на низькому рівні (лише 2% бібліотек мають такі посади).

З метою модернізації управління бібліотеками активно впроваджується програмно-проектний підхід, спрямований на:

- Популяризацію читання (акції, поетичні марафони, читаючі тролейбуси).
- Позиціонування бібліотеки як громадської платформи (створення арт-майстерень, коворкінгів, кіно-клубів).
- Рекламу бібліотечних послуг через соціокультурні заходи, організовані за межами бібліотеки.
- Залучення молоді через різноманітні конкурси та проєкти.

Такі ініціативи забезпечують не лише популяризацію бібліотечних послуг, але й сприяють розвитку соціального партнерства. Це підвищує ефективність роботи бібліотек, залучаючи додаткові ресурси та партнерів у

сфері культури, освіти та бізнесу. Широке співробітництво дозволяє бібліотекам адаптуватися до змін та зміцнити свої позиції як важливих соціально-культурних інститутів.

Цілісна модернізація бібліотек вимагає стратегічного планування на державному рівні, що передбачає ухвалення цільових програм розвитку, які сприятимуть соціально-економічній ефективності та інтеграції бібліотек у цифровий простір.

РОЗДІЛ 3.

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ПОСЛУГ В СОЦІОКУЛЬТУРНІЙ СФЕРІ

3.1. Напрями розгортання інформаційно-комунікаційного сервісу публічних бібліотек України

Процеси інформатизації сьогодні визначають публічні бібліотеки як важливі соціально-культурні інститути, що сприяють розвитку демократичного суспільства. В умовах інтенсивного розвитку інформаційних технологій вони змушені адаптуватися до нових викликів, пропонуючи користувачам сучасні інформаційні продукти та послуги.

Публічна бібліотека відіграє важливу роль у житті громади, надаючи доступ до знань і підтримуючи соціалізацію громадян. Вона стає інформаційною базою, де акумулюється актуальна місцева інформація — від рішень місцевої влади до порад для безробітних. У сучасному суспільстві можливість мати доступ до інформації та розуміти її є одним з основних прав людини, і саме бібліотеки забезпечують цей доступ, допомагаючи вирішувати повсякденні питання, які виникають у громадян на місцевому рівні.

Публічна бібліотека покликана задовольняти потреби своїх користувачів, аналізуючи як їхні поточні, так і потенційні запити. Її інформаційний сервіс має постійно вдосконалюватися, враховуючи зміни у соціальному та

культурному середовищі, а також потреби місцевої спільноти. Бібліотека виконує різні функції: від створення навичок читання у дітей до підтримки освіти, розвитку творчих здібностей і доступу до культурної спадщини.

Окрему увагу слід приділити роботі сільських бібліотек, які залишаються важливими культурними центрами в громадах. Соціологічні дослідження показують, що більшість сільського населення активно користується їхніми послугами. Проте ці бібліотеки стикаються з низкою проблем, таких як скорочення мережі, незадовільне поповнення фондів і недостатнє матеріально-технічне забезпечення.

У цих умовах публічні бібліотеки повинні адаптуватися до вимог інформаційного суспільства, розширюючи свої послуги, удосконалюючи технічну базу та впроваджуючи нові технології. Це забезпечить доступ до інформації для всіх категорій населення, включаючи осіб з обмеженими можливостями, та сприятиме подальшій соціалізації громадян і розвитку місцевих спільнот

Поняття "послуга" та "продукт" науковці трактують схожим чином, як діяльність, що приносить користь іншим або спрямована на задоволення потреб, тобто корисний ефект праці, що реалізується у формі товару. Проте, терміни "інформаційний продукт" та "інформаційна послуга" не є ідентичними: інформаційний продукт може бути основою для реалізації ряду послуг.

Основна місія кожної публічної бібліотеки полягає в забезпеченні користувачів загальнодоступними послугами, які визначає ІФЛА, включаючи видачу книг, надання інформаційних послуг, консультацій, проведення заходів тощо. Важливо зазначити, що обслуговування може здійснюватися як у стаціонарній, так і в нестаціонарній формі, особливо через інформаційні та комунікаційні технології (наприклад, бібліобуси).

Класифікації бібліотечних послуг різняться серед науковців. Столяров Ю. визначає спектр послуг від надання доступу до фондів до формування бібліографічної грамотності. Дворкіна М. виділяє послуги за типами — від видачі документів до навчально-консультативних. За іншою класифікацією, Джерелієвська І., та Кафафов І., поділяють послуги на основні, додаткові та прибібліотечні (сервісні). Основні послуги вважаються сутнісними для бібліотеки, тоді як додаткові — платними або сервісними, не гарантованими державою.

У публічних бібліотеках України послуги зазвичай поділяються на безплатні та платні. Проте О. Башун зауважує, що навіть безплатні послуги фінансуються з податків громадян.

Бібліотечні послуги класифікують на документні, комунікативні та сервісні. Документні послуги включають доступ до документних ресурсів, видачу первинних і вторинних документів та оцінюються за такими параметрами, як обсяг і оперативність. Комунікативні послуги охоплюють взаємодію бібліотекарів і користувачів через бесіди, дискусії, консультації. Сервісні послуги орієнтовані на створення оптимальних умов обслуговування (абонемент, електронна доставка документів тощо).

Зарубіжний досвід демонструє значну важливість сучасних бібліотечних послуг, таких як доступ до Інтернету, копіювання, пошук роботи та електронне урядування. За результатами опитувань у Великій Британії, для більшості користувачів бібліотек важливі послуги, пов'язані із сучасними технологіями.

В Україні публічні бібліотеки, особливо у сільській місцевості, надають свої послуги у більш традиційному форматі, що пояснюється обмеженим доступом до Інтернету та недостатнім технічним забезпеченням. Однак бібліотеки залишаються важливим інформаційним центром для соціально вразливих груп населення. Особливо це стосується сільських громад, де

бібліотеки часто є єдиними доступними джерелами інформації та культурного дозвілля.

Незважаючи на скорочення мережі публічних бібліотек і зменшення фондів, важливою залишається роль бібліотекарів у вивченні та популяризації фондів для збереження читацької активності та задоволення потреб громади.

Рисунок 3.1. Кількість користувачів публічних бібліотек динаміка з 2018 по 2023 рр. (кін. 2018 – поч. 2023 рр)

Загальна кількість користувачів публічних бібліотек України протягом 2018-2023 років демонструє стійку тенденцію до скорочення, що пропорційно відображає зменшення мережі бібліотек у країні. Якщо у 2018 році бібліотечними послугами скористалися 16 986,8 тис. осіб, то до кінця 2022 року цей показник знизився до 13 423,3 тис. осіб. Така динаміка вказує на скорочення користувацької бази майже на 18% за досліджуваний період.

Зниження кількості користувачів особливо помітне у таких областях, як Львівська (на 34,0 тис. осіб), Вінницька (на 21,4 тис. осіб), Рівненська (на 21,02

тис. осіб) та Харківська (на 19,6 тис. осіб) у порівнянні з попереднім роком. Ці показники свідчать про поступове зниження інтересу до бібліотечних послуг у регіонах, що пов'язане із загальним скороченням мережі публічних бібліотек, їх недостатньою техніко-технологічною модернізацією, а також зміною інформаційних уподобань користувачів на користь цифрових технологій та онлайн-ресурсів [111].

Однак, у цьому контексті публічні бібліотеки все ще залишаються важливими центрами інформаційного обслуговування, особливо для сільських та малих міських громад, де відсутні альтернативні джерела доступу до знань та культурних ресурсів. Тому модернізація бібліотек та розвиток їхнього інформаційного сервісу є необхідною умовою для подолання цієї негативної тенденції.

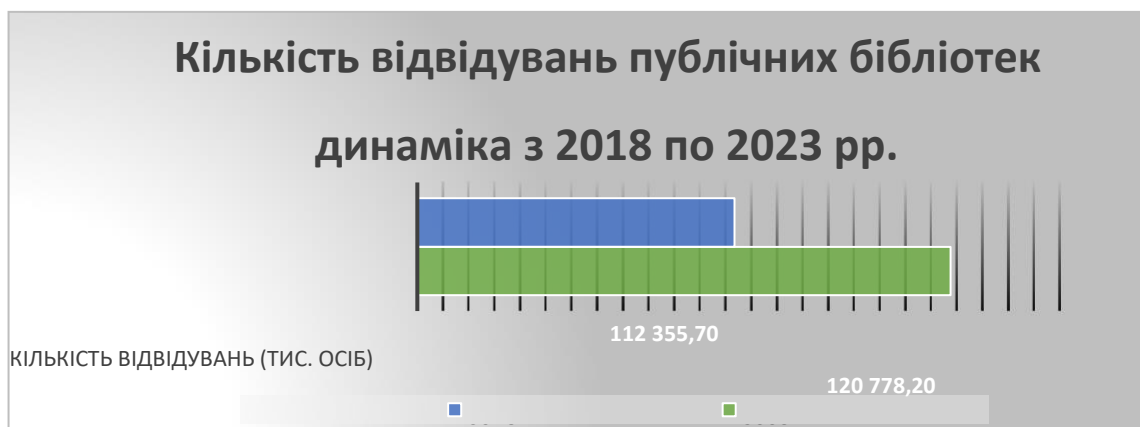

Рисунок 3.2. Кількість відвідувань публічних бібліотек динаміка з 2018 по 2023 рр.

Динаміка відвідувань публічних бібліотек України за період 2018-2023 років демонструє загальну тенденцію до скорочення. Так, у 2018 році кількість відвідувань складала 120 778,2 тис. осіб, тоді як у 2023 році цей показник знизився до 112 355,7 тис. осіб. Це свідчить про зменшення загальної кількості відвідувачів на понад 8,4 млн осіб за досліджуваний період.

При цьому значна частина відвідувань у 2023 році припадає саме на сільські бібліотеки – 44 921,3 тис. осіб, що становить приблизно 40% від загальної кількості відвідувань. Однак ситуація в різних регіонах України суттєво відрізняється: в деяких областях спостерігалось збільшення відвідуваності, тоді як в інших регіонах показники значно знизилися, незалежно від типу бібліотек (обласних, міських чи сільських).

Загальне скорочення відвідувань пов'язане з численними факторами, серед яких – зменшення кількості бібліотек, застаріла матеріально-технічна база, недостатнє фінансування, а також зміна інформаційних потреб користувачів, які все частіше звертаються до цифрових джерел і онлайн-ресурсів.

Проте позитивні приклади окремих регіонів свідчать про те, що модернізація бібліотечних послуг та впровадження нових форм взаємодії з користувачами можуть сприяти підвищенню інтересу до бібліотек та збільшенню їх відвідуваності.

Рисунок 3.3. Кількість виданих документів публічними бібліотеками динаміка з 2018 по 2022 рр.

За даними аналізу динаміки видачі документів публічними бібліотеками, підпорядкованими Міністерству культури та стратегічних комунікацій України, спостерігається стійке зниження цього показника. У 2018 році загальна видача документів становила 285 713,89 тис. примірників, тоді як у 2022 році цей показник зменшився до 271 272,29 тис. примірників. Це свідчить про скорочення на 14 441,6 тис. примірників за аналізований період.

Однією з причин зниження є скорочення мережі бібліотек, що призводить до зменшення кількості користувачів. Крім того, старіння бібліотечних фондів через недостатню кількість нових надходжень значно впливає на зниження активності читачів. Проблема комплектування публічних бібліотек сучасною українською літературою залишається актуальною. Зокрема, найбільше скорочення видачі документів зафіксовано у Львівській області (на 799,92 тис. примірників) та Одеській області (на 508,96 тис. примірників).

Значною мірою зниження показників відбулося через скорочення видачі у сільських бібліотеках, які складають значну частину бібліотечної мережі. Брак оновлених фондів, слабкий доступ до сучасних джерел інформації та цифрових ресурсів у сільській місцевості ускладнюють можливість задовольняти інформаційні потреби населення.

Щодо міжбібліотечного абонементу (МБА), також спостерігається негативна динаміка: у 2022 році кількість бібліотек-абонентів МБА становила 12 270 одиниць, тоді як у 2021 році їх кількість зменшилася до 9 656 одиниць. Кількість виданих примірників за міжбібліотечним абонементом знизилася з 155 346 у 2018 році до 114 575 у 2022 році. Попри загальне скорочення, позитивні показники у цьому напрямку діяльності продемонстрували бібліотеки Вінницької (13 317 прим.) та Житомирської (12 773 прим.) областей.

З огляду на постійно зростаючі вимоги користувачів, публічні бібліотеки змушені адаптуватися до нових умов, впроваджувати сучасні технології та

покращувати рівень обслуговування. Для збереження своєї ролі в інформаційному забезпеченні суспільства бібліотеки прагнуть підвищувати якість надання послуг, модернізувати свою матеріально-технічну базу та активно використовувати інформаційно-комунікаційні технології.

Ці трансформації є необхідними для забезпечення задоволення різноманітних інформаційних запитів користувачів, особливо в умовах зростаючої цифровізації суспільства

Рисунок 3.4. Кількість звернень на веб-сайти публічних бібліотек динаміка з 2018 по 2023 рр.

Інформатизація в публічних бібліотеках України суттєво покращує інформаційний сервіс, зокрема через зростання відвідувань веб-сайтів. Так, з 2018 по 2023 рік кількість таких звернень зростає з 6,8 млн до майже 15 млн, що свідчить про перехід користувачів у віртуальний простір і адаптацію бібліотек до сучасних умов[115].

Завдяки інформаційно-комунікаційним технологіям бібліотеки створюють веб-сайти, блоги та сторінки у соцмережах, надаючи доступ до електронних каталогів, інформацію про заходи, історію бібліотеки тощо. На

початок 2021 р. 826 бібліотек мали власні веб-сайти, а 4 232 бібліотечні блоги та соцмережі забезпечували доступ до бібліографічної та методичної інформації.

Розширюючи використання електронних ресурсів, бібліотеки активно впроваджують веб-сайти для представлення власних інформаційних ресурсів. Електронні каталоги, документи, новини та події розміщуються на сайтах, що сприяє популяризації бібліотек у глобальній мережі й підвищує їх престиж.

Успішні приклади сайтів українських бібліотек демонструють розвиток інтерактивного контенту та нових послуг. Так, Дніпропетровська ОУНБ пропонує послугу QR-кодів для перегляда книг, Тернопільська ОУНБ має розділи з рейтингом книг, а Херсонська ОУНБ пропонує аудіозаписи класичних та сучасних творів. Інноваційні бібліотечні проекти, такі як «Музей книги» Херсонської ОУНБ, популяризують фонди та культурну спадщину, що отримало високу оцінку бібліотечної спільноти.

Бібліотеки також розширюють присутність у соціальних мережах, зокрема в Facebook, Twitter та YouTube, де вони взаємодіють з користувачами через відео, блоги й сторінки, популяризуючи читання та свої послуги. Результатами такої діяльності є підвищення рівня інформованості користувачів та залучення нових читачів.

Практика створення блогів у соціальних мережах сприяє просуванню бібліотечних ресурсів серед широкої аудиторії. Наприклад, Чернівецька ОУНБ веде блог «Книжковий простір» для інформування про новинки, а блог «Книжковий континент» Миколаївської ОУНБ спрямований на популяризацію книг і читання.

Завдяки інформаційним технологіям бібліотеки розширюють асортимент послуг, серед яких відправлення електронних повідомлень, пошук в Інтернеті, запис на флеш-накопичувачі, друк та копіювання. Це підвищує доступність

бібліотечних ресурсів і підсилює роль бібліотеки як сучасного інформаційного центру.

Інформатизація в публічних бібліотеках України розширює спектр електронних послуг і покращує доступ користувачів до інформації. Активне впровадження електронної доставки документів (ЕДД) дає змогу користувачам замовляти статті, уривки книг та інші матеріали, які надсилаються на електронну пошту чи зберігаються на сервері бібліотеки. Серед найбільших надавачів послуг ЕДД — обласні універсальні наукові бібліотеки (ОУНБ).

Бібліотеки запроваджують віртуальні сервіси: «Запис у бібліотеку онлайн», електронні довідки, а також проекти вільного доступу до інтернету, зокрема в 135 інтернет-центрах, що забезпечують безкоштовний доступ до комп'ютерів для всіх громадян. ОУНБ відкривають європейські інформаційні центри, що пропонують консалтинг і доступ до ресурсів ЄС, підтримуючи інтеграцію України в європейське суспільство.

Під час проходження виробничої практики в науковій бібліотеці Центрального науково-дослідного інституту озброєння та військової техніки Збройних Сил України були досліджені існуючі практики та особливості організації інформаційно-комунікаційного обслуговування. Це дозволило запропонувати низку практичних рекомендацій щодо вдосконалення послуг «Запис у бібліотеку онлайн», які можуть бути впроваджені як у цю, так і в інших бібліотеках подібного профілю (Додаток 1).

Хмарні технології забезпечують доступ до бібліотечних послуг та спрощують обслуговування завдяки зберіганню даних і програмного забезпечення в Інтернеті. Моделі хмарного обслуговування включають:

- SaaS (програмне забезпечення як послуга);
- IaaS (інфраструктура як послуга);

- PaaS (платформа як послуга).

Хмари можуть бути приватними, публічними або гібридними, що дає змогу бібліотекам обирати оптимальне рішення для зберігання та доступу до даних.

Значний внесок у розвиток бібліотечних послуг вносять вільні бібліотечні програми, такі як Koha, DSpace і EPrints. Наприклад, Koha підтримує основні функції бібліотеки — від замовлення книг до ведення електронного каталогу, забезпечуючи зручний і багатоаспектний пошук та інтерфейс для користувачів і бібліотекарів. DSpace та EPrints допомагають бібліотекам формувати цифрові архіви з відкритим доступом, що актуально для суспільства знань.

Впровадження сучасних технологій дозволяє бібліотекам долати обмеження і надавати різноманітні електронні послуги, створюючи зручний доступ до інформаційних ресурсів для широкого кола користувачів.

Сучасні публічні бібліотеки України активно впроваджують хмарні та мобільні технології, що покращує доступність інформації для користувачів, особливо в сільській місцевості. Наприклад, деякі бібліотеки, як Буська центральна районна бібліотека імені Івана Котляревського, створюють електронні каталоги на Google Диску, що значно зручніше для малих установ. Такі сервіси, як Google Docs, Gmail, Google Календар, YouTube та інші платформи дозволяють бібліотекарям і користувачам працювати з інформацією дистанційно, підвищуючи ефективність обслуговування.

Бібліотеки також використовують Microsoft Office 365 для інтеграції традиційних офісних інструментів із хмарними версіями, що забезпечує швидкий доступ до документів і спільної роботи над проектами. Інші хмарні платформи, такі як Zoho, Padlet, Pictochart та Infogr.am, активно застосовуються

для розширення бібліотечного контенту і підтримки користувачів у цифровому просторі.

Щодо електронного урядування, то воно набуло популярності як окремий напрям роботи бібліотек: доступ до урядових послуг онлайн надають вже 17% бібліотек. Також розвиваються Пункти доступу громадян, де можна отримати правову інформацію та електронні послуги, а це значно розширює роль бібліотек як інформаційних центрів громад.

Мобільні технології також активно інтегруються в бібліотечну сферу. Використання мобільних додатків і вебсайтів дозволяє користувачам слідкувати за новинами, знайомитись із бібліотечними новинками та отримувати доступ до особистого кабінету. В подальшому бібліотеки планують створювати інтерактивні QR-коди для доступу до книг, мобільні аудіогіди та інші інновації.

Соціокультурний напрям діяльності бібліотек також розвивається завдяки новим форматам, як-от коворкінг-простори, що стають популярними серед фрилансерів і місцевих жителів. Це дає змогу бібліотекам приваблювати нових користувачів та створювати позитивний імідж як місця не тільки для читання, але й для активної співпраці та соціалізації.

Подібні інноваційні зміни допомагають бібліотекам адаптуватися до сучасних вимог і зберігати свою актуальність у цифрову епоху.

Коворкінг-зони, створені у публічних бібліотеках України, слугують комфортним простором для роботи, навчання та соціальної взаємодії. Це дозволяє бібліотекам залучати нових користувачів, збільшувати відвідуваність та отримувати додатковий дохід. Наприклад, у Миколаївській обласній бібліотеці ім. О. Гмирьова функціонує зона вільного читання та творча лабораторія «Mykolaiv FabLab» для проєктів з використанням 3D-

моделювання. Шосткинська центральна міська бібліотека також відкрила коворкінг-центр, орієнтований на розвиток молоді в ІТ-сфері.

Такі коворкінг-простори приваблюють представників креативних індустрій, які шукають комфортне середовище для роботи з Інтернетом та базовими послугами за доступну плату. Зарубіжний досвід демонструє, що навіть нічні коворкінг-зони у бібліотеках стають популярним форматом.

Окрім коворкінгу, публічні бібліотеки активно застосовують краудсорсинг для розробки нових послуг. Це залучення громади до участі у створенні бібліотечних проєктів, голосуванні за ініціативи та підтримці фінансування (краудфандинг). Така модель дозволяє бібліотекам розширювати свій вплив і залучати до розвитку ресурсів усю громаду. Наприклад, краудфандинг може бути реалізований через кнопку «Donate» на вебсайті бібліотеки.

Такі новації, як хмарні сервіси, коворкінг і краудсорсинг, надають бібліотекам інструменти для вдосконалення послуг та зміцнення зв'язків з громадою, роблячи бібліотеки сучасними центрами знань і соціальної активності.

Публічні бібліотеки України активно розширюють свій інформаційний сервіс, орієнтуючись на сучасні потреби користувачів та новітні технології. Для задоволення потреб користувачів у комфортних умовах саморозвитку та навчання створюються мейкерспейси (MakerSpace), де користувачі можуть займатися 3D-друком, моделюванням, робототехнікою та іншими видами творчої діяльності. Прикладом є мейкерспейс у Херсонській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. О. Гончара.

Одним із пріоритетів бібліотек є інклюзивне обслуговування. Наприклад, бібліотека-філія №17 у Сумах активно працює з людьми з обмеженими фізичними можливостями, а Рівненська обласна бібліотека запровадила центр

«Інтернет-Окуляр» для осіб із порушеннями зору. За прикладом США, українські бібліотеки розвивають послуги на основі шрифту Брайля, аудіокниг, а також дистанційного обслуговування.

Важливим напрямом діяльності є розширення соціокультурного аспекту, куди входять коворкінг-зони для фрілансерів і студентів, а також застосування краудсорсингу. Відкриття коворкінг-зон, таких як у Шосткинській бібліотеці, сприяє популяризації бібліотек як багатофункціональних просторів.

Таким чином, завдяки впровадженню сучасних технологій і форм обслуговування, публічні бібліотеки України поступово перетворюються на інформаційні та соціальні центри, що надають широкий спектр послуг для різних категорій користувачів.

3.2. Реформування системи публічних бібліотек України в умовах децентралізації

Мережа публічних бібліотек в Україні, яка є однією з найбільш розгалужених в Європі, потребує модернізації через недостатнє технічне забезпечення, застарілі приміщення і нестачу фінансування. У порівнянні з іншими європейськими країнами, Україна має високу кількість бібліотек на душу населення, але значно нижчу кількість відвідувачів і користувачів на одну бібліотеку. В умовах децентралізації і передачі повноважень щодо управління бібліотеками об'єднаним територіальним громадам (ОТГ) постало питання оптимізації бібліотечної мережі.

В кваліфікаційній роботі розглянуто три основні моделі реформування бібліотек в ОТГ:

Перша модель передбачає функціонування бібліотек у власному праві без об'єднання з іншими установами громади. При цьому громади можуть самостійно оптимізувати мережу, зберігаючи мінімум одну бібліотеку в кожній

ОТГ. Це дозволяє зберегти мережу, забезпечити її фінансування та підлаштувати послуги під конкретні потреби громади. Водночас, деяким громадам може не вистачати ресурсів для утримання всієї мережі, що загрожує закриттям бібліотек.

Друга модель передбачає об'єднання публічних і шкільних бібліотек, що дозволить скоротити витрати на утримання та зберегти мережу, особливо в сільській місцевості. На прикладі Рівненської області така модель дозволила зберегти фонди шкільних бібліотек і створити централізовану систему бібліотечного обслуговування. Серед викликів цієї моделі — необхідність узгодження графіків роботи бібліотек із навчальними процесами і можливе скорочення персоналу.

Третя модель передбачає об'єднання бібліотек з народними домами у центри культури та дозвілля. Це дозволить оптимізувати фінансові витрати та урізноманітнити послуги для громади. Водночас, можливе скорочення персоналу може викликати протест, а переведення бібліотек до складу культурних центрів може знизити їхню функцію як джерела знань.

Публічні бібліотеки в Україні можуть стати важливими осередками культурного, освітнього і соціального життя громад за умови правильної оптимізації та підтримки нових функцій, що відповідають сучасним інформаційним і культурним потребам.

Мережа публічних бібліотек України сьогодні потребує значної оптимізації, особливо в умовах децентралізації. Модель реформування бібліотечної системи, схожа на польський підхід, де бібліотеки поєднуються з будинками культури в так звані осередки культури, може стати перспективною для України. Такі осередки в Польщі функціонують як юридичні особи, які можуть бути організовані у формі акціонерних товариств або товариств з обмеженою відповідальністю, що дозволяє їм діяти більш гнучко та ефективно.

Вони надають як культурно-розважальні, так і освітні послуги для різних вікових груп, від комп'ютерних курсів для людей похилого віку до художніх та музичних студій для молоді.

Україна вже має досвід об'єднання бібліотек з будинками культури, наприклад, у Тербовлянській ОТГ Тернопільської області, де було створено центри культури і дозвілля з доступом до бібліотечних послуг, інтернету і сучасного технічного забезпечення. Крім того, у громаді діє централізована система публічно-шкільних бібліотек (ЦСПШБ), яка об'єднує ресурси для забезпечення єдиного бібліотечного фонду, хоча існує проблема недостатнього технічного забезпечення.

Ще однією перспективною моделлю для України є мобільне бібліотечне обслуговування. Мобільні бібліотеки або бібліобуси, які активно використовуються у світі, можуть охоплювати віддалені населені пункти, де немає стаціонарних бібліотек. Наприклад, у Вінницькому районі запроваджено бібліобус, що обслуговує 14 сіл без стаціонарних бібліотек. За умов браку коштів громади можуть об'єднуватися для спільного фінансування таких послуг, що передбачено Законом України «Про співробітництво територіальних громад».

Розглянуті моделі, що включають профілювання бібліотек як культурних, інформаційних чи мобільних центрів, дозволять більш раціонально використовувати ресурси ОТГ, надаючи широкий спектр послуг. Така стратегія реформування українських бібліотек допоможе інтегрувати їх у сучасне суспільство, зробити їх невід'ємною частиною соціального і культурного життя громад.

3.3. Створення комфортного інформаційно-комунікаційного середовища в публічних бібліотеках України

Відповідно до Стратегії розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року «Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України», модернізація матеріально-технічної бази та інформаційно-технологічної інфраструктури бібліотек визначена як стратегічний пріоритет. Проте, більшість публічних бібліотек не відповідають сучасним вимогам, що гальмує процес модернізації. Одним із рішень є створення комфортного інформаційно-комунікаційного середовища, яке сприятиме привабливості бібліотек для користувачів та розвитку бібліотечної справи [71].

Бібліотечне середовище складається з інформаційних, матеріальних, культурних, та емоційно-психологічних компонентів, які забезпечують соціальну комунікацію між користувачами та бібліотекарями. Важливим фактором є дизайн простору, який створює атмосферу затишку і заохочує до повернення [80, 72].

Для успішної модернізації бібліотек необхідно дотримуватися принципів функціональності, зручності, зрозумілості, і доступності. Емоційний дизайн, розроблений Д. Норманом, пропонує впроваджувати інновації, що враховують три рівні сприйняття: інтуїтивний, поведінковий, і рефлексорний. Бібліотекарі, використовуючи ці принципи, можуть створити простір, що викликатиме позитивні емоції у користувачів [100].

Інтуїтивний дизайн включає сенсорні елементи, такі як світло, звуки, текстури, що впливають на перші враження користувачів. Наприклад, використання великих вікон, скляних стін і комфортного освітлення робить бібліотеку більш привабливою. Важливо також врахувати тактильні і запахові чинники для створення атмосфери комфорту [100].

Поведінковий дизайн зосереджений на функціональності приміщення, де серед основних характеристик — зручність, доступність і простота у використанні. Наприклад, американські бібліотеки пропонують користувачам зони для відпочинку, тиші, навчання, а також інтерактивні простори, що сприяють творчому розвитку. Важливе значення має також юзабіліті — можливість користувачів легко взаємодіяти з бібліотекою та її ресурсами [100].

Рефлекторний рівень дизайну формує позитивні враження користувачів завдяки спогадам про приємний досвід. Бібліотеки, орієнтуючись на довгострокові відносини, створюють середовище, яке задовольняє потреби не лише у читанні, але й у соціальному та культурному розвитку [87].

Публічні бібліотеки також прагнуть до гнучкості простору, що дозволяє трансформувати приміщення відповідно до потреб користувачів, зокрема людей з особливими потребами або вікових категорій «55+». Наприклад, у бібліотеках США функціонують програми бібліотерапії, творчі лабораторії для експериментів, що підвищує інтерес до бібліотек як сучасних культурних центрів [88].

Бібліотека в Колдінгу, Данія, вдало використовує простір для комфорту користувачів: зручні меблі, комп'ютерні столи, дитяча зона з книгами й іграшками, конференц-зал. Молодь активно залучають до проєктів — створено колекцію творів підлітків, «Демобібліотеку», де вони можуть презентувати власні музичні записи, поезію, комікси. У підвальному приміщенні організовано простір для творчих занять і відпочинку.

Бібліотека Квінсу в Нью-Йорку, через потреби району з високим безробіттям, створила окремий підлітковий філіал із сучасними меблями, інтернетом, іграми, зонуванням для звукозапису та спеціальною політикою (дозволено мобільні телефони, їжу). Регіональна бібліотека Юронга в Сінгапурі

відкрила найбільший у країні простір для молоді — VAT, спільно розроблений з молодіжною радою.

Прикладом творчого бібліотечного простору є гамбурзька Ноев4U, розміщена в будівлі колишньої фабрики, що приваблює молодь своїм сучасним дизайном та «дружнім» підходом співробітників. Проект Urban Mediaspace в Орхусі, Данія, демонструє концепцію бібліотеки як частини міського простору з соціальними й культурними зонами. Подібно, «Чорний діамант» у Данії й «Гараж» у Швеції є бібліотеками-гібридами, що поєднують кафе, концертні майданчики, творчі майстерні.

Особливу увагу приділяють облаштуванню дитячих бібліотек. Центральна дитяча бібліотека Невського району в Санкт-Петербурзі облаштувала простір для дітей з елементами космічної тематики, що дозволяє обирати різноманітні види дозвілля. У Німеччині медіатека Крефельда відкрила триповерхову будівлю зі спільним безбар'єрним простором, зручним для людей з обмеженими можливостями.

Публічні бібліотеки в Європі адаптують свої послуги для соціально незахищених груп. У Польщі створено умови для обслуговування користувачів з фізичними обмеженнями, що включають зручні пандуси, ліфти та спеціальні санітарні приміщення, що відповідають світовим стандартам.

Бібліотеки України впроваджують сучасні підходи до створення комфортного середовища, як показує план модернізації бібліотек у Маріуполі. Планується створення тематичних центрів, таких як Арт-бібліотека, Молодіжний центр, Коворкінг-центр, Грін-бібліотека та інші. Зокрема, на базі Центральної бібліотеки ім. В. Короленка створять мультимедійний інформаційно-сервісний центр із лаунж-зоною та коворкінгом, забезпечений сучасним обладнанням (мультимедійна дошка, рекламна LED-панель, LCD-монітор тощо).

Центральну дитячу бібліотеку перетворюють на «Молодіжний хаб» та «Цифрову бібліотеку». Інші бібліотеки міста також отримають нові функції, як, наприклад, центр сімейного відпочинку з ігровими зонами, Wi-Fi та Бібліо-інтернет-кафе. БібліоХаб, створений шляхом об'єднання бібліотек ім. О. Купріна та ім. А. Пушкіна, слугуватиме простором для творчих заходів та тренінгів. Також планується створення Грін-бібліотеки для підтримки дітей з особливими потребами. Загалом у місті залишиться 19 модернізованих бібліотек, об'єднаних у зручні тематичні центри.

Креативні простори стали популярними і в інших містах України. У Львові створено Urban бібліотеку, яка, окрім книг, пропонує доступ до комп'ютерів, Інтернету та мультимедійних ресурсів. Таким чином, бібліотеки стають не лише місцями для читання, а й осередками соціальної взаємодії та творчого розвитку.

Серед основних інструментів для створення комфортного середовища в бібліотеках виділяють функціональне зонування, підбір кольору та освітлення, тактильні покажчики для людей з вадами зору й інформаційні технології. Використання яскравих акцентів та світлодизайну допомагає залучити увагу відвідувачів і створює різні атмосфери в бібліотечному просторі. Зонування дозволяє виділити окремі функціональні ділянки, а тактильні покажчики та сучасне освітлення забезпечують зручність і комфорт для всіх відвідувачів, незалежно від їх потреб.

Інформаційні технології (ІТ) стали важливим аспектом розвитку будь-якої галузі, і дизайн не є винятком. Від 3D-моделювання до автоматизації та контролю всіх систем приміщень — ІТ займають ключове місце в сучасному підході до дизайну. Це ж стосується і бібліотек, де інформаційні технології оптимізують технологічні процеси і сприяють покращенню естетичних характеристик. Проектори, сенсорні екрани, електронні термінали для

реєстрації стали стандартними елементами в бібліотеках, сприяючи їх модернізації.

Розглянувши основи емоційного дизайну і їх застосування в бібліотечних просторах, можна впевнено сказати, що дотримання певних правил сприяє створенню привабливого середовища, яке заохочує відвідувачів. Інноваційні проєкти в публічних бібліотеках України демонструють прагнення до модернізації фізичних просторів для покращення обслуговування і формування сучасного образу бібліотеки в суспільстві.

Проаналізувавши інформаційно-комунікаційну діяльність бібліотек та рівень впровадження цифровізації у їх роботу, нами запропоновано модель видавничої діяльності. Саме модель слугує орієнтиром виокремлення особливостей бібліотечної діяльності. Всі етапи діяльності передбачають певний рівень цієї діяльності в інформаційному просторі. Чітка модель дає можливість спланувати та структурувати процес висвітлення кожного етапу. Послідовність і систематичність висвітлення інформаційно-комунікаційної діяльності дає можливість підвищити імідж бібліотеки, а також поширювати продукцію на широке коло користувачів. Схематично модель має наступний вигляд (рис. 3.2.).

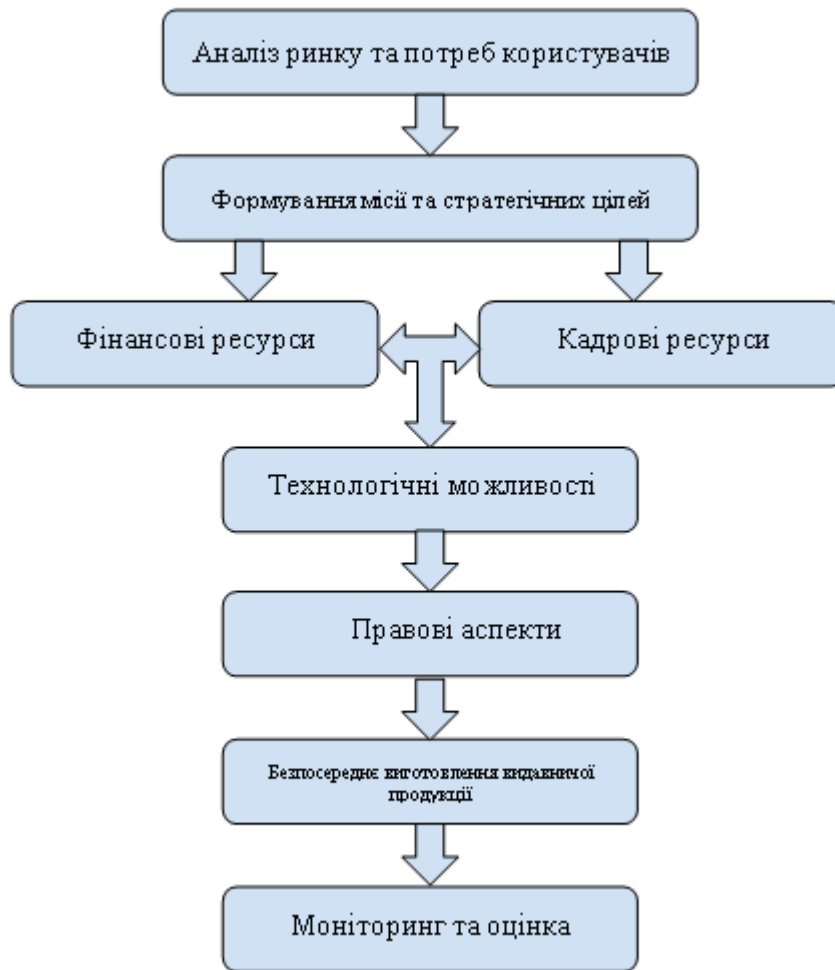

Рисунок 3.2. Модель видавничої діяльності

Для підвищення ефективності роботи публічних бібліотек важливо приділяти увагу аналізу ринку та потреб користувачів. Цей процес дозволяє ідентифікувати найбільш затребувані видання, формати інформації та стратегії комунікації. Аналіз також сприяє адаптації діяльності бібліотек під сучасні вимоги аудиторії, покращенню подачі контенту та забезпеченню доступності матеріалів.

Методи для проведення аналізу включають:

- Моніторинг коментарів користувачів на інформаційних постах у соціальних мережах або на сайті бібліотеки, щоб зрозуміти реакцію аудиторії.

- Онлайн-опитування серед відвідувачів сайту чи підписників у соціальних мережах. Це дозволяє швидко отримати зворотний зв'язок.
- Вивчення популярності різних форматів матеріалів, наприклад, електронних книг, друкованих видань, аудіоматеріалів тощо.

На основі аналізу сторінок бібліотек у соціальних мережах та їхніх сайтів було встановлено, що проведення регулярних онлайн-опитувань є рідкістю. Це підтверджує необхідність посилення зворотного зв'язку з користувачами для більш точного врахування їхніх побажань і потреб[113].

Висновки до розділу 3

На основі порівняльного аналізу встановлено, що Україна має найбільш розгалужену мережу публічних бібліотек у Європі, але при цьому – одну з найнижчих показників кількості користувачів і відвідувань на бібліотеку. Фінансові можливості для підтримки цієї мережі обмежені, що вимагає стратегічного реформування бібліотечної системи в Україні, зокрема в умовах децентралізації та створення об'єднаних територіальних громад (ОТГ).

Розглянуто три моделі реформування бібліотек в ОТГ: автономна діяльність бібліотек, інтеграція з освітніми бібліотеками та об'єднання з іншими соціокультурними установами. Зміна бібліотечного ландшафту, зумовлена соціально-економічними й технологічними факторами, потребує трансформації бібліотек на інформаційні центри з акцентом на доступ до ресурсів і послуг, не потребуючи розгалуженої мережі філій.

Відповідно до реформи місцевого самоврядування визначено пріоритети розвитку: бібліотеки як інформаційно-просвітницькі центри з робочими місцями та доступом до Інтернету; як соціокомунікаційні платформи для проведення зустрічей, презентацій, клубів за інтересами; як мультимедійні

мобільні медіатеки; як мультикультурні центри для поширення історичних і культурних знань.

Модернізація бібліотек в Україні передбачає створення комфортного інформаційного середовища, яке забезпечить соціальну комунікацію користувачів і бібліотечного колективу. Основні принципи дизайну бібліотечного простору – функціональність, зручність, зрозумілість – доповнюються принципами емоційного дизайну, що охоплюють інтуїтивне, поведінкове й рефлексорне сприйняття. Ці принципи дозволяють оптимізувати фізичний простір бібліотек для залучення нових користувачів.

Гнучкість, здатність бібліотеки до трансформації відповідно до потреб користувачів є одним із ключових показників. Сучасні бібліотеки все частіше спрямовані на комфортне обслуговування різних соціальних груп, таких як люди з обмеженими можливостями, похилого віку, молодь, безробітні та іммігранти. Зростання іміджу бібліотек сприяє облаштування кінозалів, творчих майстерень, лабораторій, ігрових зон, що відповідає принципам «гібридних» бібліотек та бібліотек як місць соціальної взаємодії.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження досягнуто мету, вирішено всі поставлені завдання, що дозволило дійти основних наукових висновків.

1. В умовах розгортання процесів демократизації та децентралізації українського суспільства, його чіткої спрямованості до європейських цінностей особливої актуальності набуває визначення векторів модернізації публічних бібліотек в інформаційному суспільстві з метою формування національного інформаційного простору, інтеграції в усі сфери життя людини і суспільства, функціонування як провідної ланки соціально- культурного середовища об'єднаних територіальних громад, сприяння згуртуванню громадськості та впровадженню інновацій у всіх сферах суспільного життя. Сучасна публічна бібліотека надає доступ до знань як на традиційних носіях, так і в електронній формі. Бібліотека об'єднаної територіальної громади, установа, діяльність якої спрямована на забезпечення рівного доступу до інформації, за умов розвитку процесів інформатизації та відкритості, яка здатна якісно задовольняти технологічні, соціальні та освітні потреби населення громади.

2. Теоретичним підґрунтям магістерського дослідження є наукові розробки, викладені у фундаментальних працях вітчизняних і зарубіжних учених з теорії соціальних комунікацій та бібліотекознавства: О. В. Воскобойнікової-Гузевої, В. М. Горового, Т. Ю. Гранчак, І. О. Давидової, В. О. Ільганаєвої, Н. М. Кушнарєнко, О. М. Кобелева, М. М. Кузнецової, О. Ю. Мар'їної, В. С. Пашкової, М. С. Слободяника, А. А. Соляник, А. В. Соколова, Г. В. Шемаєвої та ін., в яких досліджено бібліотеку як провідну соціокомунікативну установу суспільства. Загальні положення модернізації бібліотечно-інформаційних установ викладено в монографічному дослідженні та публікаціях О. В. Воскобойнікової-Гузевої. Водночас, у сучасному бібліотекознавстві не виявлено фундаментальних праць, в яких комплексно вивчено проблеми техніко-технологічних, організаційних та управлінських

трансформацій публічної бібліотеки як базової складової соціокомунікаційного простору держави.

3. На основі використання пізнавальних можливостей соціокомунікативного, соціокультурного, модернізаційного, системного підходів, а також комплексу загальнонаукових методів різноаспектно досліджено динаміку техніко-технологічних трансформацій; визначено рівень комп'ютеризації, інтернетизації та медіатизації публічних бібліотек; окреслено коло організаційних трансформацій та передумов їх виникнення; обґрунтовано необхідність застосування програмно-проектного підходу до управління, що дозволило визначити можливі напрями трансформацій у публічних бібліотеках України.

4. Динаміка техніко-технологічних трансформацій публічних бібліотек України з 2018 по 2023 рр. засвідчила тенденцію скорочення кількості публічних книгозбірень, яка наразі спостерігається у світовому масштабі та зумовлена зовнішніми та внутрішніми соціально-економічними, соціально- політичними й соціокультурними факторами. Під впливом процесу інформатизації змінюються функції, завдання та роль публічних бібліотек у суспільстві, а модернізаційні процеси за таких умов супроводжуються реструктуризацією. Тобто скорочення кількості публічних бібліотек України є, по-перше, загальносвітовою тенденцією, по-друге, спричинене соціально-політичними подіями 2022 р., по-третє, процесами децентралізації та створенням об'єднаних територіальних громад, у зв'язку з чим відбувається оптимізація кількості публічних бібліотек у сільській місцевості. Натомість, спостерігається підвищення якісних показників функціонування книгозбірень, таких як комп'ютеризація, інтернетизація та медіатизація. Серед них збільшення кількості комп'ютеризованих бібліотек (на 64%) та підключень до мережі Інтернет (на 81,6%). Виявлено зростання показників відвідуваності сайтів бібліотек, бібліотечних блогів, посилення активності в соціальних медіа

тощо. Зазначено, що для ефективного функціонування в умовах інформаційного суспільства, забезпечення інтеграції ресурсів публічних бібліотек України до цифрового медіасвіту необхідні розробка програми комплексного запровадження цифрових технологій, сучасних форм управління, стабільне фінансування.

5. Організаційні трансформації пов'язані зі змінами в українському суспільстві, створенням нових територіальних громад, потреби яких задовольняють публічні бібліотеки. Напрями організаційних перетворень у цих умовах: створення нових відділів, реорганізація ЦБС та зв'язку з територіальними громадами. На основі аналізу структури публічних бібліотек України, виокремлено основні передумови подальших організаційних трансформацій, серед яких: впровадження матричних структур; застосування програмно-проектного підходу; створення мережевих ресурсів та цифрових технологій; розвиток інформаційного сервісу; маркетингових і рекламних технологій популяризації бібліотечної діяльності; використання можливостей реінжинірингу; розширення номенклатури посад (куратор змісту, контент-менеджер, маркетолог, соціолог); удосконалення методичної діяльності на основі проведення віртуальних консультацій та інтернет-конференцій.

6. В умовах інтенсивного розвитку цифрових технологій відбувається активне розгортання інформаційно-комунікаційного сервісу публічних бібліотек України, які впроваджують інноваційні технології, створюють веб-сайти, блоги, розміщують інформацію в соціальних мережах. Доведено, що новим етапом розвитку публічних бібліотек є використання мобільних технологій, адже є всі підстави вважати, що майбутнє комп'ютерних технологій – за сферою мобільних пристроїв. Основними перевагами запровадження мобільних додатків для публічних бібліотек є: можливість залучення нових користувачів; розширення асортименту продуктів та послуг; популяризація фондів; оперативне інформування; урізноманітнення часу

перебування користувачів у бібліотеці; досягнення нового рівня технологізації бібліотечної діяльності; вивільнення співробітників від рутинної роботи. Виокремлено напрями розгортання інформаційного сервісу публічних бібліотек у комунікативному просторі, зокрема: диверсифікація асортиментної політики завдяки використанню мережевих технологій; надання послуг з використанням хмарних технологій; забезпечення доступу до електронного урядування; використання мобільних технологій (QR-кодів, електронних терміналів); урізноманітнення напрямів соціокультурної діяльності (створення коворкінг-зон; використання краудсорсингу та краудфандингу; відкриття мейкерспейсів); запровадження технологій дистанційного інклюзивного бібліотечного обслуговування.

7. У сучасних економічних умовах найперспективнішим інструментом соціально-економічної модернізації управління публічною бібліотекою є програмно-проектна діяльність, розвиток якої потребує: регулювання на державному і регіональному рівнях; ухвалення цільових програм розвитку; створення системи гарантованого бюджетного фінансування проектів і реформування механізмів отримання та використання надходжень з інших джерел фінансування; формування сприятливих умов для соціального партнерства з метою залучення ресурсів для реалізації проектів; розроблення та впровадження інноваційних форм промоції читання; організація національних та локальних кампаній з залученням усіх верств населення. Реалізація цих напрямів сприятиме соціально-економічній ефективності діяльності публічних бібліотек.

8. На основі порівняльного аналізу бібліотечних систем країн Європи з мережею публічних бібліотек України за якісними і кількісними показниками їх функціонування, виявлено певні відмінності, зокрема: в Україні діє найчисельніша мережа публічних бібліотек; кількість мешканців на одну публічну бібліотеку в Україні є однією з найнижчих серед країн Європи;

Україна посідає третє місце за найменшою кількістю відвідувань однієї бібліотеки. Наразі публічні бібліотеки України перебувають у стані бифуркації, що пов'язано із децентралізацією та створенням об'єднаних територіальних громад. Подальша стабілізація системи публічних бібліотек має ґрунтуватися на впровадженні моделей функціонування бібліотеки як сучасного інформаційного і просвітницького центру (надання правової інформації, функціонування як центру громадських ініціатив); соціокомунікаційного майданчика суспільства (соціально-культурного центру громади); мультимедійної мобільної бібліотеки (позастаціонарне обслуговування користувачів, доступ до електронних ресурсів мережі Інтернет); бібліотеки як мультикультурного центру комунікації і толерантності (формування толерантного ставлення та інтересу до культури народів країни). Результатом реформування мережі публічних бібліотек має бути не ребрендинг бібліотеки (зміни назви, логотипу, візуального оформлення), а створення нового образу.

9. Формування комфортного інформаційно-комунікаційного середовища публічних бібліотек України є важливим кроком модернізації публічних бібліотек. Використовуючи інтуїтивні, поведінкові й рефлексивні принципи для оцінювання і переорієнтування фізичного простору, публічні бібліотеки матимуть можливість виявити незадоволені потреби споживачів інформації в межах своєї спільноти, а також підходи до задоволення цих потреб.

Сформульовано принципи емоційного дизайну й обґрунтовано інструменти формування комфортного інформаційного середовища. Інструментами створення комфортного інформаційно-комунікаційного середовища в публічних бібліотеках України є: зонування простору (практичне, просторове, художньо-декоративне); корегування візуальних характеристик простору за допомогою кольору та світлодизайну (збільшення або зменшення простору, підкреслення смислового центру, поділ приміщення

на функціональні зони, створення динаміки та відповідної атмосфери); запровадження тактильних показчиків для обслуговування людей з вадами зору (тактильна плитка, смуги, стрічки та маркери); застосування інформаційних технологій (інтерактивні дошки, термінали електронної реєстрації, проектори).

Проведене дослідження не вирішує повністю порушеної проблеми. Подальшого вивчення потребують засоби посилення комунікативних зв'язків публічних бібліотек з населенням та органами місцевої влади, визначення особливостей і технологій інтегрування публічних бібліотек до мережевого простору, способи підвищення якості та доступності інформаційних послуг для громадян, вивчення зарубіжного досвіду адвокації, питання розробки науково-методичних засад запровадження динамічних структур управління публічними бібліотеками для досягнення їх сталого функціонування в інформаційно-комунікаційному просторі держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альошин Л. И. Автоматизація в бібліотеці: навч. посіб. для студентів вузів. Ч. 1. М.: Профвид., 2019. 176 с.
2. Ашаренкова Н. Г. Вітчизняна публічна бібліотека в історичній ретроспективі: пошуки шляхів оновлення // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2020. № 2. С. 93-98.
3. Ашаренкова Н. Г. Обслуговування користувачів з особливими потребами в публічних бібліотеках. Послуги, що стають реальністю для України // Бібліотечна планета. 2019. № 4. С. 7-11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bp_2019_4_2.
4. Ашаренкова Н. Г. Тенденції у фінансуванні публічних бібліотек України (кінець XX – початок XXI століття) // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2021. № 4. С. 23-29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2021_4_5.
5. Баркова О. В. Формування електронної бібліотеки як напрям розвитку наукових комунікацій // Бібліотеки національних академій наук: проблеми функціонування, тенденції розвитку. 2018. Вып. 3. С. 123-130. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bnan_2018_3_15.
6. Бейліс Л. І. Бібліотека як соціально-комунікативний центр наукової інформації // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2018. № 4. С. 64-69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2018_4_11.
7. Бейліс Л. Бібліотека як середовище соціально-комунікативної системи // Бібліотечна планета. 2020. № 2. С. 6-8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bp_2020_2_2.
8. Бейліс Л. Інформаційні, виховні та просвітницькі функції бібліотек для юнацтва // Бібліосвіт: інформ. вісн. 2018. Вип. 1(9). С. 21-23
9. Бібліотечна Україна в цифрах: стат. зб. / Нац. парлам. б-ка України (2000-2021) / [підгот: О. Лахно, Л. Салко]. Київ: НПБУ, 2021. 37 с.: табл

10. Бібліотечна Україна в цифрах: стат. зб. / Нац. парлам. б-ка України (2017) [Текст] / [підгот. О. П. Лахно]. Київ: НПБУ, 2018. 41 с.
11. Бібліотечна Україна в цифрах: стат. зб. / Нац. парлам. б-ка України (2018–2019) / [підгот. О. П. Лахно]. Київ: НПБУ, 2019. 55 с.: табл
12. Цуріна І. До питання децентралізації публічних бібліотек: стан та проблеми // Бібліотечна планета. 2018. № 2. С. 9-12.
13. Бібліотечна Україна в цифрах: стат. зб. / Нац. парлам. б-ка України (2019–2021 рр.) / [підгот.: О. П. Лахно, О. В. Зозуля]. Київ: НПБУ, 2021. 62 с.: табл
14. Бібліотечна Україна в цифрах: стат. зб. / Нац. парлам. б-ка України (2017–2018 рр.) / [підгот. О. П. Лахно]. Київ: НПБУ, 2018. 61 с.: табл
15. Бібліотечна Україна в цифрах: стат. зб. / Нац. парлам. б-ка України (2018–2019 рр.) / [підгот. О. П. Лахно]. Київ: НПБУ, 2019. 61 с
16. Бібліотечна Україна в цифрах: стат. зб. / Нац. парлам. б-ка України (2019–20120 рр.) / [підгот. О. П. Лахно]. Київ: НПБУ, 2020. 61 с.
17. Бібліотечне краєзнавство : підручник / Н. М. Кушнарєнко. К. : Знання, 2019. 502 с. (Вища освіта ХХІ століття). С. 481–488
18. Білик О. Інтерактивне обслуговування користувачів публічних бібліотек України - шлях до самообслуговування // Бібліотечна планета : Щоквартальний науково-виробничий журнал. Київ, 2020. №1. С.30-36
19. Білоус В. С. Проектна діяльність – важлива складова розвитку бібліотеки та професійного зростання бібліотекарів : методичні рекомендації / В. С. Білоус. – Вінниця, 2020. – 80 с
20. Білоус В. С. Проектна діяльність як інструмент модернізації бібліотеки вищого навчального закладу // Вісник Книжкової палати. 2020. № 4. С. 17-18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2020_4_7.
21. Вилегжаніна Т. Бібліотека в контексті реформ // Бібліотечна планета. 2021. № 4. С. 4-5
22. Вилегжаніна Т. Інновації – визначальний фактор розвитку бібліотек України // Бібліотечна планета. 2020. № 3. С. 6-9

23. Вилегжаніна Т. Місце публічних бібліотек у соціокультурному просторі регіону // Бібліотечна планета. 2020. № 2. С. 4-6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bp_2020_2_1.
24. Вилегжаніна Т. Соціальне спрямування діяльності публічних бібліотек України. Регіональний аспект // Бібліотечна планета. 2016. № 4. С. 4-6
25. Воскобойнікова-Гузєва О. В. Модернізаційна стратегія розвитку вітчизняної бібліотечно-інформаційної сфери // Бібліотечний вісник. 2020. № 5. С. 8-19
26. Воскобойнікова-Гузєва О. В. Соціальне партнерство як чинник розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України // Бібліотечний вісник. 2019. № 4. С. 3-7
27. Воскобойнікова-Гузєва О. Соціокомунікаційна діяльність бібліотек України в новітніх умовах/ О. Воскобойнікова-Гузєва// Бібліотечний вісник. - 2019. №1. - С. 12-17.
28. Василенко О., Яковенко О.. Підвищення ефективності діяльності бібліотечно-інформаційного комплексу в умовах цифровізації : [науково-методичний збірник]; НАН України, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. — Київ : [б. в.], 2022. — 191 с.
29. Воскобойнікова-Гузєва О. В. Технології, інновації, управління як базові напрями сучасних бібліотекознавчих досліджень у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського // Бібліотеки національних академій наук: проблеми функціонування, тенденції розвитку. 2020. Вип. 6. С. 30-44.
30. Горова С. Інформатизація суспільства й нові завдання бібліотечних структур // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. 2021. Вип. 27. С. 225-230. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nprnbuimviv_2021_27_26.
31. Горовий В. Бібліотеки оновлюваного суспільства: деякі тенденції та особливості розвитку // Бібл. планета. 2020. № 3. С. 27-30

32. Горовий В. Бібліотеки як інформаційні центри української інформатизації // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. 2020. Вип. 25. С. 23-35. Режим доступу:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/nprnbuimviv_2020_25_3.
33. Горовий В. Еволюція інформаційних запитів суспільства як фактор бібліотечної трансформації // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. 2019. Вип. 18. С. 36-48.
34. Горовий В. М. Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства: монографія. 2018. С. 92-100
35. Грабар Н. Г. Організація комфортного середовища для спілкування в бібліотеці. URL : <http://lib-hduht.kh.ua/Info/Grabar.pdf>.
36. Гранчак Т. Бібліотечно-інформаційні інновації : ідеї, реалії, перспективи // Бібліотечний вісник 2019. № 6. С. 9-13
37. Гранчак Т. Сучасна бібліотека в системі соціальних комунікацій // Бібліотечний вісник. 2021. № 6. С. 55-58. URL:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2021_6_8.
38. Гранчак Т. Сучасні підходи до вивчення бібліотеки як соціального інституту // Бібліотечний вісник. 2022. № 5. С. 20-26. URL:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2022_5_3.
39. Давидова І. О. Інноваційна політика бібліотек України: зміст та стратегії розвитку в інформаційному суспільстві : автореф. дис. ... д-ра наук з соціальних комунікацій: 27.00.03. Харків.: ХДАК, 2020. – 51 с.
40. Давидова І. Соціально-комунікаційна теорія бібліотечної діяльності: становлення та шляхи розвитку // Бібліотечний вісник. 2020. № 6. С. 8-12
41. Давидова І. Стратегії розвитку бібліотек України за умов інформаційного суспільства // Вісник Книжкової палати. 2019. № 8. С. 24-27
42. Давидова І. Трансформаційні та інноваційні зміни у бібліотечній сфері діяльності: теоретико-методологічні проблеми співвідношення // Вісник Книжкової палати. 2020. № 7. С. 20-23

43. Давидова І. Соціально-комунікаційна теорія бібліотечної діяльності: становлення та шляхи розвитку // Бібліотечний вісник. 2021. № 6. С. 8-12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2021_6_4.
44. Дригайло В. Г., Башун Е. В., Волинець В. Н. Основи управління бібліотекою вищого навчального закладу: монографія. Київ: Політехніка, 2021. 390 с
45. Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Бібліотечна справа в Україні в ХХ столітті. Київ, 2019. 530 с
46. Єрмаханова С. А. Теорія модернізації: історія та сучасність // Актуальні проблеми соціально-економічного розвитку: погляд молодих учених. — Новосибірськ, 2019. — Розд. 2. — С. 233—247.
47. Ільганаєва В. О. Бібліотечна освіта: нова парадигма розвитку: моногр. Київ: Ред. Журналу «Бібліотечний вісник», 2018. 256 с.
48. Ільганаєва В. О. Місія бібліотеки в комунікаційному просторі сучасності // Бібліотека ЗВО на новому етапі розвитку соціальних комунікацій: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Дніпропетровськ, 2021. С. 22-23.
49. Ільганаєва В. О. Соціальні комунікації: сфера практичної діяльності й об'єкт теоретизації // Соціальні комунікації в стратегіях формування суспільства знань: матеріали міжнар. наук. конф., 26-27 лют. 2019 р. Ч. 1. Харків: ХДАК, 2019. С. 8-10.
50. Ільганаєва В. О., Колесникова Т. О. Бібліотека ВНЗ на новому етапі розвитку соціальних комунікацій: монографія. Дніпро: Вид-во Маковецький, 2021. 200 с.
51. Ільганаєва В. А. Соціальні комунікації (теорія, методологія, діяльність): словник-довідник. Харків: КП «Міська типографія», 2019. 392 с.
52. Ісаєнко О. Управління бібліотечними технологіями в умовах інноваційних структурно-функціональних перетворень // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. 2021. Вип. 29. С. 33-50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/npnbuimviv_2021_29_6/.

53. Каліберда Н. Інноваційні аспекти обслуговування читачів // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. 2004. Вип. 12. С. 143-155.
54. Качанова Е. Ю. Інновації в бібліотеках: практичний посібник. Санкт-Петербург: «Професія», 2019. 318 с.
55. Кобелєв О. М. Бібліометричний аналіз розвитку українського бібліотекознавства в 1970–1990-ті рр.: автореф. дис. ... канд. пед. наук:07.00.08. Харків: ХДАК, 2021. 20 с
56. Кобелєв О. М. Інформаційно-аналітичне забезпечення стратегічного реструктурування бібліотек України // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2019. № 1. С. 45-51.
57. Кобелєв О. М. Інформаційно-аналітична діяльність бібліотек у контексті інституалізації соціальнокомунікаційної сфери суспільства // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2021. № 2. С. 53-58. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2021_2_10.
58. Копанєва В. Бібліотека в системі наукової електронної комунікації. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/sites/default/files/msd/0710kop.pdf>.
59. Костенко Л. Бібліотечні електронні інноваційні технології // Бібліотечний вісник. 2019. № 6. С. 36-38.
60. Костенко Л. Використання internet у бібліотеках // Бібліотечний вісник 2019. № 2. С. 6-10.
61. Кухаренко А. Л. Бібліотека ВНЗ як соціально-комунікаційний центр творчого розвитку і самореалізації особистості // Вісник Харківської державної академії культури. 2021. Вип. 43. С. 150-157. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/hak_2021_43_21.
62. Кушнарєнко Н. , Соляник А Соціальні комунікації – нова наукова галузь // Наукові і технічні бібліотеки. 2018. № 8. С. 41-48.
63. Лобузїна К. В. Бібліотека 3.0: Знання, сховища даних та експерти // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2022. № 1. С. 26-35

64. Лобузiна К., Онищенко О., Технологiї органiзацiї знаннєвих ресурсiв у бiблiотечно-iнформацiйнiй дiяльностi: монографiя. Київ: НБУВ, 2022. 252 с.
65. Любаренко Л. Новi iнформацiйнi технологiї в публiчних бiблiотеках України: (за результатами загальнодержавного дослiдження, проведенного НПБУ в 2022-2023 рр.) // Бiблiотечна планета. 2023. № 4. С. 9-14.
66. Мар'їна О. Корпоративнi бiблiотечнi проекти як засiб формування соцiокомунiкацiйного середовища // Вiсник Харкiвської державної академiї культури. 2019. Вип. 28. С. 123-131. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/hak_2019_28_14.
67. Мар'їна О. Бiблiотека в епоху розвитку технологiй Web 3.0 // Вiсник Книжкової палати. 2019. № 7. С. 18-20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2019_7_6.
68. Мар'їна О. Сучаснi форми iнформацiйно-комунiкацiйної взаємодiї в регiональних бiблiотечних системах // Вiсник Книжкової палати. 2019. № 2. С. 20-23. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2019_2_7.
69. Мар'їна О. Ю. Бiблiотеки в цифровому медiапросторi: монографiя. Харкiв: 2019. 355 с.
70. Мар'їна О. Ю. Розвиток корпоративних бiблiотечних проектiв в Україні // Вiсник Книжкової палати. 2021. № 1. С. 22-25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2021_1_9
71. Матерiали до стратегiї розвитку бiблiотечної справи в Україні до 2025 року «Якiснi змiни бiблiотек задля забезпечення сталого розвитку України» / Укр. бiбл. асоц. ; автори-упорядники : О. М. Бруй, О. В. Воскобойнiкова-Гузєва, В. С. Пашкова, Я. Є. Сошинська, I. О. Шевченко. Київ : УБА, 2019. 57 с.
72. Махалiна Т. А. Вiд безликостi до багатобарвностi // Бiблiотечна справа. 2021. № 22. С. 2-5.
73. Мiсiя публiчних бiблiотек. URL : http://library.pl.ua/nashi_vidannja/inshi_vidannja/misija_publichnikh_bibliotek.

74. Онищенко О. Українські бібліотеки у 90-х роках ХХ ст.: основні тенденції розвитку та напрями діяльності // Бібліотечний вісник. 2019. № 3. С. 12-23.
75. Павлуша Т. П. Бібліотекознавчі аспекти інформатизації бібліотек України // Бібліотеки національних академій наук: проблеми функціонування, тенденції розвитку. 2020. Вип. 1. С. 34-42. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/bnan_2020_1_7.
76. Пашков О. М. Автоматизація бібліотек: історико- бібліотекознавчий аспект (II половина ХХ – початок ХХІ ст.): Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.08 / О. М. Пашков ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ, 2022. 20 с.
77. Пашкова В. Публічні бібліотеки та інформаційне суспільство: європейський контекст // Вісник Книжкової палати. 2021. № 11. С. 8-11.
78. Пашкова В. Публічні бібліотеки: виклики ХХІ століття // Бібліотечний форум України. 2021. № 4. С. 16-19.
79. Пашкова В. Використання сучасних технологій у публічних бібліотеках України: (за матеріалами дослідж.) / В. Пашкова, І. Шевченко, Я. Хіміч // Бібліотечний форум України. – 2019. – № 1. – С. 7–13.
80. Пристай Г. Формування культурно-мистецького середовища в бібліотеці (на матеріалі Обласної універсальної наукової бібліотеки ім. І. Франка) // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2014. № 2. С. 10-15.
81. Розколупа Н. До питання організації мережі публічних бібліотек в Україні // Бібліотечна планета. 2011. №4. С. 22-24. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/bp_2011_4_12.
82. Розколупа Н. Правові аспекти реорганізації публічних бібліотек // Бібліотечна планета. 2011. № 2. С. 7-8.
83. Сенченко М. Сучасне дослідження проблем сталого розвитку інформаційної сфери України // Вісник Книжкової палати. 2017. № 5. С. 15-16. – URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2017_5_5.

84. Слободяник М. С. Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій в період освоєння інформаційних технологій : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 05.25.03.Київ : НБУВ, 1995. 45 с.
85. Шемаєва Г., Міжкультурний діалог у контексті бібліотечної взаємодії, Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв 2019р
86. Соловяненко Д.В. Інтернет-технології бібліотечного сервісу в Україні: становлення і розвиток (1990-ті рр. — початок ХХІ ст.): автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.08 / НАН України; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2008. 20 с.
87. Талалаєвська М. Інтеграція публічних бібліотек: співпраця, взаємодія (з досвіду бібліотек різних країн) // Бібліотечна планета. 2014. № 2. С. 27-31.
88. Талалаєвська М. Нові форми роботи з користувачами в бібліотеках різних країн // Бібліотечна планета. 2015. № 2. С. 13-16.
89. Тітова Н. Роль і місце публічних бібліотек у побудові інформаційного суспільства: окремі аспекти, досвід та першочергові завдання // Бібліотечна планета. 2021. № 3. С. 11-14. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/bp_2021_3_7.
90. Україна. Закони. Про Національну програму інформатизації : Закони України: від 04.02.1998 № 74/98-ВР. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80>.
91. Україна. Закони. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України : прийнятий Верхов. Радою України 27.01.1995. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80>.
92. Чачко А. С. Библиотекведение в человеческом измерении. 1994–1999 : монографія / Международная академия информатизации при ООН. Отд. «Библиотекведение». Київ, 2000. 144 с.
93. Чачко А. Современная библиотека в процессе трансформаций: монографія. Київ, 2003. 138 с.
94. Шемаєва Г. В. Електронні ресурси бібліотек України в системі наукових комунікацій : монографія. Харків, 2008. 289 с.

95. Шемаєва Г. В. Напрями розвитку взаємодії бібліотек із соціокомунікаційними структурами суспільства. 2012. Вип. 36. С. 97-105. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/hak_2012_36_11.
96. Шемаєва Г., Ельбесхаузен Х. Модель публічної бібліотеки в сучасній системі соціальних комунікацій // Вісник Книжкової палати. 2012. № 8. С. 12-15.
97. Шемаєва Г. В. Перспективні напрями розвитку електронних інформаційних ресурсів бібліотек // Бібліотечний вісник. 2012. № 3. С. 3-7.
Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2012_3_1.
98. Kowalsky, Michelle, Woodruff, John. Creating inclusive environments become // American Libraries. 2017. Vol. 48, № 3/4, March/April. P. 60-63.
99. Marcotte, Alison. 10 tech trends // American Libraries. - 2017. - Vol. 48, № 5, May. P. 38-40.
100. McArthur A. John. User-Experience Design and Library Spaces: A Pathway to Innovation? / John A. McArthur, Valerie J. Graham, 2015. –
<http://www.libraryinnovation.org/article/view/316/680>.
101. Vainio, Mikko. Building addiction // Scandinavian Library Quarterly. 2016. Vol. 49, № 4. P. 2.
102. Слободяник М. С. ; відп. ред. Онищенко О. С. Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій : монографія. Київ, 1995. 268 с.
103. Вилегжаніна Т. Публічні бібліотеки в культурно-освітньому просторі України // Бібліотечна планета. 2016. № 3. С. 4-6
104. Жукова В. Життєва потреба розвитку професії // Вісник Книжкової палати. 2017. № 9. С. 27–30.
105. Жукова В., Грабар Н. Адаптація нових співробітників у бібліотеці вищого навчального закладу // Вісник Книжкової палати. 2016. № 8. С. 36-38.
106. Загальна декларація прав людини. URL :
http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015. // Електронний ресурс (дата звернення 20.10.2024)

107. Офіційний сайт Національної бібліотеки Франції. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bnf.fr/en>.
108. Костенко Л. Бібліотечні електронні інноваційні технології // Бібліотечний вісник. 2018. № 6. С. 36-38.
109. Кислюк Л. В. Динаміка технологічно-організаційного розвитку бібліотек у комунікаційному просторі України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук із соціальних комунікацій : за спец. 27.00.03 Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство : захищена 20130626. Харків : ХДАК, 2013. С. 16-17
110. Наукова бібліотека ЦНДІ ОВТ ЗСУ // [електронний ресурс] <https://crsi.mil.gov.ua/>, (дата звернення 19.10.2024)
111. Офіційний сайт Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, кількість відвідування бібліотек // [електронний ресурс] <https://profy.nlu.org.ua/file/statistics/2018-2019/6.pdf> дата звернення (18.10.2024)
112. В. В. Трофімов В., О. П. Ільїна О., В. Трофимова В., Кієв В., Приходченко А., Інформаційні системи і технології в економіці і управлінні // підручник, 2019. С. 213
113. Злигостєв С. Представлення бібліотечної видавничої діяльності у інформаційному просторі // дисертація 2024р. С.116
114. Онищенко О. Адаптація бібліотек до «життя в цифрі». Бібліотечний вісник. 2020. № 1. С. 3–8.
115. Офіційний сайт Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, кількість відвідуванні вебсайтів публічних бібліотек // [електронний ресурс] // <https://profy.nlu.org.ua/articles.php?lng=uk&pg=9515>
116. Tracy, D. G.. Libraries as content producers: How library publishing services address the reading experience. College and Research Libraries, 2017. №78(2), P.219- 240. DOI: <https://doi.org/10.5860/crl.78.2.219>
117. Vasishta, S. Modernization of library and information services in technical higher education institutions in North India: a state-of-the-art report. IFLA

Journal. 2018. №34 (3), P.286-294.

OI:<https://doi.org/10.1177/0340035208097229>

118. Velasquez S., Schreiner L, Harrison A, Burrell R. Social Media Use in Academic Libraries: A Phenomenological Study The Journal of Academic Librarianship. 2017. №43 (3) P. 248-256. DOI:10.1016/j.acalib.2017.02.014

Додаток 1

МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ
УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНИЙ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ОЗБРОЄННЯ ТА ВІЙСЬКОВОЇ
ТЕХНІКИ
ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ
Код 24292711

« 19 » 11 2024 р.

№ 22015912796

СЗО49, м. Київ

ДОВІДКА

Видана студенту II курсу магістратури Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, Сіренку Сергію Івановичу, групи МІС-51-23, спеціальність 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа, про те, що він проходив виробничу практику у воєнно-науковій бібліотеці Центрального науково-дослідного інституту озброєння та військової техніки Збройних Сил України в період з 29.01.2024 року по 10.02.2024 року.

Опрацьовані матеріали у воєнно-науковій бібліотеці ЦНДІ ОВТ ЗСУ були використані при виконанні магістерської роботи на тему: «Розвиток системи інформаційних послуг у сучасному інформаційно-комунікаційному середовищі».

Це дало можливість сформувавши рекомендації для удосконалення методів, технологій надання інформаційно-комунікаційних послуг у воєнно-науковій бібліотеці ЦНДІ ОВТ ЗСУ.

Дані рекомендації можуть бути використані в практичній діяльності воєнно-наукової бібліотеки ЦНДІ ОВТ ЗСУ.

ТВО начальника інституту
полковник

Владислав СОТНИК

Додаток 2

Сучасні наукові підходи до системи інформаційно-комунікаційних послуг

Інформаційно-комунікаційні послуги (ІКП) займають важливе місце в інфраструктурі сучасного суспільства. Вони підтримують економічний розвиток, покращують доступ до освіти, сприяють соціальній інтеграції та інноваціям у науці. У науковій літературі виділено кілька підходів до аналізу та вдосконалення ІКП, кожен із яких дозволяє комплексно розглядати їх у контексті сучасної цифрової трансформації та розвитку суспільства.

Структурний підхід є одним із найпоширеніших методів вивчення ІКП, який розглядає їх як багатокomпонентну систему, що складається з технічних, інформаційних і комунікаційних елементів, які забезпечують їх функціонування. Основними складовими ІКП є:

- Бази даних – забезпечують зберігання та організацію інформації;
- Канали зв'язку – забезпечують передачу інформації між системами та користувачами;
- Серверні потужності – підтримують обробку та зберігання інформації;
- Програмне забезпечення – надає інструменти для доступу до інформації та взаємодії.

Цей підхід передбачає вивчення ІКП як складної системи, що складається з кількох компонентів: баз даних, серверних потужностей, каналів зв'язку та програмного забезпечення. Дослідження Бикова [1, с. 41] демонструє, що інтеграція цих компонентів підвищує ефективність системи та забезпечує стабільний доступ до інформації. Аналіз кожного елемента системи дозволяє зрозуміти їхню взаємодію та підвищити продуктивність роботи інформаційних

систем. Поглиблене вивчення структурного підходу дозволяє застосовувати його до створення нових платформ для цифрових бібліотек та архівів [4, с. 60].

Наукове обґрунтування: Структурний підхід допомагає визначити функціональні взаємозв'язки між елементами системи, що дозволяє розробити комплексні рішення для оптимізації роботи ІКП, покращення доступності та збільшення швидкості обробки інформації. Дослідники вважають, що цей підхід сприяє підвищенню якості та надійності ІКП, забезпечуючи користувачам більш зручний та безперебійний доступ до інформації.

Інноваційний підхід до вивчення та розвитку ІКП ґрунтується на постійному впровадженні новітніх технологій, які сприяють трансформації традиційних методів надання послуг. У сучасному інформаційному середовищі широко застосовуються такі технології, як:

- Хмарні обчислення – забезпечують доступ до даних і додатків у будь-який час і з будь-якого пристрою;
- Штучний інтелект (ШІ) – оптимізує процеси обробки даних та забезпечує персоналізований досвід для користувачів;
- Блокчейн – дозволяє захистити інформацію та забезпечує прозорість даних;
- Інтернет речей (ІоТ) – дозволяє інтегрувати пристрої у мережі для збору та обміну даними в реальному часі.

Інноваційний підхід не лише підвищує продуктивність ІКП, а й знижує витрати на їх обслуговування. Використання штучного інтелекту та машинного навчання сприяє автоматизації рутинних операцій, що дозволяє значно зекономити час та ресурси. Хмарні технології забезпечують централізацію даних і зменшують витрати на підтримку ІТ-інфраструктури, а блокчейн-технології підвищують безпеку інформації та дозволяють створювати системи без посередників. Інноваційний підхід також фокусується на використанні

новітніх технологій для вдосконалення ІКП. Це включає застосування хмарних обчислень, блокчейн-технологій, штучного інтелекту та великих даних для автоматизації процесів та персоналізації послуг [2, с. 21]. Іваненко [2, с. 22] наголошує, що впровадження таких технологій не лише підвищує продуктивність, а й дозволяє знижувати витрати на обслуговування. Досвід Національної бібліотеки Франції підтверджує, що автоматизовані системи на основі штучного інтелекту здатні значно скоротити час, необхідний для каталогізації та індексації документів [6, с. 100]. Крім того, використання хмарних технологій сприяє розширенню доступу до бібліотечних фондів і забезпечує збереження даних у цифровій формі [7, с. 45].

Наукове обґрунтування: Дослідження, присвячені впровадженню інновацій у сфері ІКП, доводять, що новітні технології дозволяють зменшити навантаження на людські ресурси та мінімізувати кількість помилок у процесі обробки даних. Завдяки автоматизації та впровадженню штучного інтелекту можна значно покращити користувацький досвід, забезпечити швидку та безпечну взаємодію користувачів із системою.

Соціально-економічний підхід розглядає ІКП як засіб розвитку суспільства та економіки, акцентуючи увагу на їхньому впливі на соціально-економічні процеси. Цей підхід охоплює:

- Соціальну значущість – інформаційно-комунікаційні послуги забезпечують доступ до освіти, охорони здоров'я, соціальних послуг та громадянської участі;
- Економічну ефективність – цифровізація бізнесу та впровадження ІКП сприяють підвищенню продуктивності праці, розвитку ринкової конкуренції та зростанню економіки;

- Забезпечення зайнятості – розвиток інформаційної сфери створює нові робочі місця, підтримує кваліфікаційний рівень робочої сили та стимулює професійний розвиток.

Соціально-економічний зосереджується на оцінці впливу ІКП на суспільство та економіку. Зокрема, розвиток ІКП забезпечує створення нових робочих місць, підвищує продуктивність праці та сприяє розвитку дистанційної освіти [1, с. 50; 5, с. 112]. Дослідження Бондаренка [3, с. 78] вказує на важливість доступності інформаційних послуг для зменшення цифрового розриву між різними верствами населення. Такі послуги сприяють соціальній інтеграції, особливо в регіонах з обмеженим доступом до фізичних інформаційних ресурсів [8, с. 27].

Для більш глибокого розуміння розвитку ІКП у сучасному середовищі необхідно інтегрувати аналіз з різних підходів, що дозволяє охопити технологічні, соціальні та економічні аспекти функціонування системи [9, с. 200]. Інтеграційний підхід до вивчення ІКП, запропонований Довженком [10, с. 134], дозволяє об'єднати різні методи для створення ефективної системи управління інформаційними потоками.

Наукове обґрунтування: Дослідники, які підтримують соціально-економічний підхід, відзначають, що ІКП забезпечують економічне зростання шляхом підвищення продуктивності та створення нових бізнес-моделей. Крім того, забезпечення доступу до інформації сприяє рівноправності в суспільстві, надаючи всім громадянам можливості для особистісного та професійного розвитку.

Інтеграційний підхід до інформаційно-комунікаційних послуг (ІКП) розглядає їх як багатокomпонентну систему, яка об'єднує технологічні, соціальні та економічні елементи. Цей підхід ґрунтується на взаємодії різних складових, що сприяє створенню ефективної інформаційної інфраструктури та

забезпечує високу якість послуг. Основні аспекти інтеграційного підходу охоплюють:

- Інтеграцію технологій – поєднання різних цифрових рішень, таких як хмарні обчислення, великі дані та штучний інтелект, для забезпечення безперебійного доступу до інформації. Використання інтегрованих технологій дозволяє знизити витрати, підвищити продуктивність та забезпечити масштабованість послуг [5, с. 102; 6, с. 80].
- Інформаційну сумісність – забезпечення злагодженої роботи різних компонентів інформаційної системи, що включає обробку даних, зберігання та передачу інформації. Це сприяє взаємодії між різними сервісами та зручності для кінцевих користувачів, особливо в державних та громадських установах [7, с. 45; 8, с. 33].
- Соціально-економічну інтеграцію – поєднання інформаційних сервісів із соціальними та економічними потребами суспільства, що сприяє зменшенню цифрового розриву та забезпеченню рівного доступу до інформації. Цей аспект особливо важливий для підтримки соціальних ініціатив та сталого економічного розвитку [9, с. 29; 10, с. 67].

Інтеграційний підхід дозволяє забезпечити високий рівень ефективності інформаційно-комунікаційних послуг завдяки злагодженій роботі всіх компонентів системи. Як зазначає Довженко [11, с. 134], інтеграція різних методів управління інформаційними потоками сприяє підвищенню якості послуг та забезпечує їх доступність на широкому рівні.

Наукове обґрунтування: Підтримники інтеграційного підходу наголошують, що взаємодія різних технологічних і соціальних складових є ключовим фактором для забезпечення стабільної роботи інформаційних систем. Злагоджена інтеграція дозволяє створити гнучку та надійну

інформаційну інфраструктуру, що відповідає сучасним вимогам і потребам користувачів.

Порівняльний аналіз підходів

Кожен із зазначених підходів до інформаційно-комунікаційних послуг забезпечує унікальний погляд на їхній розвиток і функціонування, пропонуючи різноманітні стратегії для покращення ефективності та доступності послуг. Структурний підхід дає можливість систематизувати елементи ІКП, зокрема бази даних, канали зв'язку, серверні потужності та програмне забезпечення, що дозволяє створити надійну та стійку інфраструктуру для інформаційних послуг. Це підвищує їхню надійність і забезпечує зручний доступ до інформаційних ресурсів, що особливо важливо для бібліотек, де така структура сприяє оптимальному управлінню інформацією та швидкому доступу до неї для користувачів.

Інноваційний підхід акцентує увагу на впровадженні новітніх технологій, таких як штучний інтелект, великі дані та хмарні обчислення, які роблять інформаційні послуги зручнішими та більш персоналізованими. Цей підхід допомагає покращити користувацький досвід, оскільки забезпечує оперативний доступ до інформації, автоматизацію рутинних завдань та високу адаптивність до потреб користувачів. Завдяки інноваціям, наприклад, у бібліотечних системах стало можливим налаштування індивідуальних рекомендацій, що підвищує зручність для користувачів та їхню залученість до використання інформаційних ресурсів.

Соціально-економічний підхід розглядає інформаційно-комунікаційні послуги як ключовий фактор економічного та соціального розвитку. ІКП сприяють соціальній інтеграції та підвищенню якості життя через доступ до освітніх, медичних та соціальних послуг. У цьому підході інформаційні послуги оцінюються як важливий інструмент зменшення цифрового розриву та підвищення рівня життя населення, особливо у сільських та віддалених

районах. Інформаційно-комунікаційні послуги є невід'ємною частиною цифрової трансформації суспільства, яка забезпечує рівні можливості доступу до інформації незалежно від місцезнаходження.

Таким чином, кожен підхід виконує власну функцію: структурний забезпечує стабільність і надійність системи; інноваційний впроваджує технологічні покращення для зручності користувачів; соціально-економічний акцентує на широкому соціальному та економічному впливі ІКТ на суспільство. Поєднання цих підходів забезпечує цілісний розвиток інформаційно-комунікаційних послуг, що відповідає сучасним вимогам суспільства та сприяє підвищенню якості життя населення.

1.1.1. Сутність сучасного інформаційно-комунікаційного середовища

Сучасне інформаційно-комунікаційне середовище (ІКС) є багатокомпонентною системою, яка поєднує інноваційні технології для забезпечення ефективного обміну інформацією. Основними характеристиками ІКС [табл 1.1] є доступність, інтеграція, персоналізація та безпека даних.

Таблиця 1.1

Основні характеристики сучасного ІКС

Характеристика	Опис	Приклад застосування
Доступність	Забезпечення можливості швидкого доступу до інформації через інтернет	Онлайн-платформи бібліотек для доступу до електронних ресурсів
Інтеграція	Використання хмарних технологій для взаємодії платформ і систем	Спільні бази даних між науковими установами
Персоналізація	Адаптація інформаційних сервісів під потреби користувача	Рекомендаційні системи бібліотек
Безпека даних	Застосування методів шифрування та багаторівневої аутентифікації	Використання блокчейн-технологій для безпеки даних

Доступність і швидкість обміну інформацією є важливими аспектами, що забезпечуються завдяки інтернету та мобільним технологіям. Це створює можливість для користувачів отримувати необхідну інформацію у зручний для них час [1, с. 45]. Биков [1, с. 41] зазначає, що збільшення доступу до цифрових ресурсів сприяє підвищенню рівня освітніх та соціальних послуг, забезпечуючи рівні можливості для всіх категорій населення.

Інтеграція та мережевий характер характеризуються взаємодією платформ, які підтримують злагоджену роботу різних систем через хмарні обчислення та інші технології [6, с. 92]. Дослідження Гаврилюка [11, с. 67] демонструє, що впровадження хмарних рішень у бібліотечних системах

забезпечує швидкий доступ до великих масивів даних та полегшує обмін інформацією між різними установами.

Персоналізація інформаційних послуг стала можливою завдяки використанню аналізу великих даних та штучного інтелекту (ШІ). ШІ дозволяє адаптувати сервіси до потреб конкретних користувачів, підвищуючи їхню ефективність та зручність [13, с. 45]. Іваненко [2, с. 22] підкреслює, що впровадження рекомендаційних систем у бібліотеках дозволяє користувачам швидше знаходити необхідні матеріали, підвищуючи їхню задоволеність.

Безпека і захист даних стали пріоритетом у зв'язку з підвищенням рівня кіберзагроз. Захарченко [20, с. 33] зазначає, що сучасні інформаційні системи повинні застосовувати протоколи шифрування та багаторівневу аутентифікацію для захисту персональних даних користувачів. Наприклад, у дослідженні Дробота [16, с. 120] описано ефективні способи захисту даних, які мінімізують ризик витоку інформації.

Інноваційні тенденції у бібліотечній сфері демонструють зростаючий інтерес до цифрових архівів та автоматизованих систем управління інформацією. Досвід Національної бібліотеки Німеччини із застосуванням блокчейн-технологій для забезпечення прозорості обслуговування є важливим кроком у зміцненні довіри до цифрових послуг [13, с. 95].

Приклад використання ІКС: Лещенко [18, с. 35] описує досвід використання інтегрованих систем електронного урядування, що дозволяє забезпечити ефективну комунікацію між громадянами та державними установами.

Глобальний вплив ІКС: Петрова [13, с. 45] акцентує на важливості міжнародної співпраці для створення платформ, які сприяють обміну інформацією та забезпечують доступ до світових інформаційних ресурсів.

1.2 Методологічні засади дослідження. Методичні підходи до впровадження новітніх технологій. Міжнародний досвід.

Огляд основних джерел щодо удосконалення надання інформаційно-комунікаційних послуг.

В магістерській роботі автор наводить огляд основних джерел щодо удосконалення інформаційно-комунікаційних послуг. У своїх працях науковці проводили дослідження, присвячені вивченню ефективності, доступності та інноваційності цих систем у різних галузях. Наведемо ключових авторів і робіт, які можна, на наш погляд, використати для обґрунтування та посилення в даному розділі, а саме:

Олександр Бакар у своїй книзі «Розвиток інформаційних технологій: Виклики та перспективи» досліджує загальні тенденції та виклики, з якими стикається сфера ІКП. Він розглядає вплив сучасних технологій на управління інформаційними послугами та наводить приклади з різних секторів, включаючи освіту, бізнес та бібліотечну сферу. У своєму аналізі Бакар акцентує увагу на зростаючій ролі цифрових платформ у покращенні комунікаційних послуг [1].

Джон Бейкер у статті «Сучасні підходи до автоматизації інформаційних послуг» вивчає способи автоматизації інформаційних процесів. Він аналізує, як автоматизація допомагає підвищити ефективність інформаційних систем, зокрема у бібліотечній та освітній сферах, і як це відображається на якості обслуговування користувачів [2].

Катерина Іваненко у своїй статті «Вплив штучного інтелекту на ефективність надання інформаційних послуг» розглядає роль штучного інтелекту в розвитку інформаційно-комунікаційних послуг. Іваненко наводить приклади застосування ШІ в державних установах і бібліотеках для покращення управління даними та персоналізації послуг. Це дослідження

охоплює переваги використання алгоритмів ШІ для аналізу користувацьких запитів та надання відповідних рекомендацій [8].

Олексій Довженко у статті «Великі дані як основа для оптимізації процесів прийняття рішень» аналізує, як обробка великих обсягів даних впливає на управлінські рішення та покращує обслуговування користувачів у системах ІКП. Автор звертає увагу на методи збирання та аналізу великих даних, які широко використовуються в бізнесі та державному управлінні [6].

Павло Вартанян у дослідженні «Інтеграція нових технологій у бізнес-середовище» досліджує, як новітні технології змінюють підхід до надання послуг у різних галузях, включаючи ІКП. Він особливу увагу приділяє ролі хмарних обчислень та технології IoT у підвищенні ефективності бізнесу та автоматизації обслуговування [4].

Наталія Масюк в роботі «Електронне урядування: виклики та перспективи розвитку в Україні» аналізує впровадження електронного урядування як частини ІКП, зокрема в державних структурах. Масюк досліджує вплив цифрових платформ на комунікаційні процеси між громадянами та державними установами, зокрема можливості цифрової взаємодії та забезпечення прозорості [16].

Ірина Сидоренко у статті «Ефективність інформаційних систем у бізнесі: досвід країн ЄС» порівнює практики застосування інформаційних систем у Європейському Союзі, акцентуючи увагу на досвіді їхньої оптимізації в різних секторах. Її дослідження показує, як європейські підходи до ІКП впливають на покращення бізнес-процесів і управління [21].

Отже, аналіз практик у системі інформаційно-комунікаційних послуг (ІКП) засвідчує про широке впровадження новітніх технологій, спрямованих на підвищення доступності, якості та ефективності обслуговування користувачів. Розвиток ІКП охоплює різноманітні галузі, зокрема бібліотечні системи,

бізнес-сектор, освітні установи та державне управління, кожна з яких використовує специфічні підходи до реалізації інформаційних послуг, адаптованих до потреб своїх клієнтів і користувачів.

Бібліотечні інформаційні послуги. У бібліотечній сфері основний акцент зроблено на автоматизації процесів управління колекціями, забезпеченні віддаленого доступу до ресурсів та персоналізації обслуговування. Такі технології, як штучний інтелект і хмарні обчислення, дозволяють модернізувати бібліотечні системи управління, автоматизувати каталогізацію, а також забезпечити користувачам можливість віддаленого пошуку й доступу до матеріалів через цифрові платформи. Наприклад, Національна бібліотека Франції успішно використовує автоматизовані системи для каталогізації та рекомендаційних сервісів, що підвищує швидкість і зручність обслуговування користувачів.

Освітні установи. Інформаційні послуги в освітніх установах зосереджені на підтримці навчальних процесів через забезпечення доступу до навчальних матеріалів, наукових баз даних та онлайн-бібліотек. Впровадження хмарних технологій дозволяє створювати віртуальні бібліотеки та платформи, де студенти можуть отримувати доступ до необхідних ресурсів у будь-який час. Такі інновації, як великі дані, допомагають відстежувати успішність студентів та надавати їм персоналізовані рекомендації. Наприклад, Стенфордський університет активно використовує платформи для онлайн-навчання, інтегровані з системами аналізу даних для покращення навчального процесу.

Бізнес-сектор. У бізнесі інформаційно-комунікаційні послуги спрямовані на оптимізацію внутрішніх процесів, комунікацію з клієнтами та аналіз ринкових даних. Використання систем управління взаємовідносинами з клієнтами (CRM) на основі великих даних дозволяє компаніям персоналізувати підходи до клієнтів, прогнозувати їх потреби та підвищувати рівень обслуговування. Хмарні технології та аналітика великих даних стали

стандартом у багатьох компаніях для обробки й зберігання інформації. Наприклад, компанія Amazon активно використовує системи аналітики даних, що дозволяє їй надавати персоналізовані рекомендації своїм клієнтам та ефективно працювати з великими обсягами інформації.

Державне управління. У державному секторі ІКП використовуються для створення прозорих систем обслуговування громадян, зокрема в рамках програм електронного урядування. Використання цифрових платформ і електронних реєстрів спрощує доступ до адміністративних послуг, роблячи їх швидшими та зручнішими для громадян. Наприклад, в Україні платформа «Дія» дозволяє громадянам отримувати послуги державних установ у режимі онлайн, віддалено подавати документи та сплачувати податки. Це сприяє зменшенню бюрократичних перепон і підвищенню прозорості діяльності державних органів.

У сучасному інформаційному середовищі бібліотеки відіграють важливу роль у забезпеченні доступу до інформаційних ресурсів, які використовуються для навчання, наукових досліджень та інших інформаційних потреб. Дослідження практичних застосувань інформаційно-комунікаційних послуг (ІКП) у чотирьох основних бібліотеках України надає можливість оцінити, як інновації сприяють зручності доступу та якості обслуговування користувачі

Додаток 3

Критерії дослідження особливостей та рівня впровадження цифровізації у діяльність бібліотек

Рисунок. 1.2. Критерії дослідження особливостей та рівня впровадження цифровізації у діяльність бібліотек

Основою нашого дослідження виступало вивчення вебсайтів бібліотек та їх сторінок у соціальних мережах з точки зору користувача. Саме тому ми виокремили *технічний критерій*. Всі інформаційні ресурси бібліотек мають бути функціональними та зручними у користуванні. Це дозволить спростити роботу користувачів з доступною інформацією та сприятиме залученню більшої категорії користувачів. Також у цей критерій було включено і візуальне оформлення сторінок. Візуальна складова вебсайту не є ключовою у сприйнятті інформації користувачами, проте гармонійне оформлення сторінок значно підвищує імідж бібліотеки.

Організаційний критерій дозволить дослідити наявність сторінок бібліотек у соціальних мережах та вибудовування комунікації з користувачами. Цей елемент відіграє важливу роль у представленні власної видавничої діяльності, адже саме користувачі є цільовою аудиторією видавничої продукції, а попит на отримання інформації через соціальні мережі весь час зростає. На важливості розширення комунікації з користувачами за рахунок сторінок в соціальних мережах наголошувала у своїх роботах В. Струнгар [96].

Публікаційна активність, різноманіття контенту та систематичність наповнення власних соціальних медіа увійшли у *інформаційний критерій*. Як ми зазначали раніше, постійна інформаційна присутність бібліотеки у інформаційному просторі дає можливість сформуванню позитивного іміджу та презентувати бібліотечну видавничу діяльність на різних майданчиках, що позитивно впливає на популяризацію наукового доробку.

Юридичний критерій також є важливим елементом у дослідженні представлення бібліотечної видавничої діяльності в інформаційному просторі. В цей критерій ми включили наявність політики захисту авторського права та доступність інформації про дотримання ліцензійних вимог. Під політикою захисту авторського права, в контексті презентації бібліотечної видавничої діяльності, ми розуміємо комплекс правил, практик та засобів контролю, які бібліотеки застосовують для забезпечення законного використання, захисту і дотримання авторських прав на творчі роботи та інтелектуальну власність. В умовах активності в інформаційному просторі ризик порушень авторського права значно зростає, тому дуже важливо не лише презентувати власну видавничу продукцію, а й створити всі необхідні умови його збереження. Також чітка і зрозуміла політика дає можливість підвищувати академічну доброчесність під час використання вже наявного наукового доробку.

Виокремленні нами критерії дають можливість комплексно дослідити аспекти, що впливають на поширення видавничої продукції бібліотек через вебсайти бібліотек.

Загалом, враховуючи вищесказане, процес нашого дослідження буде складатися з таких етапів:

1. Аналіз сайтів бібліотек за критеріями особливостей та рівня впровадження цифровізації у діяльність бібліотек, що представлені в розділі 1.3.
2. Аналіз сайтів бібліотек з метою дослідження їх видавничої діяльності та політики щодо захисту авторського права.
3. Порівняльний аналіз активності використання сайтів та презентації бібліотечної видавничої діяльності.
4. Розроблення оптимальної моделі видавничої діяльності бібліотек для визначення важливих етапів презентації бібліотечної видавничої діяльності.
5. Дослідження обізнаності користувачів про видавничу діяльність бібліотек.
6. Розроблення рекомендацій щодо підвищення ефективності презентації бібліотечної видавничої діяльності у інформаційному просторі та шляхи популяризації продукції.

Всі ці етапи дадуть можливість створити цілісну картину презентації бібліотечної видавничої діяльності в інформаційному просторі, а також окреслити складнощі, з якими зіштовхуються бібліотеки у цьому процесі.